

บทที่ 4

บทวิเคราะห์บทบาทของการใช้ที่ว่างบนถนนข้าวสาร

การใช้ที่ว่างระดับเมือง ระดับย่าน และระดับถนน ล้วนมีความเกี่ยวข้องกัน ไม่สามารถวิเคราะห์เพียงระดับใดระดับหนึ่ง แม้การใช้ที่ว่างระดับถนนนั้น เป็นการใช้งานในระดับย่อยที่สุด แต่เมื่อมีหลายถนนเชื่อมต่อกัน มีกลุ่มคนเข้ามาตั้งถิ่นฐาน มีการประกอบอาชีพ อาคารต่างๆ เริ่มปรากฏ กลายเป็นพื้นที่ขนาดใหญ่ มีลักษณะความเป็นชุมชน และเมื่อหลายๆ ชุมชนมีปฏิสัมพันธ์กันไม่ว่าจะเป็นทางตรงหรือทางอ้อม การอาศัยอยู่ร่วมกันในพื้นที่บริเวณหนึ่ง ย่อมก่อให้เกิดคุณลักษณะบางอย่างของพื้นที่ ไม่ว่าจะเป็นกลุ่มคนที่อาศัยอยู่ การประกอบอาชีพ สถาปัตยกรรมของอาคาร ที่สะท้อนให้เห็นถึงสังคมและวัฒนธรรม หรือแม้กระทั่งเศรษฐกิจในพื้นที่นั้นๆ ย่อมทำให้เกิดเอกลักษณ์เฉพาะบางอย่าง ก่อให้เกิดรูปแบบของเมืองขึ้น ดังนั้น การวิเคราะห์บทบาทของการใช้ที่ว่าง จำเป็นต้องวิเคราะห์ให้ครอบคลุมทุกระดับ ดังนี้

การวิเคราะห์ถนนข้าวสารในระดับเมือง

ปัจจุบันถนนข้าวสารกลายเป็นจุดที่มีความเจริญส่วนหนึ่งของกรุงเทพมหานคร จากลักษณะตำแหน่งที่ตั้งที่อยู่ในเกาะรัตนโกสินทร์ชั้นนอก ถูกล้อมรอบด้วยสถานที่ประวัติศาสตร์ที่สำคัญ โดยเฉพาะพระบรมมหาราชวัง และคลองโบราณ (คลองบางลำพู, คลองโอ่งอ่าง) ที่ยังคงเหลือสภาพให้เห็น จากการส่งเสริมด้านการท่องเที่ยวตามนโยบายของรัฐบาล ส่งผลให้การใช้ที่ว่างบริเวณถนนข้าวสารจากอดีตถึงปัจจุบัน มีการเปลี่ยนแปลงตามกาลเวลาเพื่อให้ทันสมัย จากบริเวณหนึ่งที่เคยเป็นเขตชุมชนพักอาศัย กลายเป็นมีความสำคัญแบบก้าวกระโดด คือ

1. แหล่งธุรกิจการท่องเที่ยวแบบประหยัด ซึ่งชื่อของถนนข้าวสารปรากฏอยู่บนเว็บไซต์ (website) นิติสารหรือสื่อในทุกแขนงที่เกี่ยวกับการท่องเที่ยว คุณลักษณะนี้เองที่ส่งผลให้มีการพัฒนาทางด้านเศรษฐกิจในหลายรูปแบบมาอย่างต่อเนื่อง โดยมีจุดประสงค์หลักเพื่อรองรับความต้องการของนักท่องเที่ยวชาวต่างประเทศ กลายเป็นศูนย์กลางจุดรวมของนักท่องเที่ยวที่เบียดเสียดในตัวเอง เป็นใจกลางสำคัญในลักษณะเป็นจุดศูนย์กลางของการเดินทางในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ และภูมิภาค จากการที่รายล้อมรอบด้วยสิ่งอำนวยความสะดวกต่าง ๆ เพื่อรองรับนักท่องเที่ยว อาทิเช่น มีที่พักที่มีให้เลือกในหลายราคา การบริการนวดตัวและเท้า สปา บริการอินเทอร์เน็ต

สถานบันเทิง เป็นต้น และแหล่งธุรกิจการท่องเที่ยวแบบประหลาดนี้ ได้แผ่ขยายอิทธิพลไปยังพื้นที่ข้างเคียงด้วยเช่นกัน

2. แหล่งความหลากหลายทางด้านสังคมและวัฒนธรรม ถนนข้าวสารเป็นถนนขนาดเล็กที่มีความยาวเพียง 500 เมตร เป็นถนนคนเดินสายสำคัญของกรุงเทพฯ กลายเป็นจุดศูนย์กลางของสังคมและวัฒนธรรมที่หลากหลาย มีทั้งคนไทย คนเอเชีย ชาตินิโอรป ชาตินิอเมริกา และชาวอาหรับ จากช่วงหลายปีที่ผ่านมา การเปลี่ยนแปลงที่เห็นได้ชัดคือ กลุ่มคนที่เข้ามาในพื้นที่ศึกษาไม่ว่าจะลักษณะเฉพาะตัวของนักท่องเที่ยว วัย อายุ สถานภาพทางการเงิน ความนิยม กลุ่มคนและจุดประสงค์ของการทำกิจกรรม และการที่มีนักท่องเที่ยวชาวต่างประเทศจำนวนมาก ซึ่งเป็นนักท่องเที่ยวที่มีลักษณะเฉพาะที่เป็นเยาวชน ทำให้เกิดบรรยากาศในพื้นที่สาธารณะที่คนภายในพื้นที่มีปฏิสัมพันธ์กัน สร้างบรรยากาศในบริเวณถนนข้าวสารให้มีความพิเศษแตกต่างจากแหล่งท่องเที่ยวอื่น ๆ ในกรุงเทพฯ

3. แหล่งสถานบันเทิงยามค่ำคีน เมื่อจำนวนคนที่เข้ามาทำกิจกรรมบนพื้นที่ถนนข้าวสารมีมากขึ้น ความผสมผสานของหลากหลายวัฒนธรรมมีมากขึ้นตาม การเข้ามาพำนักอาศัยจึงไม่ได้อยู่ในรูปของการเข้ามาซึมซับความเป็นเอกลักษณ์ของถนนข้าวสารอย่างแท้จริงอย่างที่ผ่านมา การรู้จักจากปากต่อปาก ทำให้คุณค่าความเป็นชุมชนเก่าบนถนนข้าวสารเปลี่ยนไปในรูปของคุณค่าทางสถานบันเทิง สถานประกอบการค้าและบริการที่มีความหลากหลาย ลักษณะการใช้ที่ว่างในบริบทของเมืองจากเดิมที่มีความพิเศษกว่าพื้นที่อื่นที่มีที่พักแบบประหลาดอยู่แล้ว กลายเป็นความนิยมแบบแฟชั่นที่มีความพิเศษขึ้นกว่าพื้นที่อื่นอีกเช่นกัน

4. ลานวัฒนธรรมที่มีการจัดกิจกรรมต่างๆ ดึงคนในพื้นที่และคนนอกพื้นที่ให้มีกิจกรรมร่วมกัน เช่น ลานดนตรีที่มีการจัดมินิคอนเสิร์ตโดยศิลปินมีทั้งคนไทยและคนต่างชาติ แต่ที่เห็นเด่นชัด คือ การสนับสนุนในการจัดพื้นที่บนถนนข้าวสารให้กลายเป็นพื้นที่การเล่นน้ำในช่วงสงกรานต์ ด้วยลักษณะทางกายภาพในเรื่องระยะทางของเส้นถนนที่ไม่ยาวมากนัก มีการดูแลควบคุมการจัดระเบียบทางสังคม ได้แก่ สร้างกฎเกณฑ์กำหนดเฉพาะผู้ที่เข้ามาเล่นน้ำในบริเวณย่านนี้ โดยกำหนดสถานที่จากสถานีตำรวจชนะสงคราม, สมาคมผู้ประกอบการถนนข้าวสาร⁶ และ

⁶ สมาคมที่ก่อตั้งขึ้นในช่วงหลังของการพัฒนาพื้นที่ถนนข้าวสาร เกิดจากการรวมตัวของคนในชุมชน มีจุดประสงค์ในการดูแลผู้ประกอบการและพัฒนาทางด้านเศรษฐกิจ เพื่อตอบรับกับนโยบายของรัฐบาล ซึ่ง ณ ปัจจุบันสมาคมผู้ประกอบการถนนข้าวสารมีรูปแบบที่เป็นธุรกิจมากขึ้นกว่าเดิม

อื่นๆ จรดปลายทาง หรือแม้กระทั่งคนในชุมชนเอง ที่คนนอกพื้นที่และในพื้นที่ต้องปฏิบัติตาม มิให้เกิดพฤติกรรมเบี่ยงเบน ดังเช่น การห้ามนำเป้งเข้าไป หรือการควบคุมการจราจรจากสถานีตำรวจนครบาลนครบาล เป็นต้น เหตุผลดังกล่าวทำให้งานที่จัดขึ้น โดยเฉพาะงานเล่นน้ำสงกรานต์บริเวณถนนข้าวสารประสบความสำเร็จ ด้วยความร่วมมือทั้งภาครัฐ-เอกชน และผู้เข้าร่วมงาน ลักษณะพิเศษดังกล่าวจึงเสมือนเป็นสัญลักษณ์อย่างหนึ่งของย่านนี้ ที่ดึงดูดนักท่องเที่ยวทั้งชาวไทยและต่างประเทศ

การวิเคราะห์ถนนข้าวสารในระดับย่าน

การที่ถนนข้าวสารมีสภาพความเป็นย่านเก่า ชุมชนเก่าที่สำคัญบริเวณหนึ่งในเกาะรัตนโกสินทร์ และเค้าโครงทางพาณิชย์กรรมทางการค้าแบบสมัยก่อนยังคงหลงเหลืออยู่ในรูปแบบของแหล่งขายสังฆภัณฑ์ กลายมาเป็นที่รู้จักของคนทั่วไปทั้งในประเทศและต่างประเทศว่าเป็นที่พักราคาประหยัดของนักท่องเที่ยวแบบประหยัด และสถานประกอบพาณิชย์กรรมทางการค้าและการบริการที่สำคัญ ที่สามารถรองรับประเภทของธุรกิจการท่องเที่ยวได้ แม้การเข้าถึงพื้นที่ไม่ได้รับความสะดวกสบายจากระบบการขนส่งแบบสมัยใหม่ แต่สิ่งหนึ่งที่ทำให้ถนนข้าวสาร (สถานที่ที่มีที่พักราคาประหยัด) มีความพิเศษและลักษณะเฉพาะที่แตกต่างจากถนนสุขุมวิท, บริเวณที่พักแบบประหยัดแถวสยามสแควร์หรือในซอยงามดูพลี คือ สภาพแวดล้อม, กิจกรรมทางเศรษฐกิจ, กิจกรรมทางสังคมและวัฒนธรรม

1. ทฤษฎีจินตภาพของเมืองของเควิน ลินช์ (Kevin Lynch)

จากการสำรวจพื้นที่ศึกษาด้วยการสังเกต องค์ประกอบที่ช่วยจดจำสภาพแวดล้อมบริเวณถนนข้าวสาร ประกอบด้วย

1.1 เส้นทาง (Path) ถือเป็นส่วนประกอบหลักของเมือง แต่ความสำคัญของเส้นทางแต่ละเส้นทางขึ้นอยู่กับสภาพแวดล้อมของเมือง ๆ นั้น ดังเช่นถนนข้าวสารพบว่าเส้นทาง (Path) ภายในพื้นที่ศึกษามีความสำคัญอยู่ 2 ประเภท คือ เส้นทางเดินหลักและเส้นทางเดินรองความหมายของเส้นทางเดินหลัก คือเส้นทางที่เป็นเส้นสาธารณะ มีการสัญจรติดต่อเชื่อมโยงกับเส้นทางถนนนอกของถนนข้าวสาร อันได้แก่ เส้นทางเดินเท้าและถนนข้าวสารที่มีความกว้างรวมกันประมาณ 13 เมตร เป็นพื้นที่สาธารณะหลักที่เป็นทั้งทางสัญจรและพื้นที่เปิดโล่ง ส่วนเส้นทาง

เดินรอมหาถึงเส้นทางเดินเท้าที่มีลักษณะความเป็นตรอก สามารถเข้าถึงพื้นที่ด้านใน และมีความแคบที่เป็นลักษณะเฉพาะของบริเวณชุมชนเก่าในกรุงเทพฯ ซึ่งเส้นทางทั้งสองประเภทนี้มีลักษณะพิเศษของคุณภาพการใช้ที่ว่างที่เกิดขึ้นคือ มีความเชื่อมโยงถึงกันทั้งหมด ดังภาพที่ 40

นอกจากคุณภาพของการใช้ที่ว่างที่กล่าวมาแล้วข้างต้น สภาพทางกายภาพของอาคารต่างๆ ที่อยู่ริมถนนข้าวสาร มีความผสมผสานกันระหว่างความเก่าและใหม่ รวมทั้งเส้นทางสัญจรหลักภายในย่านถนนข้าวสาร ยังเป็นเส้นทางที่มีกิจกรรมเกิดขึ้นตลอดทั้งสายทั้งช่วงเวลากลางวันและกลางคืน ลักษณะของกิจกรรมที่หลากหลายบนถนนข้าวสารและทางเท้าได้ส่งผลให้เส้นถนนมีผู้คนจำนวนมากเข้าสู่พื้นที่ตลอดเวลา ทำให้อันมีชีวิตชีวาและเกิดความน่าสนใจขึ้น (กำธร, 2545 อ้างถึง เจน จาคอบส์, ม.ป.ป.) ซึ่งลักษณะเฉพาะของตัวอาคารที่อยู่ริมถนน, กิจกรรมบนทางเท้า, กิจกรรมบนถนนส่งผลให้เส้นถนนมีความสำคัญในระดับย่านมากขึ้น หากขาดลักษณะพิเศษเหล่านี้ก็จะทำให้ถนนข้าวสารก็เป็นเพียงแค่ทางสัญจรเส้นหนึ่งภายในย่านเท่านั้น

ภาพที่ 39 สภาพอาคารและกิจกรรมที่เกิดขึ้นบนถนนและทางเท้าภายในย่านข้าวสาร

1.2 เส้นขอบ (Edge) แม้จะเป็นส่วนประกอบที่มีลักษณะตามแนวยาวเหมือนกัน แต่จะแตกต่างจากเส้นทาง (Path) ตรงที่เส้นขอบ (Edge) เป็นตัวกำหนดขอบเขตลักษณะพื้นที่ว่างทางกายภาพที่สามารถบอกเล่าได้ถึงความแตกต่างของสองพื้นที่บริเวณเส้นขอบ หากมีการข้ามเส้นขอบไปสู่อีกพื้นที่หนึ่งของการใช้ที่ว่างนั้น

จากการสำรวจพื้นที่ด้วยการสังเกต เส้นถนนโดยรอบบริเวณข้าวสาร กลายเป็นเส้นขอบ (Edge) ที่ถูกตีกรอบและกำหนดความเป็นข้าวสารไว้อย่างชัดเจนดังภาพที่ 40 แต่ยังคงไว้ซึ่ง

การเชื่อมต่อทางด้านกายภาพ ทางสายตาและที่ว่างอย่างสูงกับพื้นที่อีกฝั่งหนึ่ง ทั้งหมดแบ่งเป็น 5

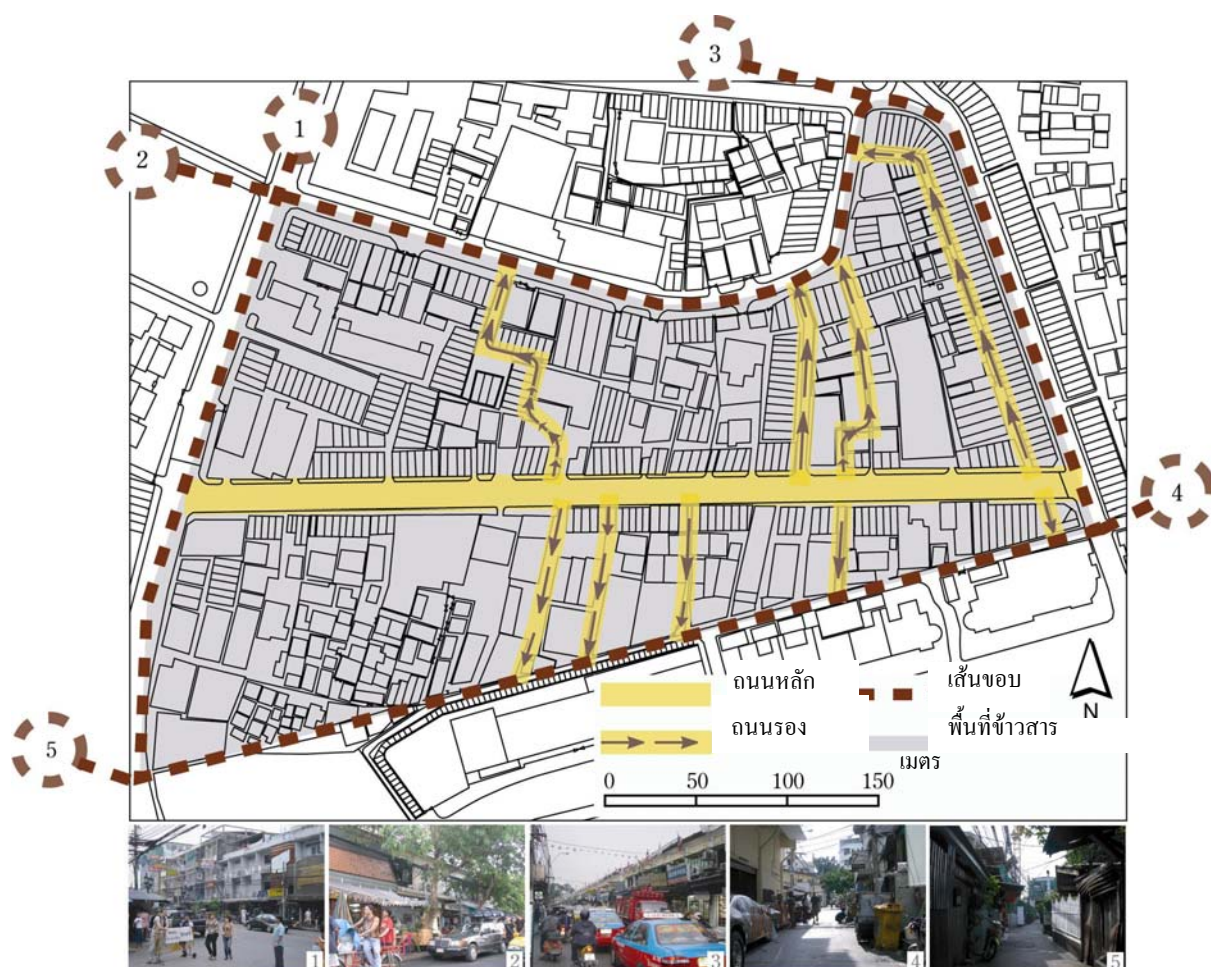
เส้นขอบ คือ เส้นหมายเลข 1 แทน ถนนจักรพงษ์

เส้นหมายเลข 2 แทน ถนนรามบุตรี

เส้นหมายเลข 3 แทน ถนนตะนาว

เส้นหมายเลข 4 แทน ซอยด้านหลังถนนราชดำเนินกลาง

เส้นหมายเลข 5 แทน ตรอกมะยม

ภาพที่ 40 เส้นทางและเส้นขอบบริเวณถนนชั่วคราวตามทฤษฎีจินตภาพของเมืองของเควิน ลินซ์

1.3 ลักษณะความเป็นย่าน (District) หมายถึง ตัวกำหนดที่ทำให้เกิดลักษณะพิเศษดังภาพที่ 41 แบ่งเป็น

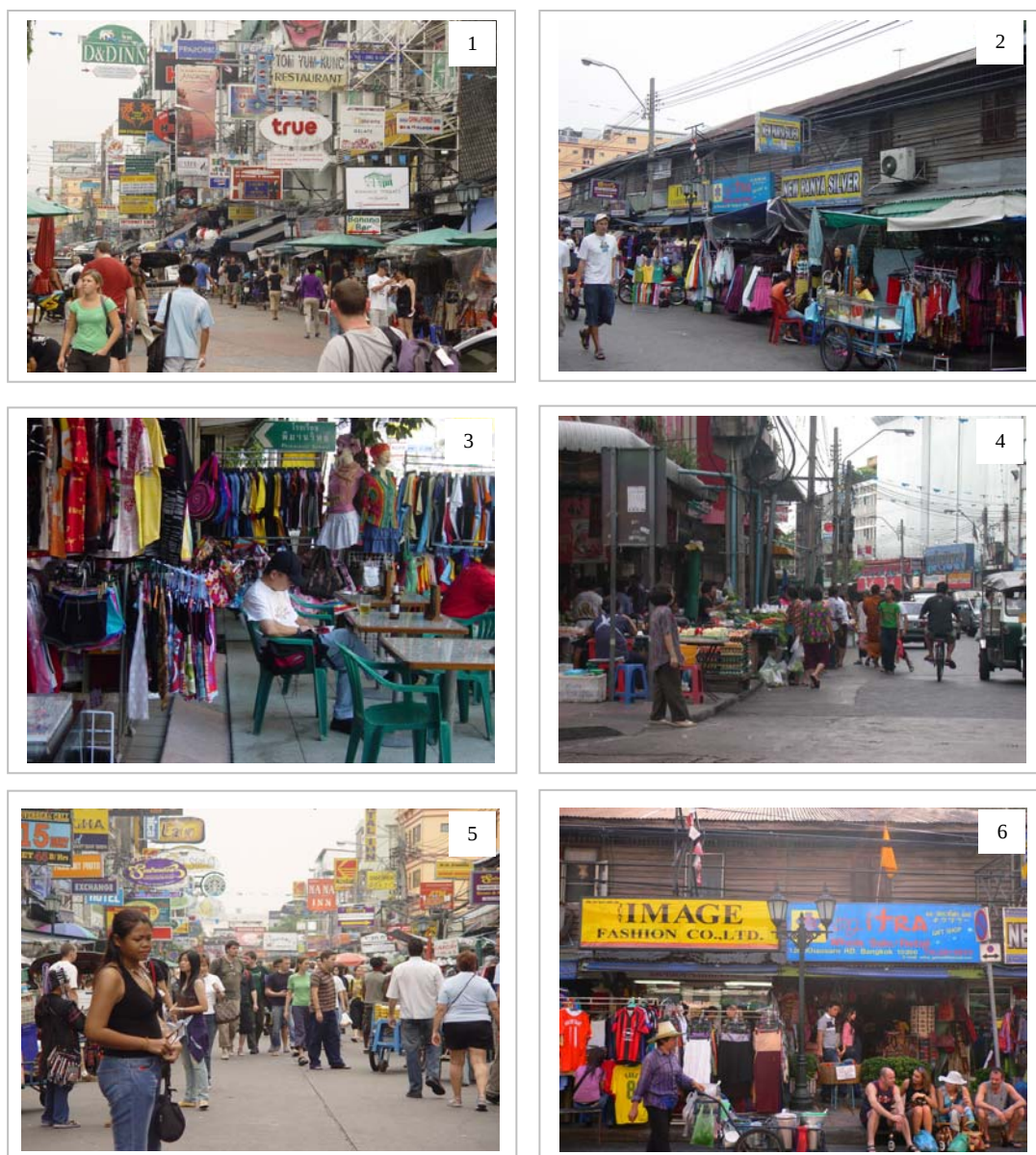
1.3.1 ลักษณะร่วมทางกายภาพทางด้านหน้าตา รูปร่าง ความสูงและขนาดของอาคารที่อยู่ริมถนนทั้งสองฟาก รวมทั้งลักษณะการใช้พื้นที่ว่างของหาบเร่แผงลอยบนทางเท้า และคุณลักษณะป้ายโฆษณาที่มีซ้ำๆ กันตลอดทั้งเส้นถนนข้าวสาร (หมายเลข 1)

1.3.2 การผสมผสานระหว่างลักษณะทางกายภาพของความเป็นย่านเก่าและลักษณะทางกายภาพของความเป็นย่านใหม่ในเรื่องของธุรกิจที่พัฒนาระบบประหยักรวมไปถึงธุรกิจทางพาณิชย์กรรมประเภทอื่นๆ ที่รองรับนักท่องเที่ยว (หมายเลข 2)

1.3.3 ความชัดเจนทางกิจกรรมทางพาณิชย์กรรมการค้าที่มีสินค้าขายคล้ายกันและการบริการที่มีร้านค้าแบบเดียวกัน ไม่ว่าจะอยู่ในรูปของอาคารหรือหาบเร่แผงลอย (หมายเลข 3)

1.3.4 กลุ่มคนที่อยู่ในพื้นที่ศึกษา กลุ่มคนเป็นตัวกำหนดลักษณะความเป็นย่าน จะเห็นชัดมากในเวลากลางวันว่าถนนข้าวสารทำหน้าที่รองรับนักท่องเที่ยว หรือผู้ที่เข้าสู่พื้นที่ศึกษาเป็นคนต่างชาติเกือบ 90% ของพื้นที่ทั้งหมด (หมายเลข 5) ส่วนบริเวณบางลำพูเป็นตลาดการค้าทางพาณิชย์กรรมที่รองรับกลุ่มลูกค้าที่เป็นคนไทย 90% ของพื้นที่ทั้งหมดเช่นกัน (หมายเลข 4) แม้ถนนข้าวสารและบริเวณบางลำพูมีพื้นที่ติดกัน มีลักษณะกิจกรรมทางพาณิชย์กรรมที่คล้ายกัน รวมทั้งมีการปรับเปลี่ยนพื้นที่บางส่วนเป็นที่พัฒนาระบบประหยักรวมแล้วก็ตาม แต่ยังคงไว้ซึ่งการแบ่งขอบเขตโดยที่ไม่มีการก้าวท้าวกันไปในลักษณะกิจกรรม

1.3.5 บรรยากาศ เป็นการรับรู้ด้วยประสาทสัมผัสทางด้านการมองเห็น การได้ยิน การได้กลิ่น การสัมผัสกับสภาพแวดล้อม มีความแตกต่างกันไปขึ้นอยู่กับความสามารถในการรับรู้ของแต่ละบุคคล แต่สิ่งหนึ่งที่สามารถรับรู้ไปในทางเดียวกันได้อย่างชัดเจนคือ ลักษณะบรรยากาศแบบเป็นกันเอง ความไม่เป็นพิธีรีตอง ความสบายใจที่สามารถแสดงออกอย่างไม่มีจิตจำกัดได้ (หมายเลข 6)

ภาพที่ 41 ภาพโดยรวมของสภาพความเป็นย่าน

ลักษณะความโดดเด่นของถนนข้าวสารมิได้ปรากฏชัดเจนเฉพาะการมองด้วยสายตาเปล่าเท่านั้น แต่ยังปรากฏชัดออกมาในรูปของสื่ออื่นๆอีกมากมาย ดังภาพที่ 42 คือ โปสเตอร์ด (หมายเลข 1) หนังสือท่องเที่ยว (หมายเลข 2) หนังสือแนะนำสถานที่สำคัญที่ควรไป บนเว็บไซต์ (website) ต่างมีนัยยะสำคัญให้คนทั่วไปได้รับรู้ถึงลักษณะความเป็นเอกลักษณ์ของพื้นที่ศึกษาที่แสดงถึงความพิเศษและมีลักษณะเฉพาะตัวอย่างแท้จริง

หมายเลข 1 ภาพกิจกรรมในถนนข้าวสารบนโปสเตอร์

หมายเลข 2 ภาพถนนข้าวสารในหนังสือท่องเที่ยว

ภาพที่ 42 ความโดดเด่นของถนนข้าวสารบนสื่ออื่นๆ

และข้อความที่ปรากฏบนเว็บไซต์

- . . . 1. ความสะดวกสบายในการหาซื้อทัวร์
2. การทำวีซ่า
3. แหล่งพบปะสังสรรค์กับนักท่องเที่ยวแบบประหลาดชาติอื่น ๆ ที่อยู่ในละแวกนั้น
4. มีอาหารพื้นฐานที่นักท่องเที่ยวแบบประหลาดสามารถอยู่รอดได้ คือ แพนเค้กกล้วย
5. สามารถอยู่ได้ตลอดคืน ไม่มีเวลาปิด(เฉพาะบางพื้นที่)
6. ความหลากหลายของที่พักแบบประหลาดแบบถูกมาก
7. ความหลากหลายของที่พักแบบประหลาดระดับกลาง
8. สภาพแวดล้อมที่มีความเป็นต่างชาติมาก⁷
9. อยู่ใกล้แหล่งท่องเที่ยวทางประวัติศาสตร์ที่สำคัญ
10. ไม่มี รถไฟใต้ดินหรือรถไฟฟ้า BTS แต่มีเรือด่วน. . . (www.travelfish.org, 2003)

⁷ หมายถึงบรรยากาศและสภาพแวดล้อมที่ไม่มีความเป็นไทย ไม่ว่าจะเป็นบุคคล หรือสภาพทางกายภาพ

นอกจากนี้ถ้าพิจารณาในด้านสังคมศึกษา นอกเหนือจากปัจจัยดังกล่าว บริเวณถนนข้าวสารและย่านการค้าใกล้เคียง โดยเฉพาะย่านบางลำพู เป็นบริเวณที่มีลักษณะต้อนรับผู้คนทุกเพศทุกวัยโดยไม่จำกัดการแบ่งชั้นวรรณะ หรือช่วงชั้นทางสังคม อาทิเช่น ราคาอาหาร สินค้า เสื้อผ้า สิ่งของต่าง ๆ ซึ่งมีราคาไม่ตายตัว สามารถต่อรองกันได้ ผู้ที่ไปจึงมีทั้งบุคคลที่หลากหลายการศึกษา อาชีพ และฐานะทางเศรษฐกิจ

ดังนั้นจึงถือได้ว่าบริเวณถนนข้าวสารได้กลายเป็นหัวใจสำคัญส่วนหนึ่งในพื้นที่เมืองของกรุงเทพฯ และมีลักษณะเฉพาะไม่น้อยไปกว่าย่านธุรกิจอย่างถนนสุขุมวิท ย่านพาณิชย์กรรมอย่างย่านบางลำพู ย่านพักอาศัยและพาณิชย์กรรมอย่างย่านเยาวราชเช่นกัน

1.4 ชุมชน (Node) พบว่าแทบจะไม่มีลักษณะเด่นของความเป็นชุมชนจากลักษณะทางกายภาพเลย เนื่องจากสภาพทางกายภาพของพื้นที่ศึกษาและกิจกรรมที่เกิดขึ้นมีลักษณะเหมือนกันตลอดทั้งเส้น พื้นที่ทั้งหมดบนถนนข้าวสารจึงกลายเป็นชุมชนที่สำคัญแห่งหนึ่งของเมืองดังที่กล่าวไว้ในการวิเคราะห์การใช้ที่ว่างระดับเมือง

1.5 ภูมิสัญลักษณ์ (Landmark) เป็นสิ่งที่สามารถรับรู้ได้จากการมองเห็น ช่วยให้คนไม่หลงทางและบ่งบอกถึงลักษณะความเป็นย่านได้อย่างดี แต่จากคุณลักษณะพิเศษทางกายภาพที่เกิดขึ้นมีลักษณะซ้ำกันตลอดทั้งเส้นถนน ทำให้บนพื้นที่ศึกษาไม่ปรากฏความเป็นภูมิสัญลักษณ์แต่อย่างใด

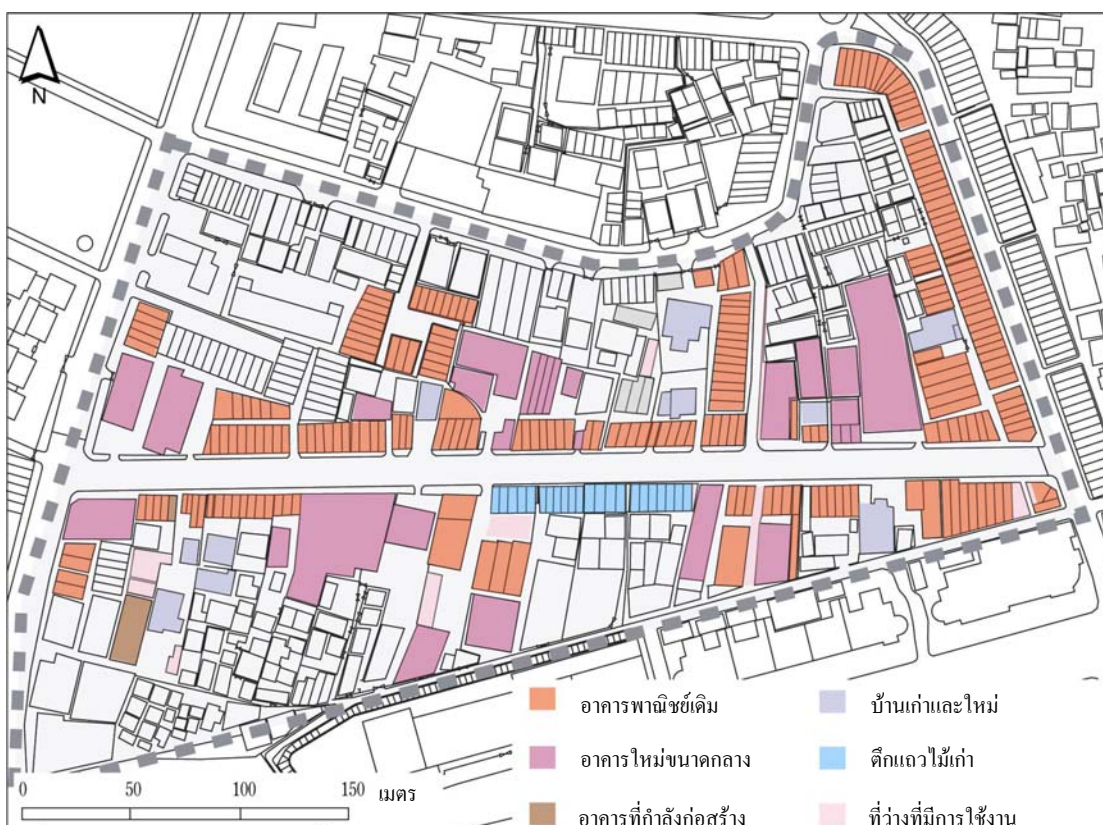
2. การเปลี่ยนแปลงการใช้ที่ว่างทางกายภาพ เศรษฐกิจ สังคมและวัฒนธรรม

นอกจากการวิเคราะห์ถนนข้าวสารในระดับย่านตามทฤษฎีจินตภาพของเมืองของเควินลินซ์ (Kevin Lynch) แล้วยังพบว่าการเปลี่ยนแปลงการใช้ที่ว่างทางกายภาพ ดังนี้

2.1 ทางกายภาพ สิ่งที่ส่งเสริมให้บทบาทของบริเวณถนนข้าวสารมีการเปลี่ยนแปลงการใช้พื้นที่ว่างทางกายภาพ คือ จำนวนนักท่องเที่ยวที่หลั่งไหลเข้าสู่บริเวณถนนข้าวสารมากขึ้น และการเกิดธุรกิจพาณิชย์กรรมขนาดเล็ก (Niramon, 2003) แต่ข้อจำกัดในการพัฒนาการใช้ประโยชน์ที่ดิน อันเนื่องมาจากที่ตั้งของพื้นที่ศึกษาอยู่ในเกาะรัตนโกสินทร์ซึ่งมีข้อจำกัดในการก่อสร้างและต่อเติมอาคาร เช่น ความสูงของอาคารในบริเวณนี้ต้องสูงไม่เกิน 16 เมตร ต้องมีระยะถอยร่นและมี

พื้นที่ว่างเมื่อปลูกอาคารใหม่ ประกอบกับกรรมสิทธิ์ในการครอบครองที่ดิน ทำให้การเติบโตทางด้านกายภาพจึงมีความแตกต่างและการผสมผสานกัน

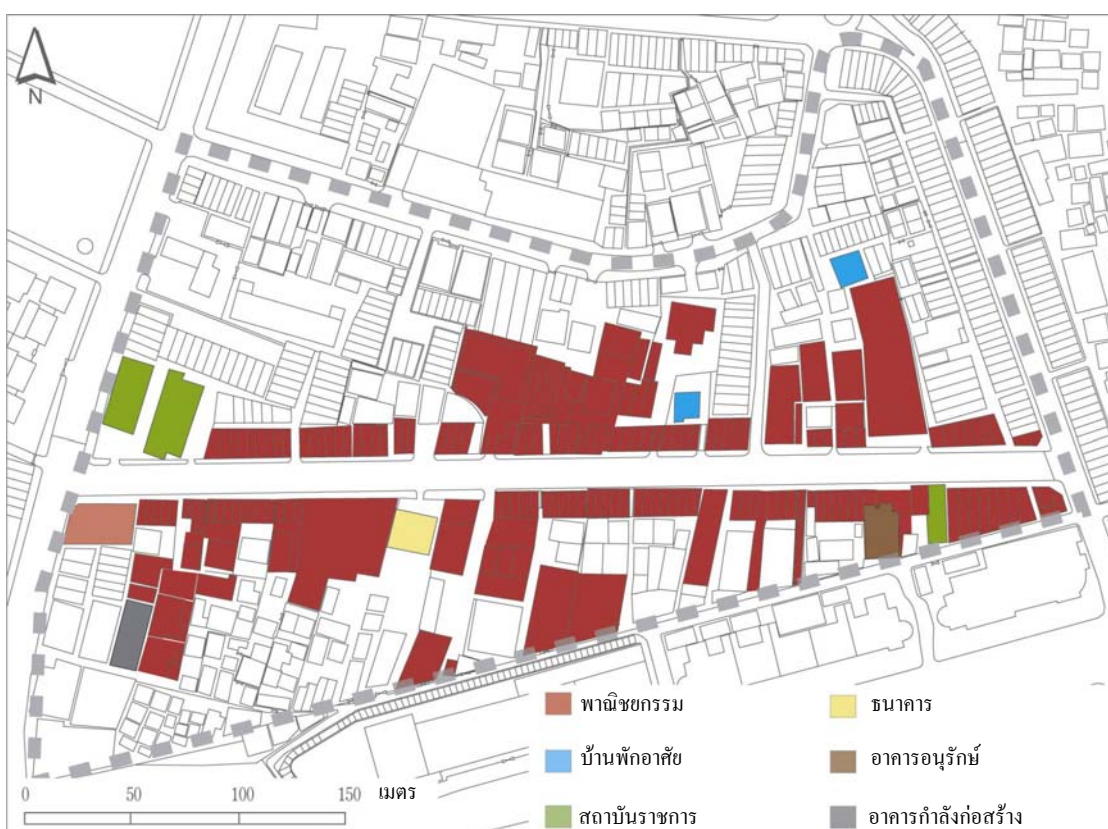
2.1.1 ชนิดอาคาร แม้การพัฒนาและการเติบโตของพื้นที่ ส่งผลให้มีการเปลี่ยนแปลงอย่างต่อเนื่อง ทั้งเปลี่ยนรูปลักษณะภายนอกของอาคาร หรือเปลี่ยนแปลงขนาดของอาคาร แต่ลักษณะสภาพทางกายภาพนอกส่วนใหญ่ยังคงไว้ซึ่งอาคารพาณิชย์เดิมอยู่ อาคารใหม่ขนาดกลางและใหญ่ เกิดขึ้นตามมาทั้งหมดประมาณ 30-40 เปอร์เซ็นต์ และเป็นที่น่าสังเกตคือการเข้าถึงของตัวอาคารและตำแหน่งของอาคารส่วนใหญ่อยู่ริมถนน และสามารถเข้าถึงได้สะดวก มีลักษณะเกาะกลุ่มกัน นอกจากนี้ยังพบเห็นอาคารที่ยังคงสภาพภายนอกความเป็นบ้านหลังเหลื่ออยู่ทางพื้นที่ด้านหลังของถนนข้าวสารอยู่บ้าง รวมทั้งตึกอาคารไม้เก่าที่ยังคงสภาพเดิมอยู่เช่นกัน

ภาพที่ 43 ลักษณะสภาพทางกายภาพภายนอก

2.1.2 การใช้ที่ดินของอาคาร การใช้ที่ดินริมถนนข้าวสารหรือแม้แต่พื้นที่ด้านหลัง แม้จะเป็นย่านพักอาศัยเก่า แต่ลักษณะการใช้ที่ดินเน้นทางอาคารที่ประกอบการทางพาณิชย์กรรม

(พาณิชยกรรมในที่นี้ หมายถึง อาคารที่ประกอบการทางพาณิชยกรรมผสมกับการอยู่อาศัย และอาคารที่ประกอบการทางพาณิชยกรรมโดยเฉพาะ) ประมาณ 90-95 เปอร์เซ็นต์ ส่วนที่เหลือเป็นบ้านพักอาศัย ซึ่งส่วนใหญ่ตำแหน่งจะอยู่บริเวณพื้นที่ด้านหลังของถนนข้าวสาร สถาบันราชการ และธนาคารที่มีจำนวนน้อยแต่สามารถรองรับความต้องการในชุมชนได้เป็นอย่างดี รวมถึงอาคารอนุรักษ์ที่ได้ถูกขึ้นทะเบียนด้วย

ภาพที่ 44 การใช้ที่ดินของอาคาร

นอกจากการสำรวจพื้นที่ด้วยการสังเกต พบว่าจากภาพถ่ายทางอากาศในช่วงปี พ.ศ. 2523-2530 แม้ปริมาณการเปลี่ยนแปลงจะน้อย แต่พบว่าการเปลี่ยนแปลงอย่างต่อเนื่อง สันนิษฐานว่าอาจเป็นการเปลี่ยนแปลงการใช้ที่ว่างภายใน เพื่อตอบรับกับการเติบโตทางเศรษฐกิจ ไม่ได้เปลี่ยนรูปทรงภายนอกของอาคาร แต่เมื่อมีการพัฒนามาได้ระยะหนึ่ง ความต้องการทางด้านการเติบโตทางเศรษฐกิจสูงขึ้น ทำให้ต้องมีการใช้ที่ว่างเพื่อผลประโยชน์สูงสุด จึงเริ่มกลายมาเป็นการพัฒนาด้านการใช้ที่ดิน มีการรื้อกลุ่มอาคารขนาดเล็ก เพื่อรองรับอาคารก่อสร้างที่มีขนาดใหญ่ขึ้น และจะเห็นได้ชัดในช่วงปีพ.ศ.2530-2541 ของคนในพื้นที่และคนนอกพื้นที่เอง และการ

เปลี่ยนแปลงการใช้ที่ดินเริ่มกระจายสู่ถนนด้านหลังถนนข้าวสารมากขึ้น โดยเฉพาะพื้นที่ที่เป็นกรรมสิทธิ์ของเอกชนมีการเปลี่ยนแปลงลักษณะการใช้ที่ดินในแต่ละพื้นที่อย่างต่อเนื่อง

2.1.3 สภาพอาคารในพื้นที่ศึกษา นอกจากการเปลี่ยนแปลงลักษณะการใช้ที่ดินแล้วยังพบเห็นสภาพทางกายภาพที่เป็นบ้านเก่า อาคารเก่า ที่ไม่ได้รับการปรับปรุงหรือเปลี่ยนแปลงใหม่ ยังคงแทรกตัวอยู่ในสภาพแวดล้อมที่มีอาคารใหม่ หรือสิ่งก่อสร้างใหม่ ซึ่งสามารถแบ่งประเภทสภาพความสมบูรณ์ของอาคารออกเป็น 5 ประเภท ดังนี้

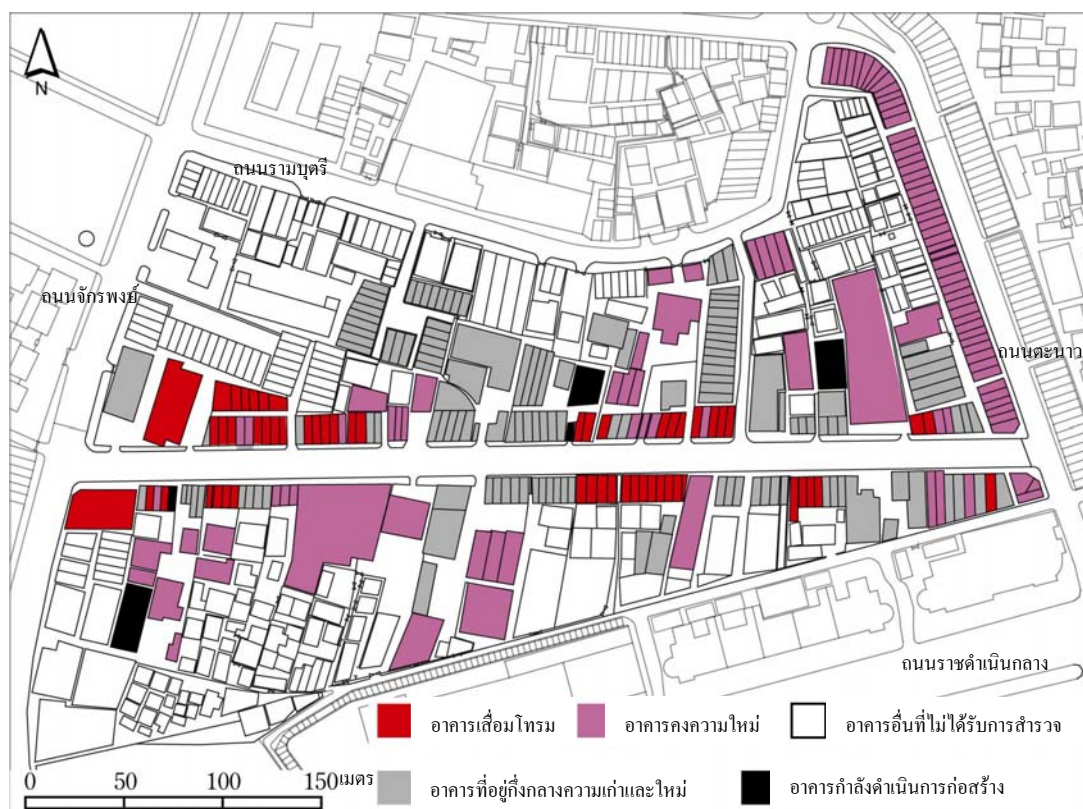
ก. สภาพอาคารที่มีความเสื่อมโทรม (Run Down) หมายถึง สภาพอาคารที่ขาดการดูแลรักษา พบเห็นได้ชัดจากการรับรู้ทางสายตา

ข. สภาพอาคารที่อยู่กึ่งกลางระหว่างความเก่าและใหม่ (Intermediate) หมายถึง สภาพอาคารที่มีการดูแลรักษาบ้างเป็นครั้งคราว พบเห็นได้จากความสะอาดตา และความเป็นระเบียบเรียบร้อย

ค. สภาพอาคารที่มีการดูแลรักษาให้คงความใหม่ (Well Kept) หรือมีนัยยะว่าเป็นอาคารใหม่ที่ได้รับการดูแลรักษาคงความใหม่ตลอดเวลา

ง. สภาพอาคารที่ยังอยู่ในการดำเนินการก่อสร้างหรือซ่อมแซม หมายถึง สภาพอาคารที่ยังก่อสร้างไม่เสร็จ

จ. สภาพอาคารอื่นที่ไม่ได้รับการสำรวจ เนื่องจากการศึกษาครั้งนี้ เน้นการศึกษาที่เกิดขึ้นบนถนนเป็นหลัก บางอาคารที่อยู่ด้านหลังหรือนอกขอบเขตการศึกษาจึงไม่ได้รับการสำรวจ

ภาพที่ 45 สภาพความสมบูรณ์ของอาคาร (Physical Soundness of the Houses)

จากสภาพทางกายภาพทั้ง 5 ประเภทที่เกิดขึ้น พบว่าสภาพอาคารที่อยู่กึ่งกลางระหว่างความเก่าและใหม่มีปริมาณเยอะมากที่สุด กระจายทั่วพื้นที่ศึกษา มีทั้งริมถนนข้าวสารและพื้นที่ด้านหลังถนนข้าวสารซึ่งมีปริมาณมากกว่า รองลงมาคือ สภาพอาคารที่คงความใหม่ ซึ่งจะเห็นได้ชัดเจนจากการกระจายสู่พื้นที่ด้านหลังมากขึ้นและอาคารเสื่อมโทรมที่พบเห็นได้ชัดเจนบนริมถนนข้าวสารตามลำดับ

2.2 ทางเศรษฐกิจ จากพื้นที่ศึกษาที่มีเนื้อที่ว่างค่อนข้างจำกัด การเติบโตของการใช้ประโยชน์ที่ดินเพื่อรองรับความต้องการของนักท่องเที่ยว ไม่เพียงเกิดขึ้นแค่ลักษณะทางกายภาพเท่านั้น ยังพบเห็นความหลากหลายและความผสมผสานกันทางด้านเศรษฐกิจด้วย สาเหตุเนื่องมาจากเมื่อปริมาณนักท่องเที่ยวเพิ่มมากขึ้น ผู้ประกอบการย่อมสร้างทางเลือกทางสินค้าและบริการให้มีความหลากหลาย แต่พื้นที่ว่างสำหรับประกอบการถูกจำกัดด้วยทางกายภาพ การใช้ที่ว่างทางเศรษฐกิจจึงมีการดัดแปลงเพื่อให้สามารถประกอบการในลักษณะของการใช้ที่ว่างให้เกิดประโยชน์สูงสุด ไม่ว่าจะเป็นอยู่ในรูปของสินค้าหรือบริการที่มีการคละกัน หรือการใช้ที่ว่างทาง

ภาพถ่ายเพื่อการประกอบการทางเศรษฐกิจก็ตาม สามารถแบ่งประเภทของกิจกรรมทางเศรษฐกิจบนถนนข้าวสารได้เป็น 2 ประเภทใหญ่ คือ

2.2.1 กิจกรรมทางเศรษฐกิจในอาคารพาณิชย์บนถนนข้าวสารแบบการใช้งานประเภทเดียว ทั้งหมด 86 แห่ง แบ่งเป็น

ก. การใช้งานประเภทเดียวเพื่อรองรับพาณิชยกรรมทางการค้า 58 ร้าน

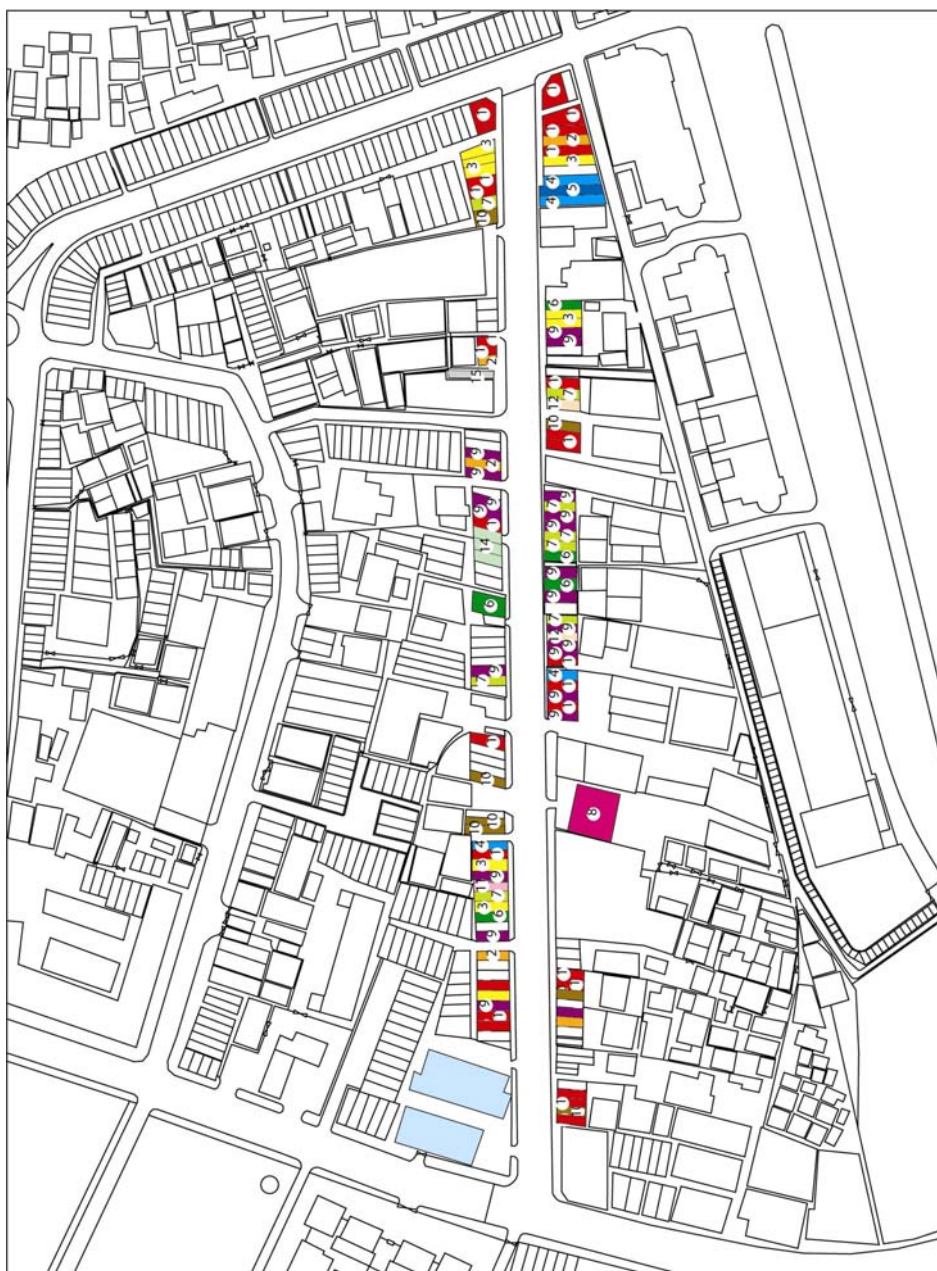
ร้านFASHION ACCESSORIES 	23	ร้าน
ร้านขายของชำ - สมัยใหม่ 	3	ร้าน
- สมัยเก่า 	2	ร้าน
ร้านขายเสื้อผ้าปลีก 	21	ร้าน
ร้านขายของที่ระลึก 	7	ร้าน
ร้านหนังสือ 	1	ร้าน
ร้านขายแผ่นเพลง 	1	ร้าน

ข. การใช้งานประเภทเดียวเพื่อรองรับพาณิชยกรรมทางการบริการ 17 ร้าน

ร้านล้างอัดถ่ายภาพ 	4	ร้าน
ร้านตัดเสื้อผ้า 	7	ร้าน
ร้านอาหาร 	3	ร้าน
ร้านเครื่องยนต์ 	1	ร้าน
PUB & RESTAURANT 	2	ร้าน

ค. การใช้งานประเภทเดียวเพื่อรองรับส่วนสำนักงานทั้งเอกชน รัฐบาล และรัฐวิสาหกิจ จำนวน 11 แห่ง

บริษัททัวร์และจำหน่ายตั๋ว 	8	แห่ง
สถาบันราชการและการเงิน 	2	แห่ง
โรงเรียนเอกชน 	1	แห่ง

ภาพที่ 46 รายละเอียดกิจกรรมประเภทการใช้งานเดี่ยว

ภาพที่ 47 รวมกิจกรรมประเภทการใช้งานเดียว

พาณิชยกรรมส่วนใหญ่เป็นพาณิชยกรรมทางการค้า ซึ่งการค้าขายประเภทเครื่องเงินประดับที่มีลักษณะเป็นเครื่องประดับตามร่างกาย และการค้าขายประเภทเสื้อผ้าปลีก มีปริมาณมากที่สุด รองลงมาเป็นร้านขายของที่ระลึก และเป็นที่น่าสังเกตบริเวณพื้นที่ที่รองรับพาณิชยกรรมทางการค้าส่วนใหญ่อยู่ทางด้านล่างของถนนข้าวสารซึ่งบริเวณนี้ถือได้ว่าเป็นที่ดินที่มีทรัพย์สินส่วนพระมหากษัตริย์เป็นกรรมสิทธิ์ครอบครองอยู่ ผิดจากบางบริเวณอื่นที่ถือครองกรรมสิทธิ์โดยเอกชน ซึ่งพื้นที่ที่สามารถปรับเปลี่ยนหน้าที่การให้สอยให้เป็นพาณิชยกรรมบริการได้โดยสมบูรณ์

2.2.2 การใช้ประโยชน์ที่ดินในลักษณะการใช้งานสองประเภทขึ้นไป คือการใช้งานที่มีการผสมผสานกันระหว่างกิจกรรมสองประเภทขึ้นไป แบ่งเป็น

ก. พาณิชยกรรมทางการค้าอย่างเดียว จำนวน 2 แห่ง ประกอบด้วย

- 1) Fashion Accessories และ ร้านขายของที่ระลึก ■
- 2) ร้านรองเท้า และร้านขายของที่ระลึก ■

ข. พาณิชยกรรมทางการบริการอย่างเดียวโดยมีที่พักแบบประหยัดเป็นการใช้งานหลัก จำนวน 4 แห่ง ประกอบด้วย

- 1) ที่พักแบบประหยัด พร้อมที่แบ่งให้เช่า (รอง) ■
- 2) ที่พักแบบประหยัด พร้อมร้านอาหารประเภทผับและที่ให้เช่า (รอง) ■
- 3) ที่พักแบบประหยัด พร้อมร้านตัดเสื้อผ้า (รอง) ■
- 4) ที่พักแบบประหยัด พร้อมร้านอาหาร(รอง) และร้านถ่ายรูป ■
- 5) ที่พักแบบประหยัด พร้อมร้านบริการนวด (รอง) ■

ค. ส่วนสำนักงานมี 2 แห่ง คือ บริษัททัวร์และจำหน่ายตั๋ว (หลัก) พร้อมบริการแลกเปลี่ยนเงินตรา (รอง) ■

ง. พาณิชยกรรมการค้าเป็นหลัก และมีส่วนพาณิชยกรรมแบบบริการเป็นส่วนประกอบจำนวน 2 แห่ง

- 1) ร้านตัดเสื้อผ้า พร้อมร้านอาหาร ■
- 2) ร้านคิดเครื่องเสียง พร้อมบริการโทรต่างประเทศ (รอง) ■

จ. พาณิชยกรรมบริการเป็นหลัก และมีส่วนพาณิชยกรรมแบบการค้าเป็นส่วนประกอบ จำนวน 7 แห่ง

- 1) ที่พักแบบประหยัด พร้อมร้านขายของที่ระลึก ■
- 2) ที่พักแบบประหยัด พร้อมร้านอาหาร ■
- 3) ที่พักแบบประหยัด พร้อมร้านอาหารและร้านขายแผ่นเพลง ■
- 4) ที่พักแบบประหยัด พร้อมร้านขายของชำแบบใหม่ ■
- 5) ที่พักแบบประหยัด พร้อมร้านขายเครื่องเงินประดับและร้านตัดแว่น ■
- 6) ร้านตัดเสื้อผ้า พร้อมร้านขายเครื่องเงินประดับและร้านขายของที่ระลึก ■

7) ร้านตัดเสื้อผ้า พร้อมร้านขายของที่ระลึก ■

8) ร้านอาหารประเภทผับ พร้อมร้านขายเครื่องดื่มระดับและของที่ระลึก ■

ข. พาณิชยกรรมการบริการเป็นหลัก และมีส่วนสำนักงานเป็นส่วนประกอบ
จำนวน 1 แห่ง คือ ที่พักแบบประหยัดพร้อมบริษัททัวร์และจำหน่ายตั๋ว ■

ค. ส่วนสำนักงานเป็นหลัก มีพาณิชยกรรมการบริการเป็นส่วนประกอบ
จำนวน 1 แห่ง คือ

1) บริษัททัวร์ จำหน่ายตั๋วพร้อมบริการอินเทอร์เน็ต และบริการซักแห้ง ■

2) สำนักงานเอกชน ร้านอาหารประเภทผับและบริการแลกเปลี่ยน เงินตรา ■

ง. พาณิชยกรรมการบริการเป็นหลัก พาณิชยกรรมการค้าและส่วนสำนักงาน
เป็นส่วนประกอบ จำนวน 3 แห่ง คือ

1) ที่พักแบบประหยัด พร้อมร้านอาหารและบริการแลกเปลี่ยนเงินตรา ■

2) ที่พักแบบประหยัด พร้อมร้านอาหาร, บริการการสื่อสาร, บริษัททัวร์และ
จำหน่ายตั๋วเดินทาง ■

3) ที่พักแบบประหยัด พร้อมร้านอาหารสำนักงานแบบสมาคม ■

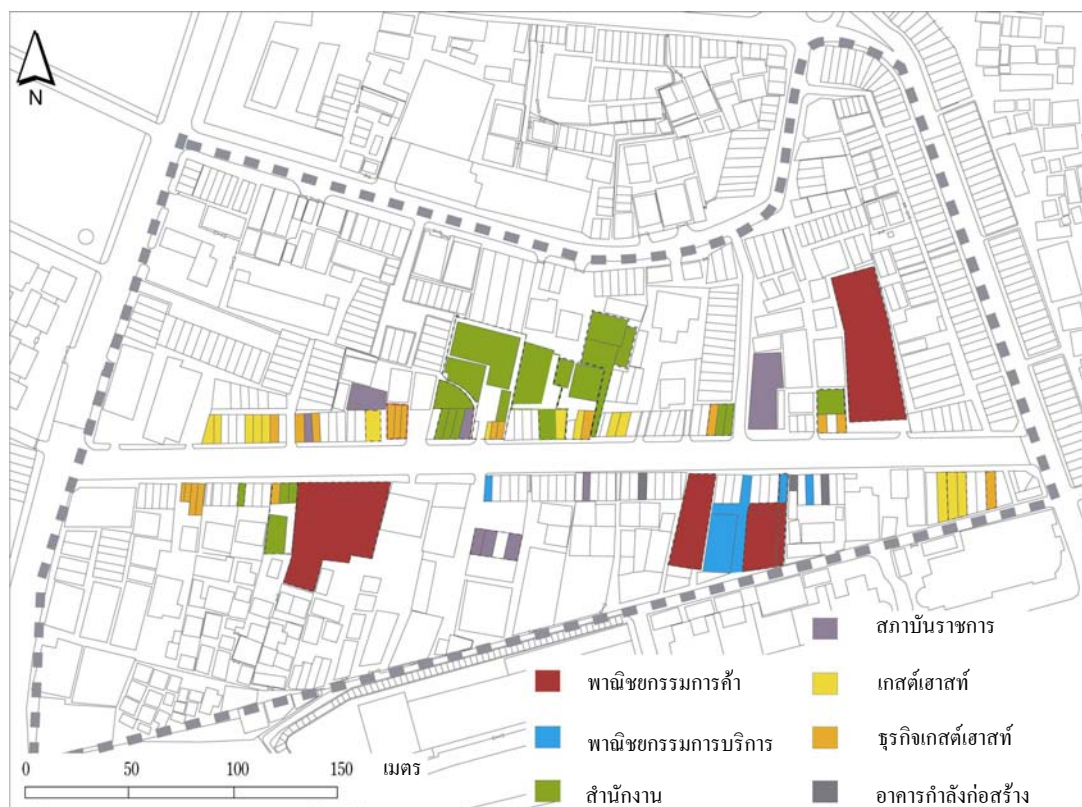
4) ที่พักแบบประหยัด พร้อมบริษัททัวร์และจำหน่ายตั๋วเดินทาง ■

จ. พาณิชยกรรมการค้าเป็นหลัก ส่วนสำนักงานและพาณิชยกรรมการบริการ
เป็นส่วนประกอบ จำนวน 1 แห่ง คือ ร้านอาหารประเภทผับ พร้อม บริษัททัวร์และจำหน่ายตั๋ว
เดินทาง, บริการแลกเปลี่ยนเงินตรา, บริการนวดแผนไทย และบริการสื่อสาร ■

ฉ. ส่วนสำนักงานและพาณิชยกรรมทางการค้า มีความเท่ากัน จำนวน 1 แห่ง
คือ บริษัททัวร์และจำหน่ายตั๋วเดินทางและร้านขายของที่ระลึก ■

ภาพที่ 48 รายละเอียดกิจกรรมสองประเภทขึ้นไป

ภาพที่ 49 กิจกรรมสองประเภทขึ้นไป

พาณิชยกรรมส่วนใหญ่อยู่ในรูปของพาณิชยกรรมบริการเป็นส่วนมาก ซึ่งมีธุรกิจที่พิกัดแบบประหยัดเป็นพาณิชยกรรมหลัก ส่วนธุรกิจรองแล้วแต่ความต้องการของผู้ประกอบการเองโดยตรง หรือปล่อยให้เช่าที่ นอกจากนี้ยังสามารถสรุปได้อีกว่า พื้นที่ที่มีการดำเนินการทางพาณิชยกรรมบริการเป็นส่วนใหญ่ คือพื้นที่ที่ถือกรรมสิทธิ์โดยเอกชน ซึ่งสามารถปรับเปลี่ยนและพัฒนาได้ 100 เปอร์เซ็นต์

2.3 ทางสังคมและวัฒนธรรม ย่านถนนข้าวสารได้กลายเป็นศูนย์กลางความสัมพันธ์ระหว่างผู้คนที่เป็นคนนอกพื้นที่ที่เป็นนักท่องเที่ยวคนไทยและชาวต่างชาติ รวมทั้งคนในพื้นที่ให้เข้ามาทำกิจกรรม แม้จะไม่มีความสัมพันธ์กันโดยตรง แต่ก็มีความสัมพันธ์ทางอ้อม อาทิเช่นการซื้อขายของ หรือการเดินทางผ่านสวนกัน มีการพักอาศัยกันเป็นต้น

ดังที่กล่าวไปแล้วข้างต้นว่าย่านข้าวสารเหมือนมีบทบาททางเมืองที่ชัดเจนในลักษณะความเป็นชุมชน เป็นจุดศูนย์กลางการท่องเที่ยว นักท่องเที่ยวที่เป็นคนไทยและต่างประเทศ

เข้าสู่พื้นที่มากขึ้น มีผลกระทบกระเทือนไปส่วนอื่น ๆ ที่อยู่ภายในย่านให้มีการเปลี่ยนแปลง สาเหตุที่คนนอกพื้นที่เข้ามาทำกิจกรรมมากขึ้น เพราะย่านถนนข้าวสารมีความเจริญเติบโตทาง เศรษฐกิจสูง มีแนวโน้มของการเกิดพาณิชยกรรมต่าง ๆ จนกลายเป็นย่านการค้าและการบริการที่ สำคัญ และมีแนวโน้มที่จะกระจายออกไปสู่พื้นที่ภายนอกเพิ่มขึ้น จากการให้สัมภาษณ์ผู้เป็นส่วน หนึ่งของสมาคมประกอบการข้าวสาร เมื่อปีพ.ศ. 2547 มีความเห็นว่า “มองเห็นผลประโยชน์จาก การเคยอยู่บนถนนข้าวสารแล้วย้ายมาอยู่ที่นี่ และเห็นว่าแถวสะพานม้ฆวน ยังไม่มีที่พักแบบ ประหยัด เลยกิดที่จะสร้าง เพราะเห็นว่ายังไม่หลุดกรอบขอบเขตของสนามหลวง”

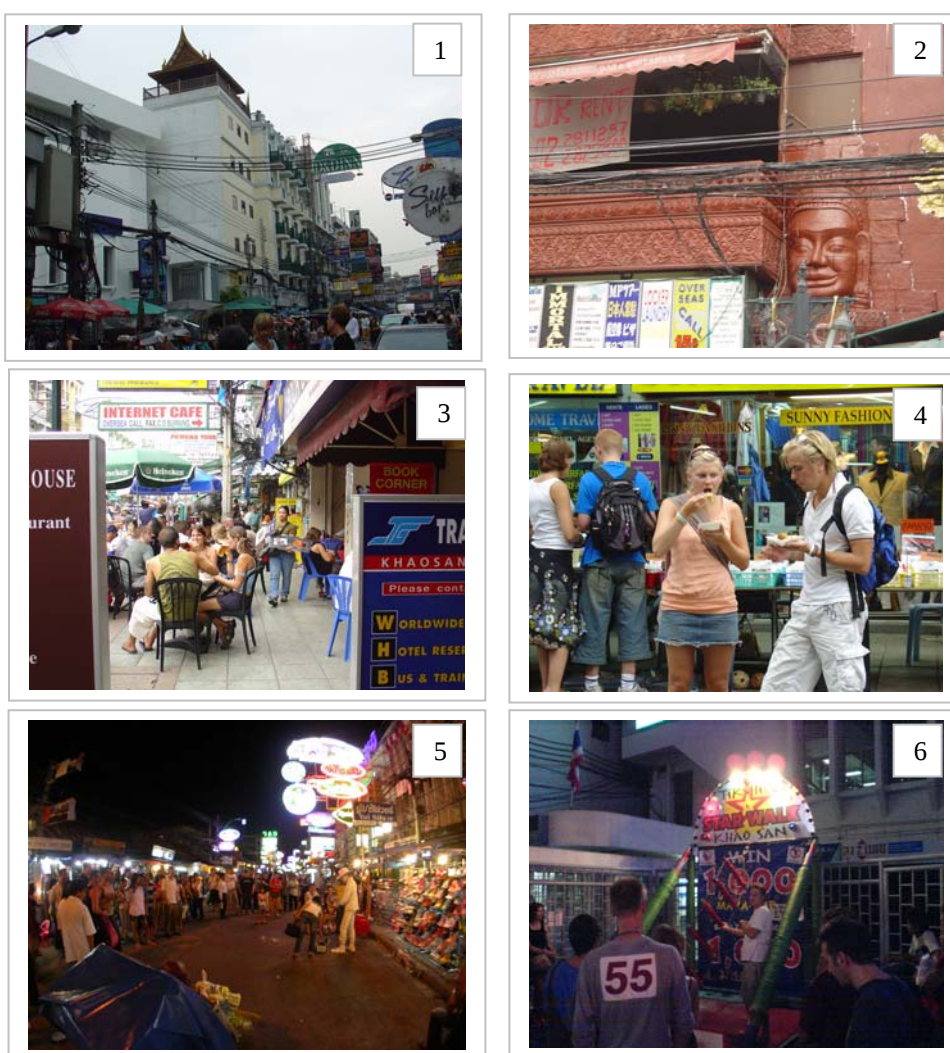
สังคมในชุมชน คือ คนในพื้นที่เดิมต่างถูกรุกรานจากคนนอกพื้นที่ และถูกทดแทน โดยคนนอกพื้นที่มากขึ้น คนในพื้นที่เดิมบางคนย้ายออกไป สังคมในชุมชนกลายเป็นแบบพึ่งพา อาศัยกันในลักษณะของผู้ซื้อและผู้ขายหรือในลักษณะเชิงเศรษฐกิจ เมื่อเศรษฐกิจในชุมชนเปลี่ยน การรุกรานเกิดขึ้น โครงสร้างทางสังคมเปลี่ยนเพราะเศรษฐกิจเปลี่ยน มีบางส่วนที่มีการเข้าแทนที่ ซึ่งมีความหมายที่น่ากลัวการรุกราน เพราะเป็นการรุกรานแบบสมบูรณ์ ซึ่งบริเวณริมถนน บางส่วนถือว่าถูกการเข้าแทนที่ มองภาพรวมทั้งหมดดูว่าเหมือนการรุกรานมีเกือบเต็มพื้นที่ หรือ แม้กระทั่งการเข้ามาพำนักอาศัยปัจจุบันเปลี่ยนวิธีการมาอยู่แบบหลายเดือนเป็นแบบลดจำนวนลง เพราะสังคมในชุมชนเริ่มวุ่นวายมากขึ้น มีแต่มาพักที่นี่เพื่อเป็นจุดเปลี่ยน ดังคำสัมภาษณ์หญิงชาว ไอร์ช อายุ 27 ปี ว่า “มาค้างแวันนี่แล้วพรุ่งนี้ถึงจะไปที่อื่น” (Anonymous, 2005) และจากการ สัมภาษณ์หญิงชาวเดนมาร์ก อายุ 25 ปี ว่า “อยู่ที่ประเทศไทยมา 2 เดือนแล้ว ตอนมาถึงมาพักที่ ถนนข้าวสารก่อน และใช้ถนนข้าวสารเป็นจุดเปลี่ยนแผนเดินทางเพื่อไปที่อื่น” (Louise, 2005)

วัฒนธรรมสามารถบ่งบอกวิถีชีวิตของมนุษย์ในสังคม และแบบแผนการดำรงชีวิตที่ มนุษย์สร้างสรรค์ขึ้นได้ จากสภาพเดิมที่มีอยู่และเกิดรูปร่างใหม่ ซึ่งเห็นได้ชัดจากลักษณะ ภายนอกของอาคาร ที่บ่งบอกได้ดีถึงการเอาวัฒนธรรมของไทยและวัฒนธรรมของฝรั่งมา ผสมผสานกันเช่น บริเวณ D&D INN และ Bayon (ภาพที่ 50 หมายเลข 1 และ 2) ซึ่งไม่ปรากฏแค่ เพียงรูปร่างหน้าตา แม้แต่ขนาดยังนิยมสร้างให้ใหญ่ขึ้นเป็นตึกอาคารแทนบ้านสองชั้นหรืออาคาร พาณิชยกรรมขนาดเล็ก

รูปแบบการบริโภคมีลักษณะของการนั่งนอกอาคารมากขึ้นมีทั้งที่เป็นแบบถาวรและชั่วคราว ไม่ว่าสภาพอากาศจะร้อนมีแดดจัด หรือการนั่งแบบริมถนนที่มีบูธ มีเก้าอี้แบบไม้

สบายกลายเป็นที่นิยมมากขึ้น นอกจากนั้นยังนิยมบริโภคในลักษณะของการนั่งบนฟุตบอล การเดินหรือขึ้นถือทาน (ภาพที่ 50 หมายเลข 3 และ 4)

การผสมผสานทางด้านวัฒนธรรมในด้านการแสดงออก อาทิเช่น การนำรูปแบบการแสดงละครใบ้มาแสดง หรือเครื่องเล่นที่เกิดขึ้นตามงานวัด เพื่อให้ความสนุกสนานกับนักท่องเที่ยวและความนิยมของการมาเที่ยวถนนข้าวสารเปลี่ยนไปในรูปของความบันเทิงตอนกลางคืนมากขึ้น

ภาพที่ 50 วัฒนธรรมในรูปแบบต่างๆ ของถนน

การวิเคราะห์ลักษณะการใช้ที่ว่างบนถนนหลักและพื้นที่เชื่อมต่อ

จากลักษณะพิเศษที่สามารถมองเห็นได้ตามทฤษฎีจินตภาพที่ดีของเมือง ผู้ทำการวิจัยได้เล็งเห็นถึงความเกี่ยวเนื่องและความสำคัญที่มีบทบาทต่อการใช้ที่ว่างภายในถนนข้าวสาร ที่มีความหลากหลายและถือว่าเป็นสิ่งเฉพาะตัวที่เกิดขึ้นบนพื้นที่ศึกษาครั้งนี้ ดังนั้นการศึกษากิจการนี้จึงมุ่งเน้นในเรื่องของการใช้ที่ว่างเป็นหลัก

ตามแนวความคิดที่รู้จักในนามที่ว่าง (Space) คือระบบความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์ (หรือสิ่งมีชีวิต) กับสิ่งแวดล้อม หมายถึงการรับรู้ขอบเขตพื้นที่ด้วยสัญชาตญาณความสัมพันธ์นั้น ซึ่งรวมไปถึงการรับรู้ตำแหน่ง ทิศทาง ลำดับ และระบบระเบียบของสิ่งรอบตัว ไม่ว่าสิ่งนั้นจะเป็นวัตถุหรือปรากฏการณ์ การรับรู้สัญญะที่มองเห็นรอบๆตัวนั้นเกิดขึ้นได้ง่าย เช่น การชำเลื่องตามอง ก็เพียงพอที่จินตนาการมนุษย์จะยังรู้ถึงความสัมพันธ์ของตนกับสภาพแวดล้อมได้ (ตันข้าว, 79) หรืออธิบายได้อีกความหมายหนึ่งว่า ที่ว่าง (Space) คือระบบความสัมพันธ์ของมนุษย์ วัตถุ การเคลื่อนไหวและวัตถุประสงค์ที่ประกอบกันเป็นเครือข่าย โดยที่ที่ว่าง(Space) ไม่ใช่ที่ว่างหรือวัตถุที่มีคุณสมบัติครบถ้วนในตัวเอง แต่องค์ประกอบสำคัญในการกำเนิดพื้นที่ว่าง (Space) คือมนุษย์และเนื้อหากิจกรรม

เกณฑ์ในการกำหนดขอบเขตของการใช้ที่ว่างบนถนนข้าวสาร สามารถแบ่งพื้นที่การใช้ที่ว่างได้หลายประเภท ไม่ว่าจะใช้รูปแบบของขอบเขตทางกายภาพเป็นตัวแบ่ง กิจกรรมทางสังคมหรือเศรษฐกิจเป็นตัวแบ่ง แต่ละเกณฑ์ที่ใช้ในการกำหนดที่ว่างสามารถทำให้เกิดการใช้ที่ว่างที่หลากหลายรูปแบบ มีทั้งความเกี่ยวเนื่องกันโดยตรงในลักษณะของการไหลของพื้นที่ว่างการเชื่อมต่อทางสายตา กิจกรรมการครอบครองพื้นที่ว่างสาธารณะ หรืออาจไม่มีความเกี่ยวข้องกันเลยจากการสำรวจศึกษาพื้นที่ด้วยการสังเกต สามารถวิเคราะห์จากการสำรวจเบื้องต้นว่าขอบเขตของการใช้ที่ว่างส่วนใหญ่เกิดจากลักษณะทางกายภาพและกิจกรรมทางสังคมเป็นหลัก สามารถแบ่งลักษณะของการใช้ที่ว่างบนถนนข้าวสารได้ 2 ประเภทใหญ่ คือ

1. ที่ว่างแบบทั่วไป

ขนาดพื้นที่ของการใช้ที่ว่างไม่ได้มีขนาดพื้นที่ที่กำหนดตายตัว ขึ้นอยู่กับสภาพแวดล้อมและกิจกรรมต่างๆ ที่เกิดขึ้น ณ เวลานั้น จากการสังเกตพบว่ามีขนาดพื้นที่ตั้งแต่ 1 ตารางเมตร ไป

จนถึงพื้นที่ที่มีขนาดใหญ่มากกว่า 10 ตารางเมตร

1.1 ลักษณะการใช้ที่ว่างสาธารณะ

1.1.1 ถนนข้าวสาร มีความยาวประมาณ 500 เมตร และความกว้างประมาณ 8 เมตร เป็นที่ว่างที่เกิดขึ้นเพื่อรองรับการจราจรจากถนนจักรพงษ์สู่ถนนตะนาว และการสัญจรของผู้ที่อาศัยหรือประกอบอาชีพอยู่บนถนนข้าวสาร เป็นเส้นเดินทางรถทางเดียว แต่มีสองเส้นทาง เวลาปกติช่วงกลางวันถนนทำหน้าที่เหมือนเส้นทางหลักในการเชื่อมต่อบริเวณภายนอกเข้าสู่ภายในย่านถนนข้าวสารโดยมีรถเป็นตัวพาหนะ ไม่ว่าจะเป็นรถยนต์ รถตู้ รถมอเตอร์ไซด์ รถจักรยาน รถขนของ หรือแม้กระทั่งรถเข็น

- สำหรับจอดรถยนต์เพื่อจอดขนของ ประมาณ 3.50 ม.
- สำหรับเส้นทางสัญจร 3.50 ม.
- พื้นที่สำหรับรถเข็น 1.20 ม.

ภาพที่ 51 ขนาดการใช้พื้นที่ว่างบนถนนเมื่อเวลา 11.39น.

แม้จะมีทางเดินรถแค่สองช่องทาง แต่การใช้ที่ว่างตามสภาพการใช้งานจริงสามารถแบ่งเส้นทางการเดินรถได้ถึงสามเส้นทาง เนื่องจากการจอดรถทั้งด้านซ้ายและด้านขวาของถนนเกือบตลอดทั้งเส้น บริเวณหรือจุดสำหรับจอดรถที่ไว้สำหรับถ่ายสินค้าจะไม่มีกำหนดที่แน่นอนว่าต้องจอดทางด้านซ้ายหรือด้านขวา หากแต่ส่วนใหญ่การใช้ที่ว่างเพื่อจอดรถจะเน้นจอดทางด้านหน้าของตึก และอยู่ทางด้านซ้ายมากกว่า เพราะมีอาคารสำหรับประกอบการพาณิชย์กรรมในตึกอาคารอยู่ทางด้านซ้ายเป็นส่วนใหญ่ รวมไปถึงรถโดยสารประเภทแท็กซี่และรถสามล้อ ต่างมีการจอดไว้ขนานทางด้านซ้ายเช่นกัน ซึ่งถือว่าเป็นหลักปรากฏการณ์ศาสตร์ที่เกิดจากการเข้าใจ และรับรู้ว่าจะต้องจอดต้องจอดชิดริมทางซ้าย ส่วนริมทางด้านขวาของถนนส่วนใหญ่ มีแผงลอยที่โชว์สินค้าเป็นส่วนใหญ่ ทำให้รถโดยสารไม่สะดวกที่จะจอด เพราะเป็นการบดบังทางทัศนียภาพของการขายสินค้าที่อยู่ริมทางเท้า พอเริ่มช่วงเย็น ไปจนถึงกลางคืน มีการปิดถนน

การใช้ที่ว่างบนถนนข้าวสารจึงกลายเป็นทางสัญจรด้วยทางเท้าขนาดใหญ่ เต็มพื้นที่ประมาณ 8 เมตรสามารถรองรับปริมาณผู้คนที่เข้ามาในพื้นที่ได้มากถึง 10 คนต่อ 1 นาทีเป็นอย่างต่ำ

ภาพที่ 52 ขนาดการใช้พื้นที่ว่างบนถนนข้าวสารเมื่อเวลา 23.57น.

จากการสัมภาษณ์นักท่องเที่ยวทั้งคนไทยและคนต่างชาติที่เข้ามาในพื้นที่ ทั้งสองเพศและช่วงอายุประมาณ 20-30 ปี และ 40-55 ปี พบว่าช่วงเวลาที่ทำให้ถนนข้าวสารเริ่มเปลี่ยนการใช้ที่ว่างจากทางสัญจรของรถยนต์เป็นทางสัญจรของคนเดินคือ 17.00 น. และช่วงเวลาที่มีการเปลี่ยนการใช้ที่ว่างเป็นเส้นทางสัญจรของคนเดินมากที่สุดคือช่วงเวลาประมาณ 20.00-23.00 น. กิจกรรมที่คนเข้ามาใช้ที่ว่างคือ การมาเที่ยวกลางคืนกับเพื่อนในลักษณะเป็นกลุ่มใหญ่ของคนไทย และการมาเดินเที่ยวและหาเครื่องคั้มแอลกอฮอล์ทานของนักท่องเที่ยวต่างชาติ

กิจกรรมทางพาณิชยกรรมการค้า การบริการ แบบถาวรและแบบจร เริ่มยึดครองที่ว่างสาธารณะบนถนน ตั้งแต่ 10 โมงเช้าเป็นต้นไป ส่วนใหญ่ผู้ประกอบการที่ยึดอาชีพนี้เป็นอาชีพหลักจะมีพื้นที่ว่างบนถนนที่ทำการจับจองเป็นประจำ ยกเว้นกรณีสำหรับผู้ประกอบการแบบจร ที่เริ่มทำการจับจองพื้นที่ว่างบริเวณใดก็ได้บนถนน แต่มีผ้าขนาดเล็กผืนเดียวปู โต๊ะขนาดเล็ก ซึ่งมีเนื้อที่ไม่เกิน 1 ตารางเมตร รถเข็น หาบเร่ หรือแม้กระทั่งการเดินขายของก็สามารถประกอบการค้าได้ ดังภาพที่ 53 เป็นต้น ซึ่งส่วนใหญ่กิจกรรมทางพาณิชยกรรมแบบจร พบเห็นเป็นส่วนมากในช่วงเวลาเย็นเป็นต้นไป

ภาพที่ 53 กิจกรรมการค้าแบบจรมถนน

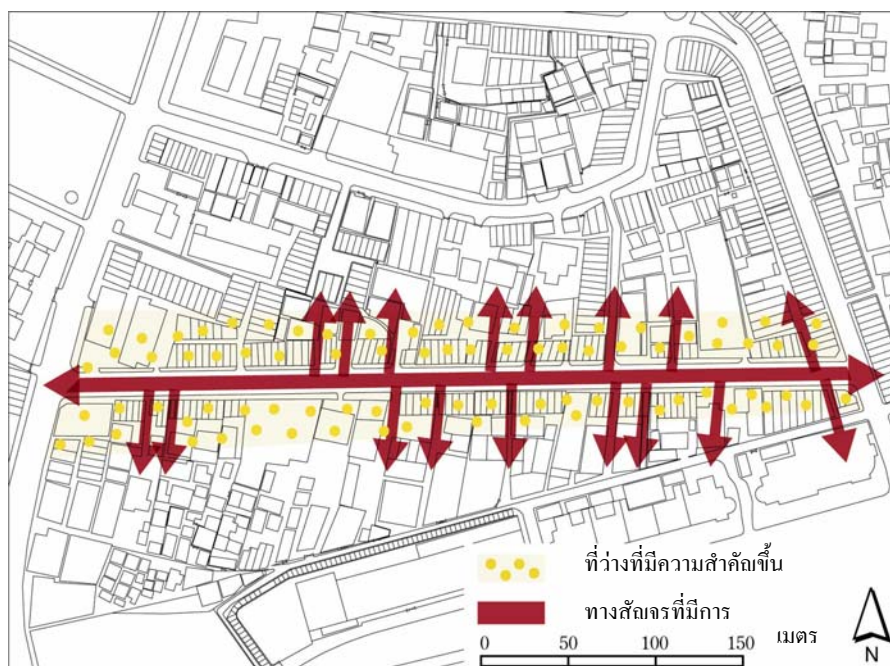
บทบาททางกายภาพของถนนข้าวสารอย่างสุดท้ายที่สามารถพบเห็น คือ ที่ว่างทางสังคมหรือที่ว่างสำหรับทำกิจกรรม เป็นที่ว่างที่เกิดจากการกระทำของกลุ่มคนที่มีความสัมพันธ์เกี่ยวข้องกันหรือไม่มีความเกี่ยวข้องกันก็ตาม สามารถพบเห็นได้ชัดเจนมากที่สุดในช่วงเวลากลางคืนหลังจากที่มีการปิดถนนข้าวสารเพื่อเป็นถนนคนเดินแล้ว ลักษณะของการใช้ที่ว่างทางสังคมจะแตกต่างกันออกไปขึ้นอยู่กับกลุ่มคนที่ใช้ที่ว่าง ณ บริเวณนั้น อาทิเช่น การออกกำลังกาย(1) การพบปะสังสรรค์ของกลุ่มคน(3) การแสดงความสามารถพิเศษในการหารายได้(4) แม้กระทั่งหากครั้งใดที่ถนนข้าวสารมีการจัดกิจกรรมไม่ว่าจะเป็นไปตามเทศกาลต่างๆ เช่น ประเพณีวันสงกรานต์ หรือกิจกรรมที่ส่งเสริมให้เยาวชนเพื่อวัตถุประสงค์อย่างใดอย่างหนึ่ง เช่น การจัดคอนเสิร์ตเพื่อส่งเสริมให้เยาวชนรักดนตรี(2) หลีกไกลจากยาเสพติดก็ตามักมีการปิดถนนการใช้พื้นที่ว่างบนถนนจะเปลี่ยนไปเพื่อรองรับการจัดกิจกรรมเหล่านั้นและรองรับปริมาณคนจนพื้นที่ ดังภาพที่ 54

ภาพที่ 54 การใช้ที่ว่างทางสังคมบนถนน

ฉะนั้นในแต่ละช่วงเวลาจึงได้เกิดระบบของการใช้ที่ว่างที่แตกต่างกัน สามารถแบ่งออกออกเป็น 2 ประเภทตามช่วงเวลากลางวันและกลางคืน ดังนี้

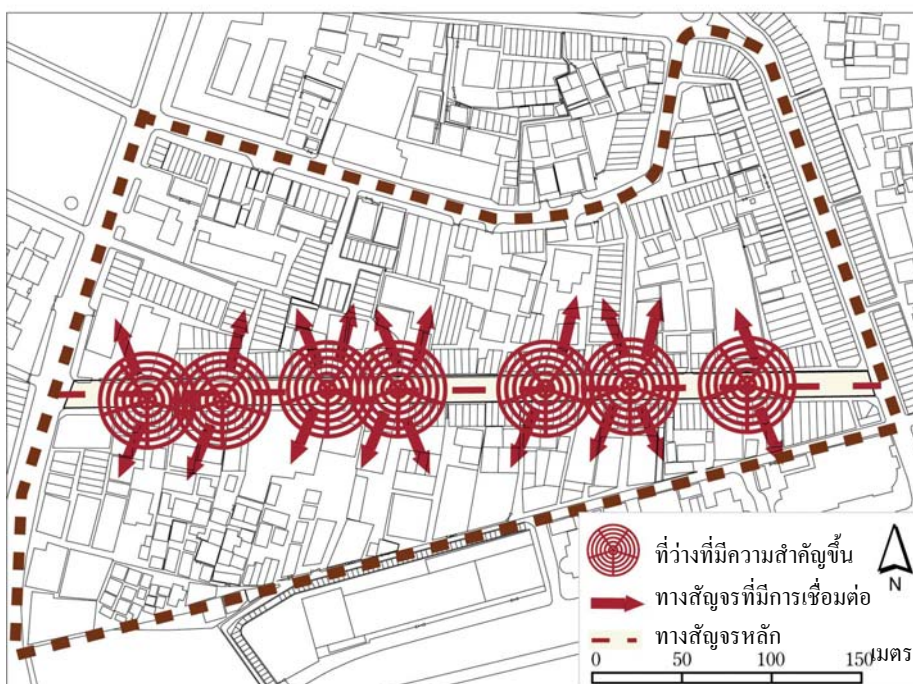
1. ระบบที่ว่างแบบเส้นตรง (Linear Organization) เกิดขึ้นชัดเจนในเวลากลางวัน บทบาทของถนนเป็นที่ว่างสาธารณะทั่วไป ที่เชื่อมต่อกับทางเข้าอาคารพาณิชย์ที่อยู่ริมถนน และเป็นจุดเชื่อมต่อกับทางเดินขนาดเล็ก หรือตรอกที่สามารถเข้าถึงพื้นที่ด้านหลังได้ ลักษณะระบบของที่ว่างแบบนี้ช่วยส่งเสริมให้ตึกอาคารพาณิชย์ที่อยู่ริมถนน กลายเป็นที่ว่างที่มีความสำคัญขึ้น (Major Spaces) แม้การเชื่อมโยงทางกายภาพ ทางสายตา และที่ว่างจะแตกต่างกัน ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับปริมาณของกลุ่มแผงลอยที่วางขายอยู่ริมทางเท้า สามารถดูรายละเอียดเพิ่มเติมได้ในหัวข้อต่อไป

ภาพที่ 55 กราฟฟิกแสดงระบบที่ว่างแบบเส้นตรงบนถนนข้าวสารที่เกิดขึ้นในเวลากลางวัน

ส่วนช่วงเวลาที่มีการจัดกิจกรรมบนถนนข้าวสารและมีการปิดถนน (ดังภาพที่ 54 หมายเลข 2) ระบบของการใช้ที่ว่างที่เกิดขึ้นมีลักษณะตามแนวยาว และอยู่บนถนนข้าวสารเป็นหลัก ความหนาแน่นของจำนวนคนต่อ 1 ตารางเมตรมีความหนาแน่นค่อนข้างสูงมาก ความต่อเนื่องทางกายภาพเหมือนถูกหยุดนิ่ง การไหลของการใช้ที่ว่างทางสาธารณะถูกปิดล้อมด้วยตัวคนที่เข้ามาในพื้นที่เอง ที่ว่างสาธารณะของคนทั่วไปได้กลายเป็นพื้นที่ว่างสาธารณะเฉพาะกลุ่มมากขึ้น

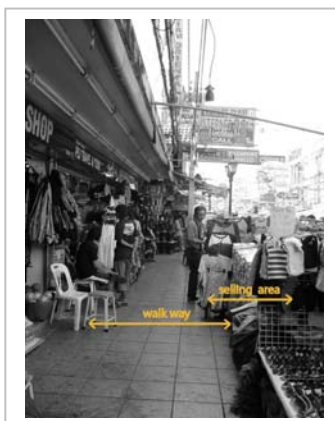
2. ระบบที่ว่างแบบพุ่งออกจากจุดศูนย์กลาง (Radial Organization) มักเกิดในเวลากลางคืน แม้การปิดถนนข้าวสารทำให้ถนนกลายเป็นที่ว่างสาธารณะแบบเฉพาะกลุ่มมากขึ้น ลักษณะการใช้ที่ว่างยังคงมีระบบตามแนวยาวอยู่บ้างก็ตาม แต่ไม่ชัดเจนเท่าระบบการใช้ที่ว่างแบบพุ่งออกจากจุดศูนย์กลาง เนื่องจากตำแหน่งของกิจกรรมมักตั้งอยู่ทางด้านหลังของถนนข้าวสาร และนิยมเปิดในเวลากลางคืน กลุ่มคนที่เข้ามาทำกิจกรรม ส่วนใหญ่นิยมมาเที่ยวสถานบันเทิง ไม่ว่าจะเป็นทั้งคนไทยและคนต่างประเทศ ดังนั้นการใช้ที่ว่างตอนกลางคืนจึงมีลักษณะของการพุ่งออกจากศูนย์กลางจากถนนข้าวสาร แล้วกระจายออกสู่ร้านอาหารหรือร้านขายของที่อยู่รายล้อมรอบ

ภาพที่ 56 ระบบที่ว่างแบบพุ่งออกจากถนนข้าวสาร

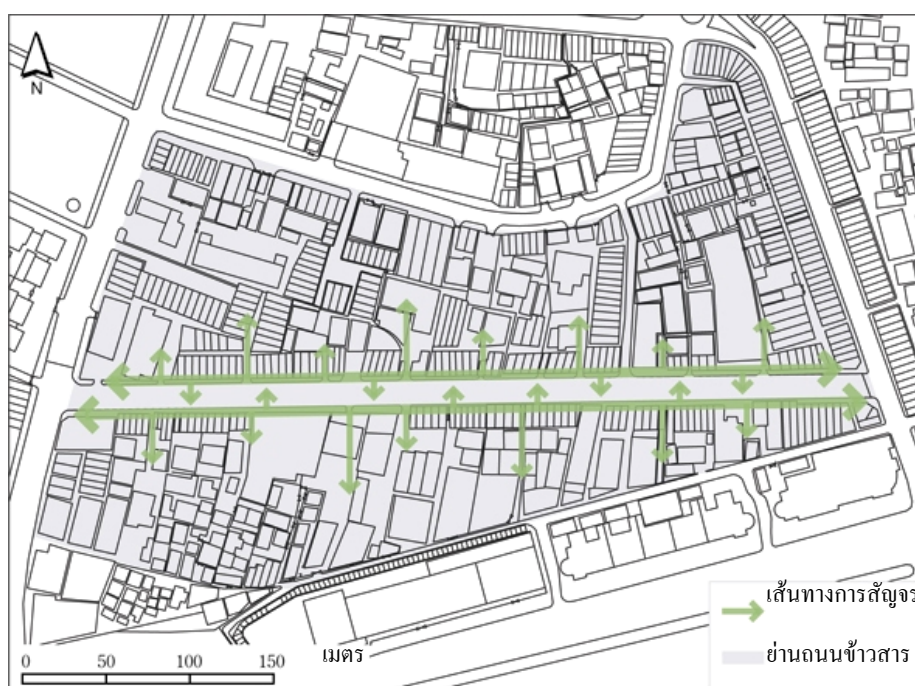
1.1.2 ทางเดินเท้า พบว่ามีการขยายความกว้างของถนนทางเท้าใหม่ให้มีความกว้างเหมาะสมต่อการใช้ที่ว่างที่เกิดขึ้นตามแผนงานการปรับปรุงย่านการค้า: ย่านบางลำพูและถนนข้าวสาร⁸ ในแผนปฏิบัติการอนุรักษ์และพัฒนาบริเวณถนนพระอาทิตย์และพระสุเมรุปัจจุบันมีความกว้างประมาณ 2.50-2.70 เมตร บทบาทหน้าที่หลักเพื่อรองรับปริมาณคนที่สัญจรบนทางเท้าซึ่งเป็นทางผ่านหรือจุดหยุดพักในการเลือกซื้อของกับหาบเร่แผงลอยที่อยู่บนทางเท้าหรือจากการขายของที่มีส่วนยื่นล้ำออกมาจากตัวอาคารพาณิชย์ บทบาทหน้าที่รองคือเพื่อรองรับการใช้ที่ว่างสำหรับพาณิชยกรรมประเภทการค้าและบริการที่เห็นได้ชัดคือ กิจกรรมพาณิชยกรรมประเภทหาบเร่แผงลอยซึ่งประเภทและขนาดของหาบเร่แผงลอย จะแตกต่างกันออกไป ส่งผลให้ทางเดินเท้าที่มีไว้สำหรับการสัญจรนั้นมีขนาดความกว้างเล็กลง แม้จะมีการปรับขยายขนาดความกว้างของทางเท้าเพื่อรองรับกิจกรรมเหล่านี้แล้วก็ตาม

⁸ เป็นแผนงานส่วนหนึ่งในโครงการแผนปฏิบัติการอนุรักษ์และพัฒนาบริเวณถนนพระอาทิตย์และพระสุเมรุ ดูรายละเอียดเพิ่มในภาพผนวก ก

ภาพที่ 57 การใช้ที่ว่างบนทางเท้า

การเติบโตและการขยายตัวของการใช้พื้นที่ว่างบนทางเท้าทั้งสองฝั่ง มีระบบของการใช้พื้นที่ว่างตามทางแนวยาว (Linear Organization) เนื่องจากมีการใช้พื้นที่ว่างที่มีลักษณะตามแนวยาวของทางเดินเท้า และมีรูปแบบที่มีความซ้ำกันในการใช้งานของพื้นที่ว่างตลอดทั้งเส้น

ภาพที่ 58 ระบบที่ว่างแบบเส้นตรงบนทางเดินเท้า

เมื่อเวลาผ่านไปจนกระทั่ง 22.00 น. เริ่มมีการเพิ่มของระบบที่ว่างแบบกลุ่มก้อน (Cluster Organization) แทรกตัวอยู่ตามทางเท้าบนถนนข้าวสารที่ชัดเจนขึ้น ในลักษณะของการนั่งเป็นกลุ่มของผู้คน (ภาพที่ 60 หมายเลข 1) การทำกิจกรรมของผู้คน (ภาพที่ 60 หมายเลข 2) หรือ การตั้งวางขายของ (ภาพที่ 60 หมายเลข 3 ที่มีการแผ่ขยายการใช้ที่ว่างลงสู่ถนน) ซึ่งสิ่งเหล่านี้เป็นเสมือนกลุ่มก้อนที่เกิดขึ้นบนแกนหลัก มีความยืดหยุ่นและเป็นอิสระ มีการขยายตัวของกิจกรรมที่เกิดขึ้นชั่วคราวแบบไม่มีทิศทาง ไม่มีตำแหน่งเกิดที่แน่นอน ไม่สามารถควบคุมได้ และลักษณะการเกิดระบบที่ว่างเหล่านี้ไม่ได้ส่งผลกระทบต่อลักษณะพิเศษและรูปแบบของการใช้ที่ว่างเดิมนัก แต่ทว่าเป็นการใช้ที่ว่างบนทางเท้าที่เพิ่มความมีชีวิตชีวาขึ้น

ภาพที่ 59 ระบบที่ว่างแบบกลุ่มก้อนบนทางเดินเท้า (ตัวอย่างตำแหน่งระบบที่ว่างแบบกลุ่มก้อน)

ภาพที่ 60 ภาพตัวอย่างระบบที่ว่างแบบกลุ่มก้อนบนทางเดินเท้า

จากการศึกษาพบว่าการใช้ที่ว่างบนทางเดินเท้าเพื่อสนองตอบต่อกิจกรรมต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นสามารถแบ่งได้ 4 ประเภทหลัก คือ

1. การใช้ที่ว่างสำหรับหาบเร่แผงลอย ดังจะเห็นได้จากภาพที่ 57 ที่แสดงให้เห็นถึงการยึดครองที่ว่างสาธารณะ (ที่มีการอนุญาตผ่อนผันให้มีการตั้งหาบเร่ แผงลอย) เพื่อประกอบกิจกรรมทางพาณิชย์กรรมทางการค้า ขนาดของการครอบครองทางเดินเท้า ขึ้นอยู่กับลักษณะการจัดวางและประเภทของพาณิชย์กรรมที่เกิดขึ้น

2. การใช้ที่ว่างจากการขยายตัวของกิจกรรมภายในอาคารหรือบริเวณรอบอาคารสู่บริเวณทางเท้า(ภาพที่ 61) แบ่งเป็น

2.1 พื้นที่ว่างประเภทที่เน้นแบบนั่งนอกรอาคาร มีลักษณะของการยึดครองที่ว่างสาธารณะแบบเต็มทางเดินเท้า พบเห็นเฉพาะบริเวณพื้นที่ว่างที่อยู่ด้านหน้าของร้านอาหารนั้น ๆ (หมายเลข 1)

2.2 พื้นที่ว่างประเภทของขายที่ยื่นล้ำออกมาจากตัวอาคาร(หมายเลข 2)

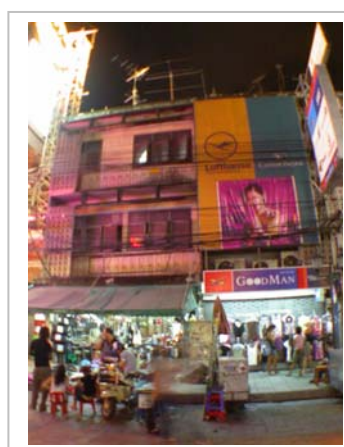
ภาพที่ 61 การใช้ที่ว่างจากการขยายตัวของกิจกรรมภายในอาคารสู่บริเวณทางเท้า

3. การใช้ที่ว่างสำหรับการค้าขายแบบจร(ภาพที่ 62) ลักษณะของการใช้พื้นที่ว่างประเภทนี้ ส่วนใหญ่เกิดขึ้นในช่วงเวลากลางวันลักษณะของการยึดครองที่ว่างสาธารณะจะไม่มีกำหนดกฎเกณฑ์ตายตัว รวมทั้งระยะเวลาในการยึดครองจะผันแปรตามสภาพพื้นที่ เพราะเนื่องจากผู้ที่

เข้ามาค้าขายแบบจรส่วนใหญ่เป็นคนนอกพื้นที่ จากการสำรวจด้วยการสังเกตพบว่าการยัดกรอที่ว่างถูกแบ่งเป็น 2 ลักษณะคือ

แบบที่ 1 มีการยัดกรอที่ว่างสาธารณะแบบประจำ (หมายเลข 1)

แบบที่ 2 การยัดกรอที่ว่างสาธารณะแบบจร (หมายเลข 2)

ภาพที่ 62 การใช้ที่ว่างสำหรับการค้าขายแบบจร

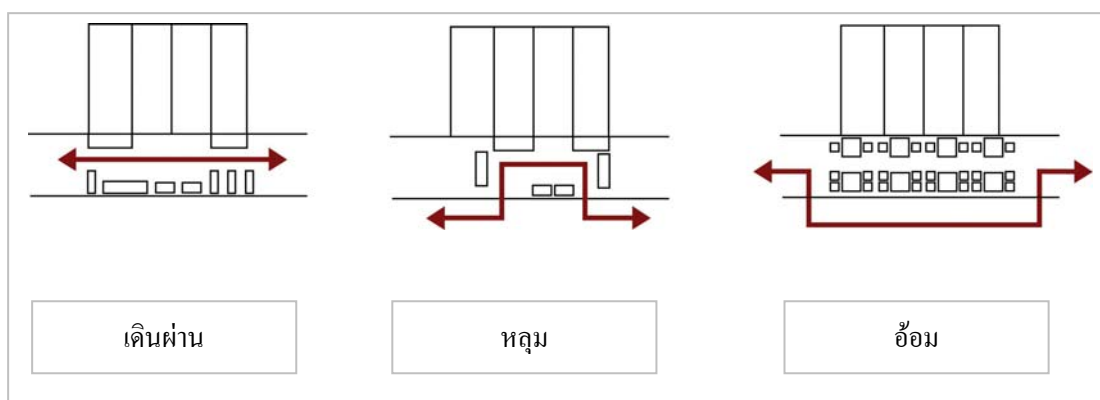
4. พื้นที่ว่างทางสังคม หรือพื้นที่ว่างทางกิจกรรม มีการใช้ที่ว่างในลักษณะของการยัดกรอที่ว่างสาธารณะที่เป็นกลุ่มและยัดกรอคนเดียว รูปแบบของการใช้พื้นที่ว่างมีทั้งเต็มพื้นที่และริมขอบทางเท้าด้านใดด้านหนึ่ง

ภาพที่ 63 การใช้ที่ว่างทางสังคมบนทางเท้า

จากการใช้ที่ว่างทั้ง 4 ประเภท พบว่าความสัมพันธ์ของการใช้ที่ว่างบนทางเท้าเพื่อการสัญจรและการใช้ที่ว่างเพื่อสนองตอบต่อกิจกรรม ส่งผลให้เกิดเส้นทางการเดินเท้า 3 ลักษณะ คือ

1. แบบเดินผ่าน
2. แบบหลุม
3. แบบอ้อม

ภาพที่ 64 ความสัมพันธ์ระหว่างการใช้ที่ว่างเพื่อทางสัญจรกับกิจกรรมที่เกิดขึ้นบนทางเดินเท้า

1.1.3 ตรอกหรือทางเดินขนาดเล็ก เป็นสิ่งที่แสดงถึงความเป็นย่านเก่าของพื้นที่ศึกษาได้ดีจากบ้านเดี่ยวขนาดเล็ก ภายในพื้นที่ที่มีสวนล้อมรอบ ตรอกหรือทางเดินขนาดเล็กที่ลัดเลาะไปตามบ้านเก่า ได้กลายเป็นเส้นทางหลักของคนในพื้นที่ที่สามารถเชื่อมโยงบริเวณต่างๆ เข้าด้วยกัน แต่ปัจจุบันบ้านเดี่ยวเหล่านั้น ส่วนใหญ่ถูกดัดแปลงเป็นที่พักแบบประหยัด (Guesthouse) หรือโฮมกรรมสิทธิ์ให้นายทุนนอกพื้นที่เช่าหรือซื้อพื้นที่เพื่อดำเนินธุรกิจ พื้นที่สวนถูกดัดแปลงเป็นถนนคอนกรีต บ้านที่อยู่ริมถนนข้างสาธิตถูกดัดแปลงเป็นอาคารพาณิชย์ ซึ่งบดบังเสน่ห์ทัศนียภาพของบ้านเก่าที่อยู่ด้านหลังของอาคารพาณิชย์เหล่านั้น (Niramon, 2003) ด้วยเหตุผลนี้ เส้นทางที่มีลักษณะตรอกหรือทางเดินขนาดเล็ก จึงมีความสำคัญมากขึ้น และไม่ใช่ว่าเฉพาะกลุ่มคนในพื้นที่ใช้เท่านั้น หากขยายวงกว้างสู่นักท่องเที่ยวที่เข้ามาพักแรมที่ที่พักแบบประหยัดที่อยู่ด้านหลังของดีอาคารพาณิชย์เหล่านั้นด้วย

จากการศึกษาพบว่าทางเดินที่เป็นตรอกหรือทางเดินขนาดเล็ก แม้จะมีปลายทางของการสัญจรเป็นถนนเส้นเดียวกัน แต่ลักษณะพื้นที่ว่างที่เกิดขึ้นมีขนาดและสภาพการใช้ที่ว่าง

แตกต่างกัน ถ้าแบ่งตามปลายทางของการสัญจรสามารถแบ่งได้ 2 ลักษณะใหญ่คือ ทางเดินสู่ถนนรามบุตรีและซอยด้านหลังถนนราชดำเนินกลาง รวมทั้งแบ่งแยกย่อยตามประเภทการใช้พื้นที่ว่างได้ 3 ประเภท แต่ในกรณีศึกษาหัวข้อเรื่องการใช้ที่ว่างประเภทตรอกหรือทางเดินขนาดเล็ก จะทำการวิเคราะห์แค่ลักษณะที่ 1 และ 2 เท่านั้น ส่วนลักษณะที่ 3 จะอยู่ในการวิเคราะห์ของการใช้ที่ว่างแบบพิเศษ ดังนี้

ภาพที่ 65 ลักษณะการใช้ที่ว่างแบบตรอกหรือทางเดินขนาดเล็กทั้งหมด

ก. เส้นทางสัญจรจากถนนข้าวสารสู่ถนนรามบุตรีแบบที่ 1 บทบาทเดิมเป็นทางสัญจรขนาดเล็กภายในชุมชนที่มีการเชื่อมโยงจากถนนข้าวสารและถนนรามบุตรี กลุ่มคนที่ใช้เส้นทางสัญจรนี้ เป็นคนเฉพาะกลุ่มและคนในพื้นที่เท่านั้นแต่ผลกระทบจากการเติบโตทางเศรษฐกิจและการส่งเสริมธุรกิจการท่องเที่ยว ทำให้พื้นที่บริเวณหมายเลข 3 ซึ่งอยู่ด้านหลังของอาคารพาณิชย์ในหมายเลข 2 และกลุ่มอาคารโรงแรมหมายเลข 1 นั้น เป็นบริเวณอาคารพาณิชย์ที่ถูกดัดแปลงให้เป็นที่พักแบบประหยัด (Guesthouse) การใช้ที่ว่างในรูปแบบเส้นทางสัญจรที่มีขนาดความกว้างประมาณไม่เกิน 1.20 ม. นี้เริ่มมีความเป็นสาธารณะและมีความสำคัญต่อคนในพื้นที่มาก

ขึ้น ดังจะเห็นได้จากการปรับเปลี่ยนพื้นผิวของถนนให้เป็นคอนกรีต และกลุ่มคนที่ใช้เส้นทางนี้ไม่เพียงแต่กลุ่มคนในพื้นที่เดิม ยังรวมไปถึงนักท่องเที่ยวที่อาศัยอยู่ในบริเวณนั้น และนักท่องเที่ยวที่เป็นคนไทยและต่างประเทศที่ใช้เส้นทางนี้เพื่อเป็นเส้นทางเดินลัดจากถนนข้าวสารสู่ถนนรามบุตรีหรือจากถนนรามบุตรีสู่ถนนข้าวสารด้วย

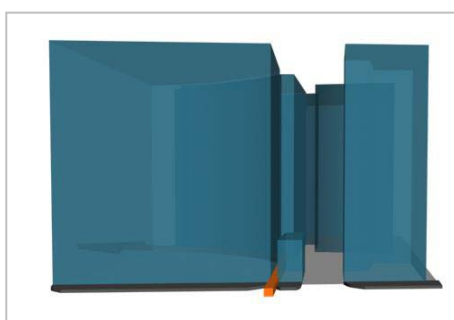
ภาพที่ 66 แปลนขยายและสภาพแวดล้อมของเส้นทางสัญจรแบบที่ 1

ผลกระทบที่เกิดขึ้นตามมาคือ การยึดครองพื้นที่ว่างสาธารณะบางส่วนเพื่อประกอบพาณิชย์กรรม ซึ่งถูกครอบครองโดยผู้ประกอบการย่อยเสมือนหนึ่งเป็นที่ของตน มีลักษณะการจัดตั้งวางขายแบบชิดติดกันในด้านหนึ่ง ส่งผลให้การใช้งานบนที่ว่างสาธารณะเพื่อการสัญจรมีเพียงแค่ระยะหนึ่งช่วงตัวคนเท่านั้น (ภาพที่ 67)

ดังนั้น ตรอกหรือถนนคนเดินขนาดเล็กเส้นนี้จึงมีความสำคัญไม่เพียงแค่เป็นถนนที่เชื่อมพื้นที่ว่างระหว่าง 3 ที่ว่าง คือ พื้นที่ว่างบนถนนข้าวสาร, พื้นที่ว่างบริเวณที่พักอาศัยแบบประหยัดและพื้นที่ว่างบนถนนรามบุตรีเท่านั้น ยังมีความสำคัญในการใช้ที่ว่างเพื่อประกอบพาณิชย์กรรมขนาดเล็กอีกด้วย

ภาพที่ 67 สภาพบรรยากาศโดยรอบและการใช้งานจริง

ภาพที่ 68 กราฟฟิกแสดงองค์ประกอบมวลอาคาร

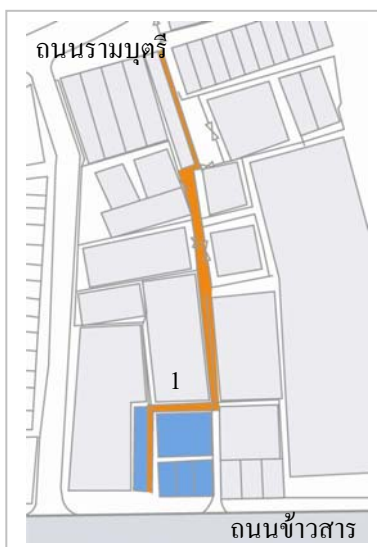
ลักษณะคุณภาพและสภาพแวดล้อมของที่ว่างที่เกิดขึ้น ขนาดและสัดส่วนของการใช้ที่ว่างระหว่างอาคารแสดงให้เห็นว่ามีขนาดคับแคบมาก ในขณะที่อาคารที่แวดล้อมมีขนาดใหญ่เกินสัดส่วนมนุษย์ (ภาพที่ 68) ทางด้านขวาแสดงถึงกลุ่มอาคาร (Mass Form) ของโรงแรมข้าวสารพาเลซ (Khaosan Palace) ส่วนทางด้านซ้ายแสดงถึงกลุ่มอาคาร (Mass Form) ของตึกอาคารพาณิชย์ และเพียงไม่กี่เมตรจากถนนข้าวสารผ่านถนนคนเดินขนาดเล็กนี้ไปสู่บริเวณหมายเลข 3 ออกสู่ถนนรามบุตรี จะเห็นได้ถึงลักษณะบรรยากาศสภาพแวดล้อมที่มีความขัดแย้งกันระหว่าง 2 แห่งดังภาพที่ 66 (หมายเลข 3) และภาพที่ 67 ซึ่งแสดงให้เห็นถึงสภาพแวดล้อมบนถนนข้าวสารที่มีแต่ความแออัด ความวุ่นวาย แต่บริเวณหมายเลข 3 ยังคงสภาพของความเป็นถิ่นที่ของนักท่องเที่ยวแบบประหยัดได้ แม้จะมีพาณิชย์กรรมขนาดเล็กที่เกิดขึ้นเพื่อรองรับนักท่องเที่ยวแบบประหยัดโดยคนในพื้นที่เองก็ตาม

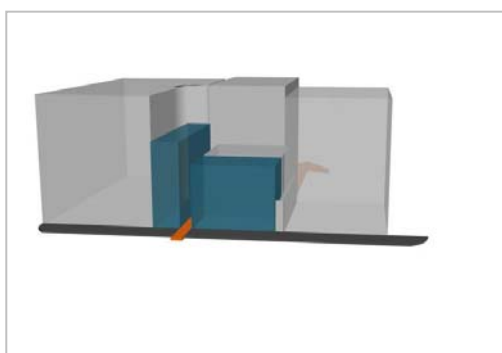
ภาพที่ 69 สภาพเส้นทางออกสู่ถนนรามบุตรี

สภาพเส้นทางที่ออกสู่ถนนรามบุตรีดังภาพที่ 69 แม้จะมีการปรับปรุงผิวของถนนเป็นคอนกรีตแล้ว แต่สภาพแวดล้อมบางช่วงยังคงอยู่ในความเสื่อมโทรม ส่งผลเสียต่อทัศนียภาพทางสายตา มีปัญหาเรื่องกลิ่นอับ อากาศถ่ายเทไม่สะดวก และอาจส่งผลเสียด้านความปลอดภัยในทรัพย์สินภายในอนาคตได้ อันเนื่องจากมีคนนอกพื้นที่เริ่มมากขึ้น และเป็นบริเวณที่ลับสายตาคน

ข. เส้นทางสัญจรจากถนนข้าวสารสู่ถนนรามบุตรีแบบที่ 2 บทบาทเดิมของทางสัญจรขนาด 1.50 ม.นี้มีความสำคัญของการใช้ที่ว่างเพื่อเป็นทางสัญจรขนาดเล็กภายในชุมชนเท่านั้น ซึ่งบริเวณหมายเลข 1 ถือว่าเป็นบ้านเก่าที่อยู่มาแต่เดิม แต่เนื่องจากการเติบโตทางเศรษฐกิจและการสนับสนุนทางด้านธุรกิจการท่องเที่ยว ส่งผลให้พื้นที่บางส่วนในบริเวณหมายเลข 1 มีการปรับเปลี่ยนหน้าที่ใช้สอยกลายเป็นตึกอาคารพาณิชย์กรรมขนาดใหญ่ กลุ่มคนที่ใช้ที่ว่างประเภททางสัญจรนี้กลายเป็นคนนอกพื้นที่มากขึ้น เนื่องจากความสำคัญของการใช้เส้นทางสัญจรนี้ ไม่ใช่แค่เพียงทางสัญจรภายในชุมชนเท่านั้น หากแต่เป็นเส้นทางสัญจรหลักเป็นทางเข้าสู่แหล่งพาณิชย์กรรมบริการที่อยู่ในรูปแบบของอาคาร นอกจากนั้นยังพบว่ามีการยึดครองที่ว่างสาธารณะเพื่อประกอบการพาณิชย์กรรมด้วย หากคนภายนอกที่ไม่เคยเข้ามาใช้พื้นที่ว่างบริเวณนี้ อาจทำให้เข้าใจผิดได้ว่าบทบาทความสำคัญของเส้นทางสัญจรขนาดเล็กนี้ อาจเป็นเส้นทางสัญจรเพื่อการเข้าถึงการใช้ที่ว่างของตึกอาคารพาณิชย์กรรมได้

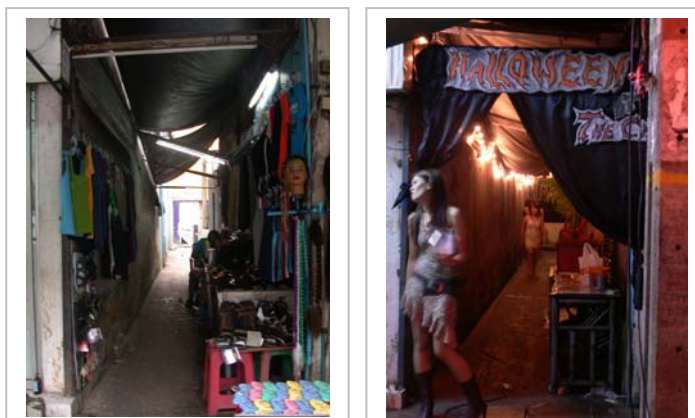

ภาพที่ 70 แปลนขยายเส้นทางสัญจรแบบที่ 2

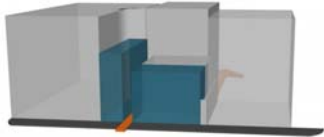
ภาพที่ 71 กราฟฟิกแสดงองค์ประกอบมวลอาคาร

ลักษณะคุณภาพที่ว่างและสภาพแวดล้อม สัดส่วนขององค์ประกอบมีสภาพเหมือนถูกบีบ มีความแออัดในการใช้งาน รวมทั้งบรรยากาศการใช้ที่ว่างค่อนข้างอับชื้น มีสภาพค่อนข้างมืด เลื่อมโทรม ไม่ปลอดภัยแม้จะมีการปรับพื้นผิวของถนนให้เป็นปูนคอนกรีตแสดงถึงความเป็นสากลเป็นสาธารณะมากขึ้นแล้วก็ตาม แต่กลุ่มคนที่เข้ามาใช้ยังคงจำกัดเฉพาะกลุ่ม

ภาพที่ 72 สภาพการใช้ที่ว่างเส้นทางสัญจรแบบที่ 2 ตอนกลางวันและตอนกลางคืน

ตารางที่ 3 คุณภาพการใช้ที่ว่างลักษณะที่ 1

รูปแบบ		
		
ลักษณะเส้นทางการใช้ที่ว่าง	เส้นตรง	เส้นตรง
ความสัมพันธ์ระหว่างเส้นทางและการใช้ที่ว่าง	เดินทะลุ (Through in space)	เดินผ่าน (Pass by space)
กลุ่มคนที่เข้ามาใช้พื้นที่ว่าง	1. นักท่องเที่ยวที่พักอยู่ด้านหลัง 2. นักท่องเที่ยวไทยและเทศที่ต้องการเดินลัดเลาะ แต่จากการสังเกตนักท่องเที่ยวไทยแทบไม่เดินผ่าน 3. คนภายในพื้นที่เดิมเอง	1. นักท่องเที่ยวไทยและเทศที่ต้องการเดินลัดเลาะ แต่จากการสังเกตนักท่องเที่ยวไทยแทบไม่เดินผ่าน 2. คนภายในพื้นที่เดิมเองที่อาศัยอยู่ด้านหลัง 3. นักท่องเที่ยวไทยและเทศที่ต้องการมาเที่ยวที่ตึกอาคาร 3 นี้

ที่มา : จากการสำรวจพื้นที่ด้วยการสังเกต

ลักษณะความแตกต่างของการใช้พื้นที่ว่างทั้ง 2 แบบคือ

1. คุณภาพที่ว่างที่เกิดขึ้น ในลักษณะขนาดและสัดส่วนจะไม่ใช่ว่าปัจจัยในการเลือกใช้เส้นทางสัญจร
2. แม้จะมีลักษณะของการรับรู้พื้นที่ว่างคาดเดาว่าเส้นทางสัญจรอาจเป็นทางตัน แต่ความสำคัญในการรับรู้การใช้เส้นทางสัญจรแบบที่ 2 จะมีความสำคัญมากกว่าเพราะมีตัวอาคารพาณิชย์ที่มีการปรับเปลี่ยนการใช้งาน มาเป็นตัวเพิ่มความสำคัญให้กับเส้นทางสัญจรนี้
3. บทบาทของเส้นทางสัญจรแบบที่ 1 แสดงถึงการหยุดพักหรือเป็นจุดปะทะ ของกลุ่มคนที่ใช้เส้นทางนี้เพื่อมาทำกิจกรรมการซื้อขาย ส่วนแบบที่ 2 เหมือนเป็นเส้นทางเชื่อมโยงระหว่างถนนรามบุตรีและถนนข้าวสารโดยตรง ถึงแม้จะสามารถเข้าสู่พื้นที่ย่านบ้านเก่าที่ว่างตัวเรียงรายตลอดแนวทั้งเส้นก็ตาม
4. ปริมาณของกลุ่มคนนอกพื้นที่ที่ใช้พื้นที่ว่างแบบเส้นทางสัญจร มีความแตกต่างกัน เนื่องจากแบบที่ 1 เป็นการเชื่อมต่อระหว่างถนนสองด้านกับที่พักแบบประหยัด และขนาดความยาวของการสัญจรถือว่าสั้นกว่าแบบที่ 2
 - ค. เส้นทางสัญจรจากถนนข้าวสารสู่ตรอกมะยมแบบที่ 1 ลักษณะการใช้ที่ว่างเป็นการผสมผสานกันระหว่างทางเดินเท้าเข้าสู่ชุมชนที่อยู่ด้านหลังถนนข้าวสาร และกิจกรรมการค้าที่มีการยึดครองที่ว่างสาธารณะทั้งสองข้าง จากการสำรวจพบว่ายังมีการใช้เส้นทางนี้อยู่เป็นประจำ เพราะเส้นทางนี้เป็นเส้นทางที่เชื่อมกับโรงแรมวรบุรีอินน์ ร้านค้า สถานบันเทิง บ้านเก่าโดยตรง จากภาพทางเข้าพบว่าการใช้เส้นทางประเภทนี้ต้องเดินลอดหลังคา ซึ่งถือเป็นเอกลักษณ์ที่น่าสนใจของการใช้ที่ว่างประเภทนี้ และยังเป็นการสนับสนุนให้ที่ว่างสาธารณะนี้เสมือนเป็นที่ว่างส่วนบุคคลมากขึ้น แม้จะมีความคลุมเครือของการใช้ที่ว่าง แต่แฝงไปด้วยความอบอุ่น รู้สึกเป็นกันเอง เพราะเหมือนเดินลอดเข้าไปในบ้าน แค่มิมีกำแพงกัน

ภาพที่ 73 แปลนขยายเส้นทางสัญจรสู่ตรอกมะยม แบบที่ 1

ภาพที่ 74 สภาพเส้นทางสัญจรทางเข้าด้านหน้าและด้านในสู่ตรอกมะยมแบบที่ 1

กลุ่มคนที่ใช้เส้นทางสัญจรนี้มีทั้งคนในพื้นที่และคนนอกพื้นที่เอง แม้พื้นที่สำหรับการสัญจรจะถูกบีบให้แคบลง เนื่องจากการยึดครองที่ว่างเพื่อประกอบอาชีพ แต่สภาพของตรอกยังถือว่ามีทางไหลของที่ว่างทางกายภาพ ทางสายตา และที่ว่างสำหรับพื้นที่ว่างสูง ทำให้สภาพของตรอกดูไม่น่ากลัวในตอนกลางวัน แต่จะน่ากลัวและดูไม่ปลอดภัยในเวลากลางคืน เพราะไม่มีไฟฟ้า แม้ระยะที่ลอดได้หลังคาเพื่อเดินไปยังชุมชนที่อยู่ด้านหลังถนนข้าวสารมีระยะสั้นก็ตาม

ง. เส้นทางสัญจรจากถนนข้าวสารสู่ตรอกมะยมแบบที่ 2 ลักษณะทางกายภาพและการใช้ที่ว่างมีความคล้ายคลึงกับเส้นทางสัญจรจากถนนข้าวสารสู่ตรอกมะยมแบบที่ 1 แต่การใช้ที่ว่างสาธารณะมีลักษณะของการยื่นล้ำออกมาจากทางด้านข้างของตัวอาคารที่อยู่ติดกับทางสัญจร

ภาพที่ 75 แปลนขยายสภาพเส้นทางสัญจรสู่ตรอกมะยม แบบที่ 2

ภาพที่ 76 สภาพเส้นทางสัญจรทางเข้าด้านหน้าและด้านในสู่ตรอกมะยม แบบที่ 2

ตารางที่ 4 คุณภาพของการใช้ที่ว่างลักษณะที่ 2

รูปแบบ		
		
ลักษณะเส้นทางการใช้ที่ว่าง	เส้นตรง	เส้นตรง
ความสัมพันธ์ระหว่าง เส้นทางและการใช้ที่ว่าง	แบบทะลุ through in space	แบบทะลุ through in space
กลุ่มคนที่เข้ามาใช้พื้นที่ว่าง	1. นักท่องเที่ยวไทยและเทศที่ต้องการเดินลัดเลาะ 2. คนภายในพื้นที่เดิมเองที่อาศัยอยู่ด้านหลัง 3. นักท่องเที่ยวที่พักอยู่ด้านหลัง	1. นักท่องเที่ยวไทยและเทศที่ต้องการเดินลัดเลาะ 2. คนภายในพื้นที่เดิมเองที่อาศัยอยู่ด้านหลัง 3. นักท่องเที่ยวที่พักอยู่ด้านหลัง

ที่มา: จากการสำรวจพื้นที่ด้วยการสังเกต

การใช้ที่ว่างทั้ง 2 ประเภทมีลักษณะเฉพาะ และคุณภาพที่ว่างที่ความคล้ายกัน อาจจะแตกต่างกันตรงที่การยึดครองที่ว่างสาธารณะของแบบที่ 2 มีลักษณะเชื่อมโยงที่ว่างทางสายตาและที่ว่างของพื้นที่ว่างกับด้านข้างของตัวอาคาร ไม่ได้เกิดการยึดครองที่ว่างสาธารณะขึ้นใหม่

1.2 ลักษณะการใช้ที่ว่างส่วนบุคคล

1.2.1 อาคารพาณิชย์ จากการสำรวจด้วยการสังเกตพบว่าการใช้ที่ว่างสำหรับอาคารส่วนใหญ่ไม่มีการเปลี่ยนแปลงในเรื่องของขนาดมากนัก เนื่องจากมีพื้นที่น้อยและค่อนข้างจำกัด ดังนั้นการใช้ที่ว่างที่เกิดขึ้นจึงมีลักษณะที่เกี่ยวข้องกับการปรับเปลี่ยนลักษณะตัวอาคารรวมถึงบริเวณโดยรอบอาคารด้วย (ภาพที่ 80) ดังนี้

ก. การใช้ที่ว่างภายในตัวอาคารพาณิชย์เดิม พบว่ามีลักษณะของการผสมผสานการใช้ที่ว่างเพื่อรองรับกิจกรรมทางพาณิชย์กรรมภายในอาคารเดิม จากการสังเกตมีการผสมผสาน

ในลักษณะหลายรูปแบบ ไม่ว่าจะเป็นในลักษณะของทางเข้าด้านหน้าของตึกเป็นกิจกรรมประเภทหนึ่ง เมื่อขึ้นไปชั้นสองกลายเป็นกิจกรรมอีกประเภทหนึ่ง หรือบริเวณด้านหน้าของอาคารมีกิจกรรมประเภทหนึ่ง ทางออกด้านหลังของอาคารมีอีกกิจกรรมแทรกอยู่ หรือการที่เห็นกิจกรรมหลายประเภทผสมผสานกันเลยตั้งแต่ครั้งแรกที่เข้าไปทำกิจกรรม สามารถสรุปประเภทการใช้งานทั้งหมดได้ออกเป็น 3 ลักษณะคือ การผสมผสานกันแนวตั้ง การผสมผสานกันในแนวนอน และการผสมผสานกันทั้งแนวตั้งและแนวนอน

1) กิจกรรมประเภทผสมในลักษณะแนวนอน จำนวน 10 แห่ง หมายถึง การผสมผสานการใช้ที่ว่างในแนวนอน มีลักษณะของการจัดกลุ่มกิจกรรมแบบแยกส่วนและแบบรวมกลุ่ม การใช้ที่ว่างที่ต่างกันซึ่งรับรู้ได้จากการปิดล้อมของโครงสร้างผนัง (ภาพที่ 80 หมายเลข 1) ซึ่งมีความชัดเจนมาก ส่วนการประกอบพาณิชยกรรมแบบรวมกลุ่ม จะคละกิจกรรมอยู่ด้วยกัน อาจจะรับรู้ได้จากประเภทของกิจกรรมที่ต่างกัน ไม่สามารถรับรู้ด้วยได้ทางสายตา

ภาพที่ 77 การใช้ที่ว่างทางอาคารพาณิชย์ในลักษณะกิจกรรมผสมแบบแนวนอน

2) กิจกรรมประเภทผสมในลักษณะแนวตั้ง จำนวน 30 แห่ง หมายถึง การผสมผสานการใช้ที่ว่างในแนวตั้ง เป็นลักษณะของการจัดกลุ่มแบบแยกส่วนมีความชัดเจนเป็นสัดส่วนมากกว่า รับรู้ได้จากการใช้พื้นที่ว่างที่มีลักษณะต่างกันในแนวตั้งชั้นล่างใช้พื้นที่ว่างเพื่อตอบสนองกิจกรรมอย่างหนึ่ง เมื่อเดินผ่านบันไดขึ้นไปชั้น 2 มีการพื้นที่ว่างเพื่อรองรับกิจกรรมอีกประเภทหนึ่ง (กิจกรรมเป็นตัวแบ่งประเภทการรับรู้) ดังภาพที่ 80 หมายเลข 2

ภาพที่ 78 การใช้ที่ว่างทางอาคารพาณิชย์ในลักษณะกิจกรรมผสมแบบแนวตั้ง

3) กิจกรรมประเภทผสมในลักษณะแนวตั้งและแนวนอน (3) จำนวน 11 แห่ง หมายถึง การผสมผสานการใช้ที่ว่างที่มีทั้งสองลักษณะอยู่ในพื้นที่เดียวกัน

ภาพที่ 79 การใช้ที่ว่างทางอาคารพาณิชย์ในลักษณะกิจกรรมผสมแบบแนวตั้งและแนวนอน

ข. การรื้ออาคารออกและสร้างอาคารใหม่ทดแทน พบว่ามี 2 ลักษณะคือ

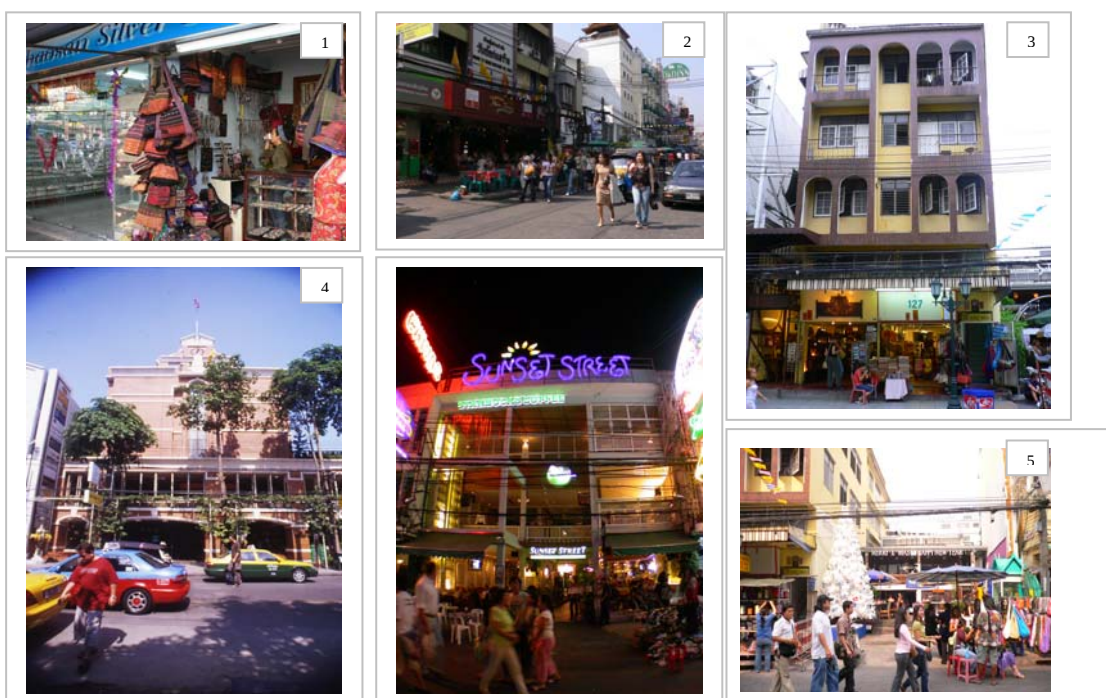
1) อาคารใหม่ที่มีขนาดใหญ่ขึ้นกว่าอาคารเดิม (ภาพที่ 81 หมายเลข 4)

คำนึงถึงการใช้ที่ว่างทางกายภาพให้เกิดประโยชน์สูงสุด เป็นการปรับการใช้ที่ว่างภายในให้มีขนาดใหญ่ขึ้น เพื่อรองรับธุรกิจทางพาณิชย์กรรมทางการบริการเป็นหลัก แต่ยังคงมีพาณิชย์กรรมทางการค้า ซึ่งอยู่ในลักษณะของการแบ่งเช่า เห็นได้ว่าการใช้ที่ว่างลักษณะนี้จะมีการผสมผสานทั้งแนวตั้งและแนวนอนสูงมาก ทางแนวตั้งการผสมผสานจะเห็นชัดเจนถึงความแตกต่างของประเภทพาณิชย์กรรม ส่วนการผสมผสานทางแนวนอนสามารถรับรู้ถึงคุณภาพที่ว่างที่แตกต่างกันได้จากการแบ่งพื้นที่ที่มีขนาดเล็กสำหรับห้องเช่า 1 ห้อง มีการปิดล้อมด้วยโครงสร้างของผนัง

2) ที่ว่างสำหรับอาคารใหม่ที่ค่อนข้างคำนึงถึงลักษณะเฉพาะดั้งเดิมของย่านข้าวสาร คือความเป็นบ้าน และนำแนวความคิดลักษณะเฉพาะของกิจกรรมบางประเภทเข้ามาเป็น

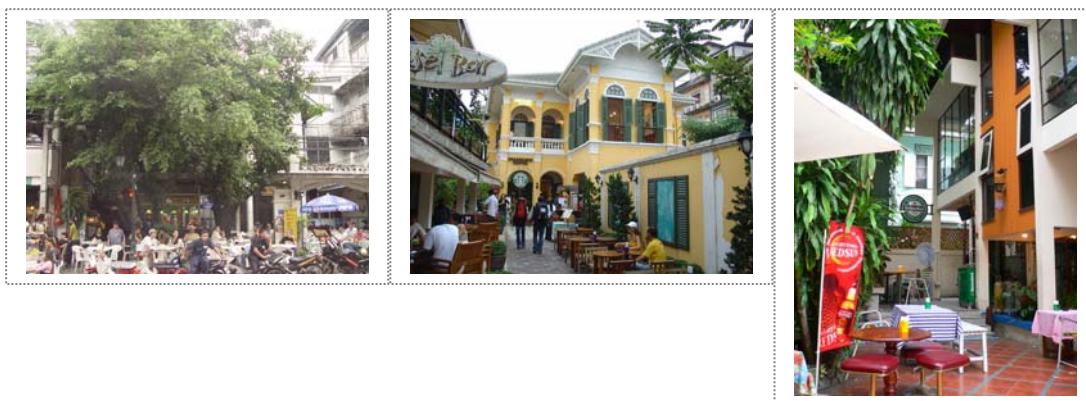
แนวความคิดหลักในการสร้างที่ว่างใหม่(ภาพที่ 80 หมายเลข 5) ซึ่งก็คือการนั่งแบบนอกอาคาร เป็นกิจกรรมหลักที่นักท่องเที่ยวชาวต่างชาตินิยม จากการสำรวจด้วยการสังเกตการใช้ที่ว่างใหม่มีความแตกต่างไปจากอาคารเดิมและอาคารข้างเคียงอย่างสิ้นเชิง ขนาดการใช้งานทางด้านแนวตั้งลดลง ไม่มีความสูงเท่ากับอาคารเดิม แต่ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับสภาพของกิจกรรมและความต้องการของเจ้าของที่ว่างนั้นๆ ด้วย ลำดับการรับรู้คุณภาพที่ว่างของการเข้าสู่ที่ว่างประเภทนี้จะมีป้ายโฆษณาเป็นตัวชักจูง รับรู้ได้ทางสายตา มีความต่อเนื่องทางที่ว่างและทางกายภาพสูงมาก ทำให้การใช้พื้นที่ว่างบริเวณนี้มีความแตกต่างค่อนข้างสูงกว่าที่ว่างประเภทอาคารพาณิชย์อื่นๆ

3) การปรับการใช้ที่ว่างของรูปร่างลักษณะภายนอกตัวอาคารใหม่ มีทั้งเปลี่ยนรูปแบบหน้าตาตัวอาคารไม่ว่าจะในเรื่องของรูปทรงและรูปร่าง พื้นผิววัสดุของตัวอาคาร หรือแม้กระทั่งองค์ประกอบของสี บางแห่งยังมีการยึดแนวความคิดของอาคารเดิมไว้ แต่มีการปรับหน้าตาตัวอาคารพาณิชย์ให้มีความโปร่งโล่งต่อทัศนวิสัยการมองเห็นจากถนนข้างสาารมากขึ้น (ภาพที่ 80 หมายเลข 6)ลักษณะการใช้ที่ว่างประเภทนี้มีการไหลต่อเนื่องทางสายตา ทางกายภาพ และที่ว่างสูงมาก ลักษณะของการใช้พื้นที่ว่างจะมีความเคลื่อนไหวตลอดเวลา ส่วนอีกประเภทหนึ่งคือปรับรูปร่างหน้าตาของตัวอาคารและพื้นผิววัสดุให้มีความแตกต่างจากเดิมไปเลย

ภาพที่ 80 การใช้ที่ว่างทางอาคารพาณิชย์

1.2.2 บ้านเก่า บนพื้นที่ศึกษาพบว่ามียู่ 2 ประเภท คือ ประเภทบ้านสมัยเจ้าพระยา และบ้านเก่าของคนในชุมชนเดิมเมื่อสมัย 30 ปีที่แล้ว ลักษณะของการใช้ที่ว่าง พบว่ามีทั้งการใช้ที่ว่างบนพื้นที่ว่างรอบบริเวณตัวอาคาร และการใช้ที่พื้นที่ว่างภายในตัวอาคาร เพื่อรองรับกิจกรรมใหม่ ซึ่งต่างอยู่ในรูปของลักษณะการแบ่งให้เช่า

ภาพที่ 81 การใช้ที่ว่างประเภทบ้านเก่า

1.2.3 หาบเร่แผงลอย เป็นผลจากการที่เศรษฐกิจมีการเติบโต ความต้องการในด้านพื้นที่ที่จะประกอบพาณิชย์กรรมมีสูงมาก ถ้าเทียบกับพื้นที่ว่างเดิมที่มีค่อนข้างจำกัด จึงเกิดเป็นทางเลือกใหม่ที่ได้รับการนิยมนำมาใช้ จากการศึกษาพบว่าลักษณะเฉพาะของการใช้ที่ว่างสำหรับหาบเร่แผงลอยมีทั้งการใช้ที่ว่างในลักษณะแบบแขวน แบบตั้งโต๊ะ แบบวางกับพื้น รวมทั้งประเภทแบบเร่ร้อนไม่มีตำแหน่งที่แน่นอนเช่น คนเดิน และรถเข็น

ก. ลักษณะการใช้ที่ว่างของหาบเร่แผงลอยทั่วไป ส่วนใหญ่จะเกิดขึ้นบนทางเท้า มีลักษณะดังนี้ โดยความหมายของหมายเลข 1 ถึง 3 ในแต่ละภาพคือ

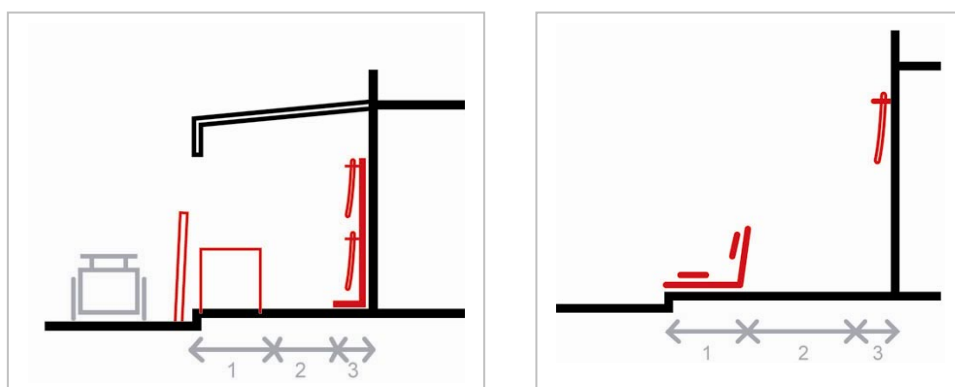
หมายเลข 1 แสดงถึงระยะการใช้ที่ว่างหาบเร่แผงลอยริมฟุตบาท

หมายเลข 2 แสดงถึงระยะของเส้นทางสัญจร

หมายเลข 3 แสดงถึงระยะการใช้ที่ว่างหาบเร่แผงลอยแบบติดริมอาคาร

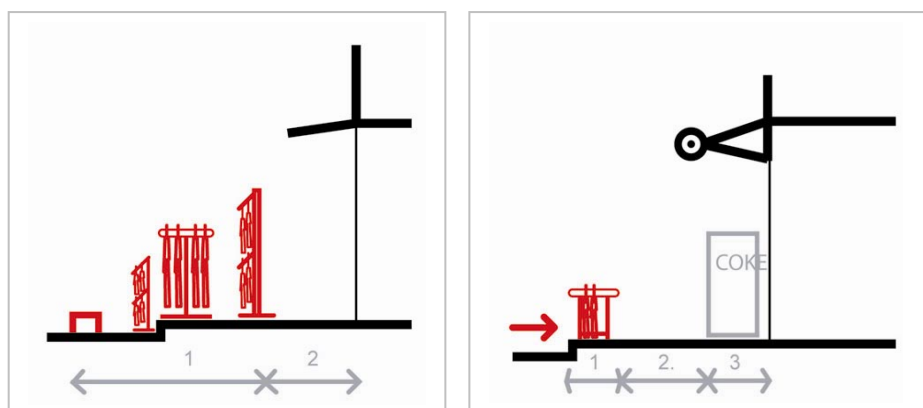
พาณิชย์

1) วางตั้งขาริมฟุตบาท พบเห็นได้ทั่วไปตลอดทั้งเส้นถนนข้างสาร
รูปแบบการใช้ที่ว่างของหาบเร่แผงลอย มีทั้งแบบแขวน ตั้งโต๊ะ ส่วนแบบวางกับพื้นมักพบเห็นใน
เวลากลางคืนกรณีสิทธิในการครอบครองที่ว่างประเภทนี้มีทั้งรูปแบบการเช่าจากพื้นที่หน้าอาคาร
ณ จุดที่ผู้ประกอบการดำเนินการอยู่หรือการครอบครองที่ว่างอย่างอิสระ โดยที่ตัวอาคาร
นั้นๆ ได้ทำการปิดอาคารไปแล้ว

ภาพที่ 82 การใช้ที่ว่างหาบเร่แผงลอยแบบแขวน, ตั้งโต๊ะและวางกับพื้น

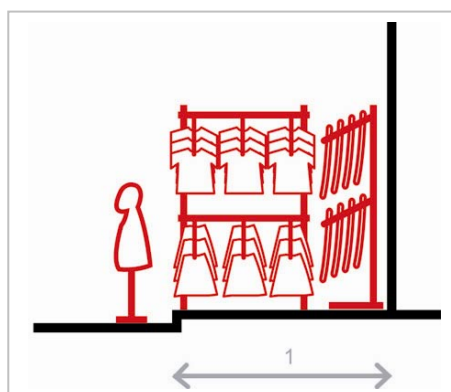
2) วางตั้งขายแบบริมหน้าร้าน เป็นส่วนหนึ่งที่มีการขยายต่อออกมาจาก
ในตัวอาคาร อาจวางเลื่อมล้ำเป็นส่วนเชื่อมต่อกับที่ว่างภายในตัวอาคารโดยตรง หรือ วางชิดริม
ทางเท้าอีกฝั่งหนึ่ง เพื่อเว้นให้มีทางเดินเท้าระหว่างตัวอาคารและหาบเร่แผงลอย

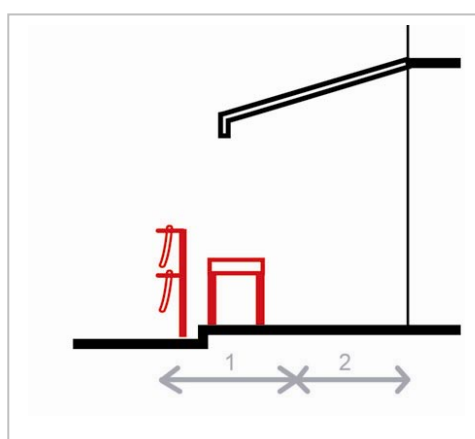
ภาพที่ 83 การใช้ที่ว่างหาบเร่แผงลอยแบบสัมพันธ์กับการใช้ที่ว่างภายในอาคารพาณิชย์

3) วางเต็มพื้นที่ทางเท้าจนถึงหน้าอาคารตึก การใช้ที่ว่างประเภทนี้มักพบเห็นในเวลากลางคืน ซึ่งลักษณะกิจกรรมเป็นกิจกรรมการค้าขายแบบจร (ดังที่ได้วิเคราะห์ข้างต้นแล้ว) และไม่พบความสัมพันธ์หรือความเชื่อมโยงทางที่ว่างทางสายตา ทางกายภาพ หรือพื้นที่ว่างระหว่างตัวอาคารและทางเท้า บริเวณที่มีการยึดครองที่ว่างแต่อย่างใด ทำให้ผู้ประกอบการสามารถยึดครองที่ว่างสาธารณะได้เต็มพื้นที่

4) การขยับขยายของหาบเร่แผงลอยลงมาสู่ถนน เป็นผลเนื่องมาจากปริมาณการครอบครองพื้นที่ว่างบนทางเท้ามีจำนวนมาก ส่งผลให้บางครั้งมีการยื่นล้ำออกสู่ถนนทั้งในรูปแบบการยึดครองที่ว่างบนถนนแบบเต็มตัว หรือแค่มีบางส่วนยื่นล้ำออกมา

ภาพที่ 84 การใช้ที่ว่างหาบเร่แบบเต็มพื้นที่

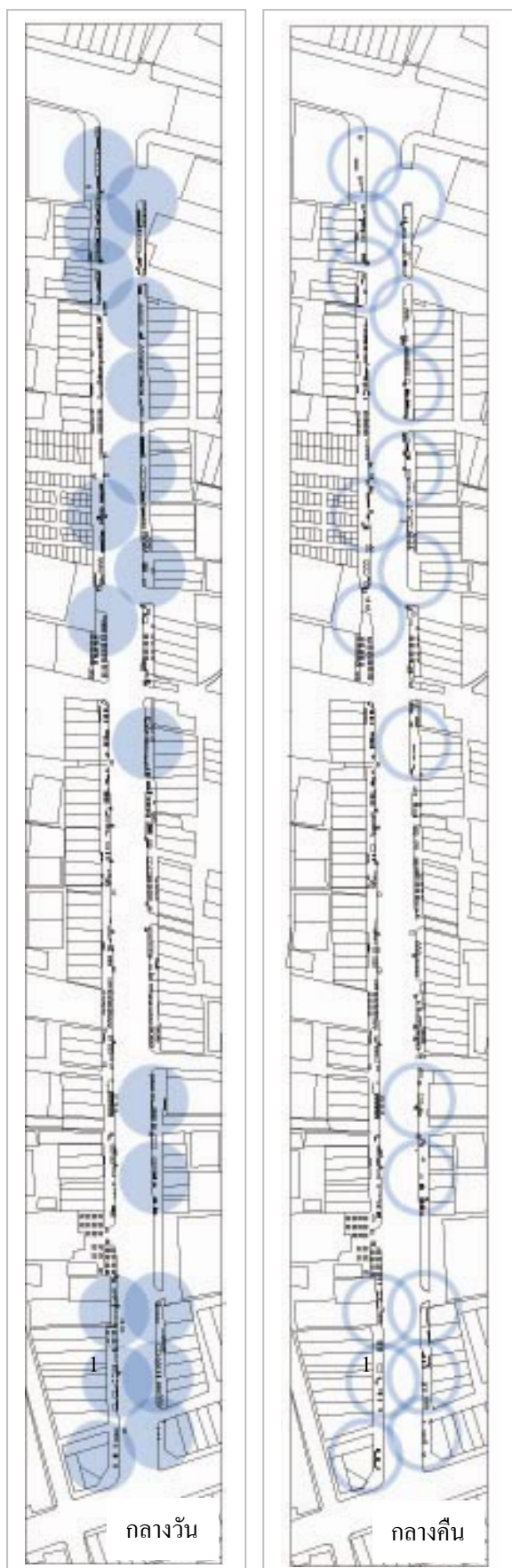

ภาพที่ 85 การใช้ที่ว่างหาบเร่แผงลอยขยายสู่ถนน

จากการสำรวจพื้นที่ พบว่าการใช้ที่ว่างประเภทหาบเร่แผงลอยผันแปรตามสภาพเวลาและสภาพของการใช้งานของตัวอาคาร บางบริเวณไม่สามารถยืดยาวที่ว่างได้ในเวลากลางวัน แต่สามารถยืดยาวที่ว่างได้เต็มรูปแบบในเวลากลางคืน หรือจากการปิดใช้งานของตัวอาคาร

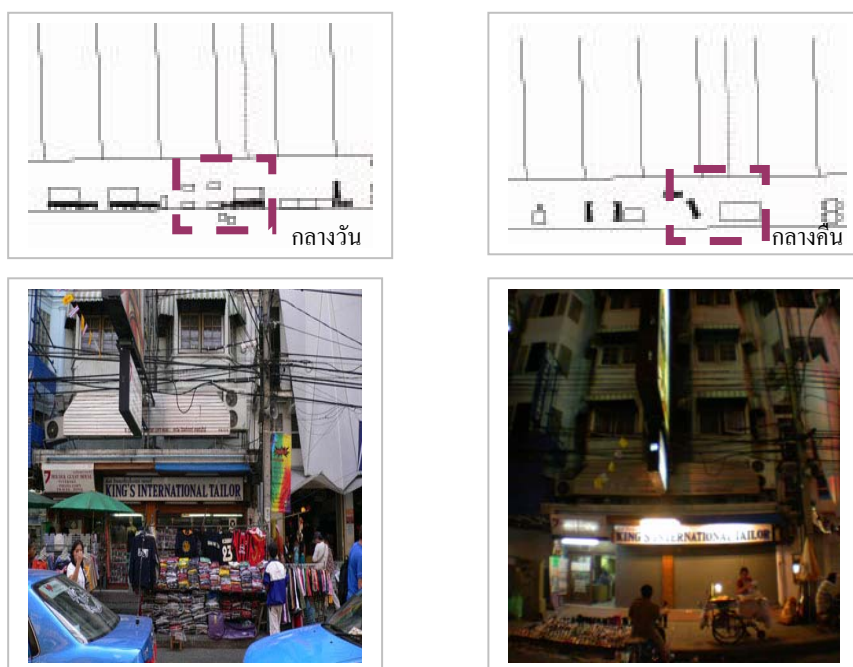

ภาพที่ 86 ความสัมพันธ์ระหว่างการใช้งานของอาคารพาณิชย์กับจุดที่มีการเปลี่ยนแปลงการใช้ที่ว่างประเภทหาบเร่แผงลอย

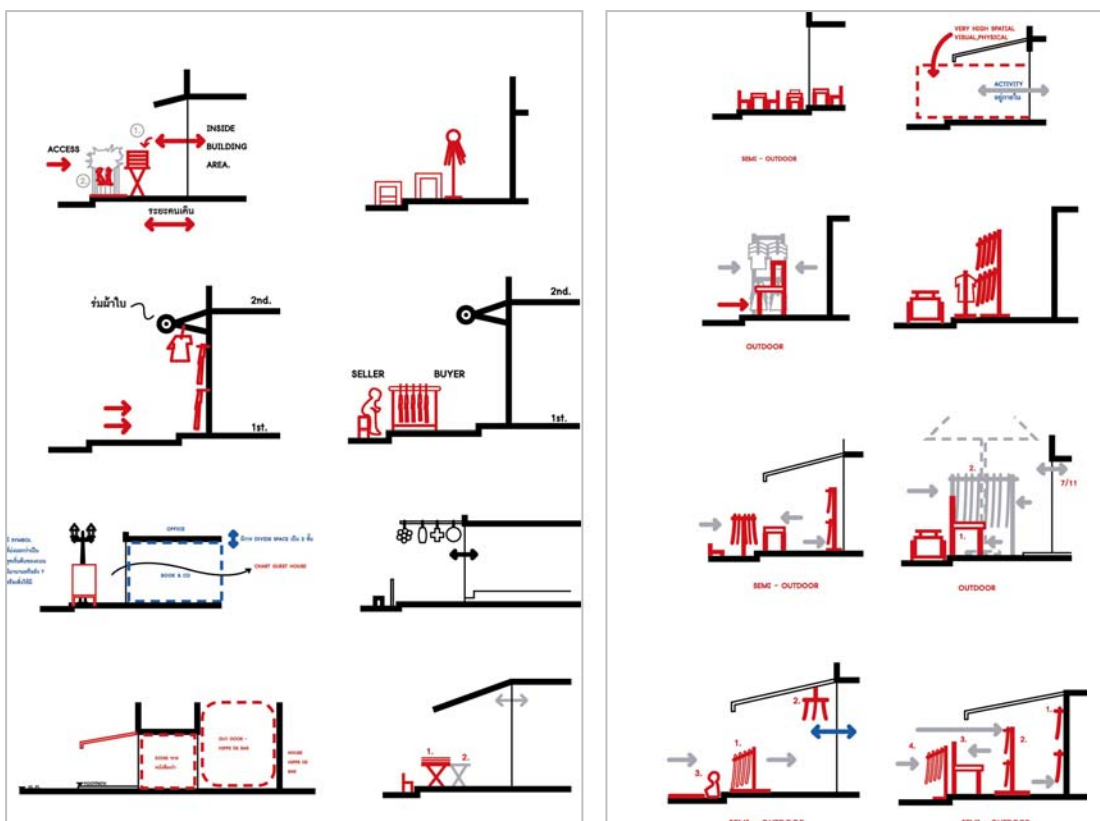
ภาพที่ 87 การเปลี่ยนแปลงการใช้ที่ว่าง
ประเภทหาบเร่แผงลอยในเวลา
กลางวันและกลางคืน

จากภาพที่ 86 และ 87 พบว่าการเปลี่ยนแปลงการใช้ที่ว่างประเภทหาบเร่แผงลอยมีสูงถึง 60 เปอร์เซ็นต์ของพื้นที่ และการเปลี่ยนแปลงการใช้ที่ว่างของหาบเร่แผงลอยบางบริเวณมีลักษณะอิงกับการใช้ที่ว่างทางอาคารพาณิชย์เป็นส่วนใหญ่ ซึ่งเห็นได้จากภาพที่ 86 ในช่วงเวลากลางวัน และกลางคืน อาจเนื่องมาจากพื้นที่ทางด้านขวามือ ส่วนใหญ่เป็นอาคารพาณิชย์ขนาดเล็ก และบริเวณเรือนไม้เก่า ไม่มีกิจกรรมที่เป็นประเภทสถานบันเทิงอย่างเช่นพื้นที่ทางด้านขวามือตอนล่าง และพื้นที่ทางด้านซ้ายมือ การเปลี่ยนแปลงการใช้ที่ว่างมีลักษณะของการเปลี่ยนเจ้าของประกอบการหาบเร่แผงลอย ส่วนใหญ่เป็นผู้ประกอบการแบบจรหรือคนนอกพื้นที่

ภาพที่ 88 ตัวอย่างของการเปลี่ยนแปลงการใช้ที่ว่างประเภทหาบเร่แผงลอยในเวลาที่แตกต่างกันจากภาพที่ 87 ณ บริเวณหมายเลข 1

และสามารถสรุปการใช้ที่ว่างประเภทหาบเร่แผงลอยบนทางเท้า ในแบบที่เข้าใจง่ายดังภาพกราฟฟิคต่อไปนี้ ที่แสดงถึงการใช้ที่ว่างที่ล้วนมีความสัมพันธ์กับการใช้ที่ว่างทางอาคารพาณิชย์ ไม่ว่าจะเป็นความต่อเนื่องทางด้านกายภาพ ทางสายตา หรือที่ว่างโล่ง ในปริมาณที่มาก ปานกลาง น้อย หรือไม่มีความสัมพันธ์เลยก็ตาม

ภาพที่ 89 ตัวอย่างการใช้ที่ว่างหาบเร่แผงลอยแบบมีความสัมพันธ์และไม่มีความสัมพันธ์กับอาคารพาณิชย์

ข. ลักษณะการใช้ที่ว่างของหาบเร่แผงลอยแบบเร่ร้อน ส่วนใหญ่เกิดขึ้นบนถนน มีลักษณะดังนี้

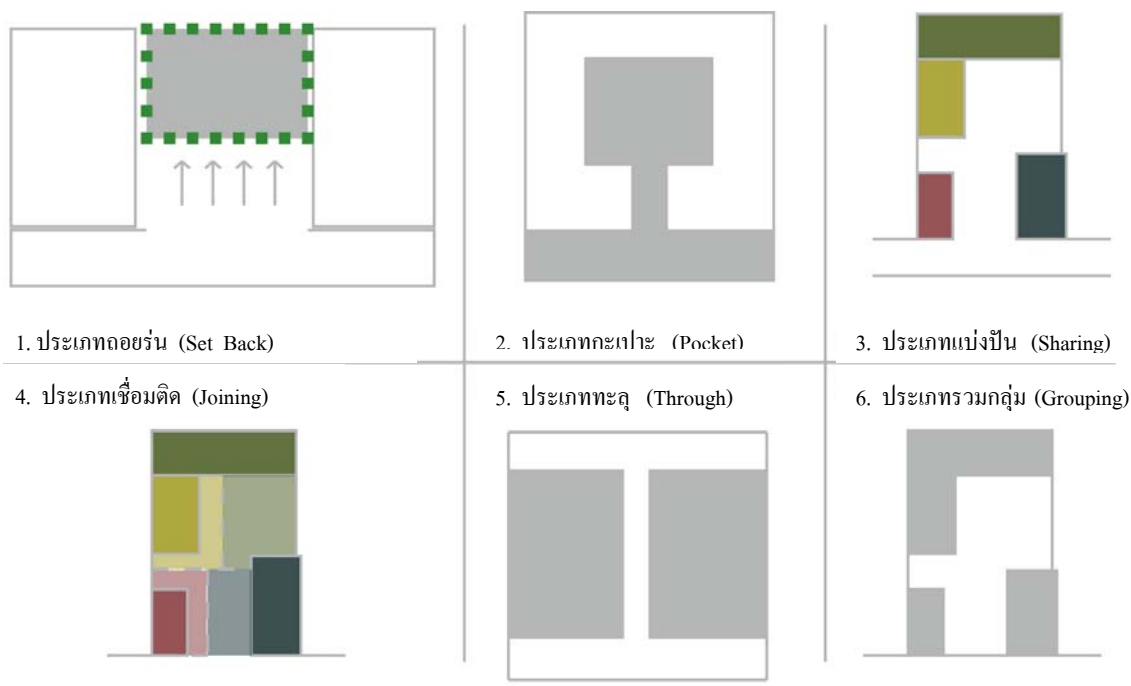
1) แบบรถเงิน สาเหตุหนึ่งที่ไม่สามารถใช้พื้นที่ว่าง ณ เวลาใด เวลาหนึ่งได้ยาวนานเป็นเพราะตัวบทกฎหมายที่มีการห้ามการขายของแบบเร่ร้อน ซึ่งมีการใช้พื้นที่ว่างแบบเงินไปเงินมาไม่หยุดอยู่กับที่ หากหยุดจะหยุดอยู่กันเป็นกลุ่มดังภาพที่ 52 จากการสัมภาษณ์คุณน้อย หนึ่งในผู้ประกอบการค้าทำให้พบสาเหตุของการประกอบอาชีพนี้ ว่ามาจากรายได้ประมาณ 10,000 บาทต่อเดือน และเป็นการค้าขายที่ขายง่าย ลักษณะของผู้ประกอบการประเภทนี้ส่วนใหญ่ไม่ใช่คนในพื้นที่ หากแต่เป็นคนนอกพื้นที่ที่อยู่ใกล้เคียงพื้นที่ศึกษา

2) แบบคนเดิน มีลักษณะของการใช้พื้นที่ว่างที่มีขนาดเล็กมาก คือขนาดเท่าตัวคนยืน ผู้ที่ประกอบอาชีพนี้จะมีแผงสินค้าไว้ห้อยกับลำตัว ไม่มีหลักแหล่งในการใช้พื้นที่

ว่าง ส่วนใหญ่การใช้พื้นที่ว่างที่เกิดขึ้นจะอยู่ในรูปของการผสมผสานปะปนกับการสัญจรของคนที่เข้ามาในพื้นที่ศึกษา และตำแหน่งของพื้นที่ว่างที่ผู้ประกอบการค้าประเภทนี้จะเข้าไปใช้จะอยู่ในรูปของการเป็นส่วนหนึ่งของนักท่องเที่ยวด้วย

2. ที่ว่างแบบพิเศษ

ที่ว่างแบบพิเศษที่ใช้เป็นกรณีศึกษาในที่นี้ หมายถึง การใช้ที่ว่างที่มีการเชื่อมโยงจากถนนข้าวสารซึ่งเป็นถนนหลักสู่พื้นที่ด้านหลังของถนน อันเกิดจากการขยายตัวทางการใช้ที่ดินบริเวณริมถนนข้าวสารที่ไม่เพียงพอ และกิจกรรมที่มีความหลากหลาย เพื่อตอบรับกับการเติบโตทางเศรษฐกิจ ทำให้รูปแบบการใช้ที่ว่างมีความแตกต่างกัน ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับความจำกัดและองค์ประกอบของพื้นที่ว่างนั้น ๆ ด้วย ซึ่งการใช้พื้นที่ว่างแบบพิเศษจะแตกต่างจากการใช้พื้นที่ว่างโดยทั่วไปในลักษณะของความซับซ้อนและคลุมเครือในการใช้พื้นที่ว่างเหล่านั้น แบ่งลักษณะพิเศษที่เกิดขึ้นได้ 5 ประเภท คือ

ภาพที่ 90 สัญลักษณ์ลักษณะเฉพาะของที่ว่างแบบพิเศษ

ความหมายที่ว่างแต่ละประเภท คือ

1. ที่ว่างประเภทถอยร่น (Set Back Space) เป็นการใช้ที่ว่างประเภทใหม่ที่เกิดขึ้นมาไม่นาน ลักษณะการใช้ที่ว่างเป็นแบบขยับการใช้ที่ว่างหลบเข้าไปด้านในจากทางเท้า
2. ที่ว่างประเภทกะเปาะ (Pocket Space) เป็นการใช้ที่ว่างคล้ายถุง คือมีลักษณะทางเข้าด้านหน้าแคบ และด้านหลังมีเนื้อที่กว้าง ความสำคัญและกิจกรรมหลักของการใช้ที่ว่างประเภทนี้จะอยู่ด้านหลังของถนนข้าวสารหรือบริเวณที่มีเนื้อที่กว้างด้านหลัง
3. ที่ว่างประเภทการใช้พื้นที่บางส่วนร่วมกันหรือแบ่งปัน (Sharing Space) เป็นการใช้ที่ว่างในพื้นที่ว่างบางส่วนร่วมกัน มีความรับผิดชอบหรือดูแลรักษาที่ว่างบางส่วนร่วมกัน ซึ่งแต่ละที่ว่างที่มีการใช้พื้นที่ว่างร่วมกันจะมีการใช้พื้นที่ว่างที่ร่วมกันให้ที่ว่างของตัวเองมีความสมบูรณ์
4. ที่ว่างประเภทการใช้พื้นที่ว่างที่มีการเชื่อมติดหรือเชื่อมโยงถึงกัน (Joining Space) เป็นการใช้ที่ว่างที่มีการรวมกลุ่มการใช้ที่ว่างต่าง ๆ เข้าด้วยกัน โดยที่การใช้ที่ว่างแต่ละประเภทที่เกิดขึ้นนี้ มีความสมบูรณ์ในตัวเองอยู่แล้ว
5. ที่ว่างประเภททะลุ (Through Space) หมายถึงการใช้ที่ว่างที่มีลักษณะคล้ายตรอก สามารถเดินผ่านทะลุออกไปอีกฝั่งหนึ่งของถนนได้ จะแตกต่างกับการใช้ที่ว่างประเภทสาธารณะที่มีลักษณะเป็นตรอกหรือทางเดินขนาดเล็กในหัวข้อ 1.1.3 ตรงที่การใช้ที่ว่างประเภทนี้มักพบว่าจะมีกิจกรรมการค้าและบริการแทรกตัวอยู่ตลอดของเส้นถนน ประกอบกับมีหลังคาปกคลุม ซึ่งเหมือนเป็นลักษณะทางกายภาพที่มีมาแต่เดิม
6. ที่ว่างประเภทรวมกลุ่มของการใช้ที่ว่างในแต่ละประเภทหรือประเภทเดียวให้กลายเป็นการใช้ที่ว่างใหญ่ในประเภทเดียวกัน

ภาพที่ 91 ลักษณะการใช้ที่ว่างแบบพิเศษบนถนนข้าวสาร

2.1 ที่ว่างประเภทลอจิสติกส์ (Set back Space) เดิมพื้นที่บริเวณนี้เป็นตึกอาคารพาณิชย์เก่า มีความกว้างประมาณ 2 คูหา การขยายตัวทางเศรษฐกิจส่งผลให้เกิดการปรับพื้นที่เดิมใหม่ กลายเป็นพื้นที่ว่างที่มีลักษณะลอจิสติกส์จากแนวอาคารตึกพาณิชย์เดิม มีความแปลกแหวกแนวกว่าพื้นที่ว่างข้างเคียง (ภาพที่ 93)

ภาพที่ 92 แปลนการใช้พื้นที่ว่างแบบถอยร่น (Set Back Space) และสภาพพื้นที่จริงก่อนและหลังการปรับเปลี่ยนการใช้ที่ว่าง

ก. ลักษณะทางกายภาพ ที่ว่างชนิดนี้เกิดจากการที่อาคารถอยร่นออกจากแนวอาคารข้างเคียง ให้ความรู้สึกปิดล้อม 3 ด้าน และเกิดความต่อเนื่องจากพื้นที่ด้านนอกของแนวอาคารในเรื่องที่ว่างสูง ทั้งนี้ยังมีพื้นที่เฉลียงด้านหน้า (ส่วน Out Door) ที่มีการยกระดับพื้นให้สูง เพิ่มความชัดเจนของการใช้ที่ว่างให้มากขึ้น

ข. การเข้าสู่พื้นที่ สะดวกต่อการเข้าถึงเพราะการใช้พื้นที่ประเภทนี้อยู่ริมถนน ข้ามสาร การรับรู้ทางเข้าพื้นที่สามารถรับรู้ได้โดยง่ายและชัดเจนจากการขาดสภาพความต่อเนื่องของตึกอาคารพาณิชย์

ภาพที่ 93 ลักษณะทางกายภาพของการใช้ที่ว่างประเภทถอยร่น

ค. องค์ประกอบของที่ว่าง แม้จะมีการสร้างองค์ประกอบใหม่ ในรูปแบบ

ของบ้านที่มีกลิ่นอายของบ้านเก่าและเจลิยงนอกบ้านที่มีการยกพื้นสูงขึ้น แต่สิ่งที่น่าสนใจอีกอย่างคือ การใช้ประโยชน์จากผนังของตัวอาคารที่อยู่ด้านข้างทั้งสองข้างที่มีการทาสีใหม่ สามารถเอื้อประโยชน์แสดงขอบเขตของการใช้พื้นที่ว่างนี้ให้ชัดเจนขึ้น

ง. กิจกรรม มีลักษณะของพาณิชยกรรมบริการในรูปแบบของร้านอาหาร พฤติกรรมของคนส่วนใหญ่จะชอบนั่งอยู่ตรงลานนอกอาคารทั้งเวลากลางวันปละกลางคืน เพราะบรรยากาศที่เป็นกันเองสงบ แม้บางครั้งจะมีแดดแรงและอากาศอบอ้าวก็ตามที

จ. คุณภาพที่ว่าง แม้จะเป็นพื้นที่ว่างใหม่ขาดการต่อเนื่องของอาคาร แต่มีการแบ่งพื้นที่ว่างที่มีความลงตัวในลักษณะส่วนที่เป็นภายในอาคารและนอกอาคาร มีความชัดเจนทางการมองเห็นและการรับรู้สูงมาก มีการยกระดับพื้นขึ้นจากทางเข้าด้านหน้าเป็นการช่วยทำให้พื้นที่ว่างประเภทนี้ยังชัดเจนและมีความแตกต่างจากพื้นที่ด้านข้าง

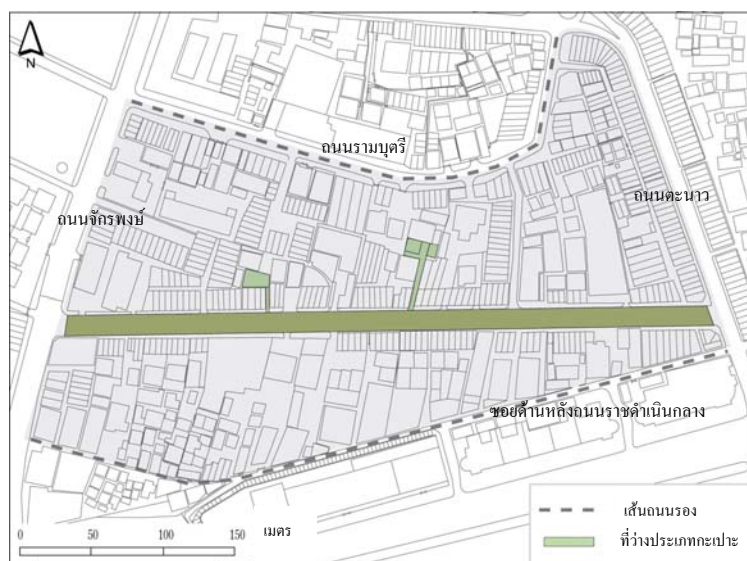
ฉ. การรับรู้ด้วยประสาทสัมผัส จากการเข้าไปใช้พื้นที่จริง สังเกตได้ว่าพื้นที่ว่างนี้มีการตอบสนองต่อพื้นที่ว่างทางสังคมค่อนข้างสูง เนื่องจากลักษณะการจัดวางของที่นั่งที่อยู่บนเจลิยง สามารถเชื่อมโยงกับพื้นที่ว่างบนถนนข้าวสาร ผู้ที่เข้ามาทำกิจกรรมสามารถมองเห็นบรรยากาศของถนนข้าวสารได้ตลอดเวลาไม่ต่างอะไรกับการใช้พื้นที่ว่างริมทางเท้าเพื่อเป็นการหยุดพักหรือพบปะ เพียงแต่อยู่ในรูปลักษณะของความเป็นทางการมากขึ้นเท่านั้นเอง

ส่วนบรรยากาศมีความเป็นต่างชาติค่อนข้างมาก มีนักท่องเที่ยวชาวต่างชาติมากกว่าคนไทยเข้าไปใช้กิจกรรม สันนิษฐานได้ว่า อาจใช้แนวความคิดของการนั่งลักษณะแบบ Outdoor ซึ่งถือว่าเป็นลักษณะการนั่งที่นักท่องเที่ยวต่างประเทศนิยม มาเป็นแนวความคิดหลักในการสร้างพื้นที่ว่างใหม่นี้ก็เป็นได้ ดังคำให้สัมภาษณ์ของ Anna ว่า “ชอบนั่งแบบ Outdoor เพราะไม่แออัด ชอบนั่งดูบรรยากาศบนถนนข้าวสาร” (Anna, 2548)

ภาพที่ 94 บรรยากาศของการทำกิจกรรมบนการใช้ที่ว่างประเภทหย่อน

2.2 ที่ว่างประเภทกะเปาะ (Pocket Space) คือการใช้พื้นที่ว่างที่อยู่ทางด้านหลังของถนน ข้างอาคารที่มีอยู่เดิม และมีที่ว่างที่สามารถเชื่อมโยงกับถนนทางด้านหน้าในลักษณะของความเป็น ตรอก จากรูปแบบภายนอกและความชัดเจนของการใช้ที่ว่างในทางด้านกายภาพไม่ปรากฏชัด เนื่องจากอยู่ทางด้านหลัง มีลักษณะเหมือนซอยตัน

ภาพที่ 95 แผนการใช้ที่ว่างประเภทกะเปาะ (Pocket Space)

2.2.1 ตัวอย่างที่ 1 การใช้ที่ว่างประเภทสถานบันเทิง (The Club)

ภาพที่ 96 แปลนขยายและสภาพพื้นที่จริงการใช้ที่ว่างประเภทกะเปาะตัวอย่างที่1(ทางเข้า The Club)

ก. ลักษณะทางกายภาพ เป็นที่ว่างแบบตัน มีอาคารสูงอยู่ด้านในสุด และมีลานที่ว่างโล่งด้านหน้าของอาคารที่เป็นตัวเชื่อมทางเข้าออกที่มีลักษณะของความเป็นตรอกออกสู่ถนนข้าวสารสายหลัก และพื้นที่ลักษณะนี้ถูกตีกรอบล้อมรอบด้วยผนังของอาคารอื่น

ข. การเข้าสู่พื้นที่ สามารถเข้าสู่พื้นที่ได้โดยตรงจากถนนข้าวสาร โดยใช้เส้นหักของความเป็นตรอก (ภาพที่ 96) มีขนาดประมาณ 1.00-1.20 เมตร สามารถรับรู้ได้จากป้ายโฆษณาไฟหน้าทางเข้าและประตูที่มีขนาดใหญ่

ค. องค์ประกอบของที่ว่าง มีความฉลาดในการใช้อองค์ประกอบ ถ้าพิจารณาโดยละเอียด พื้นที่ว่างที่เป็นตัวอาคารมีแค่พื้นที่ว่างเดียว แต่สามารถใช้ประโยชน์จากพื้นที่ว่างโล่งที่อยู่ด้านข้าง (■) และทางสัญจรเข้าด้านหน้า (■) ทำให้พื้นที่ว่างที่มีลักษณะพื้นที่ตาบอด (■) มีความสำคัญขึ้นในทางพาณิชยกรรมได้

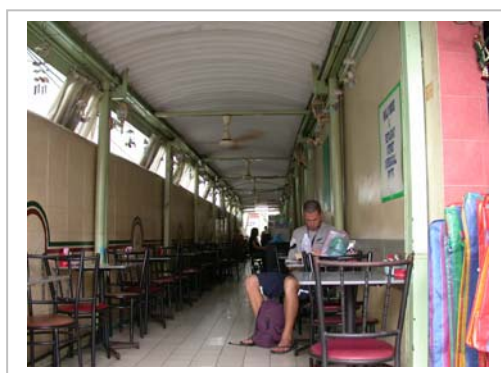
ง. กิจกรรม เวลาเป็นตัวกำหนดการใช้กิจกรรม เนื่องจากมีกิจกรรม 2 ประเภทบนการใช้ที่ว่างประเภทนี้ กิจกรรมแรกคือออฟฟิศซึ่งอยู่ด้านบนสุดของตัวอาคาร จะทำการในเวลากลางวัน ส่วนกิจกรรมที่สองใจคือกิจกรรมพาณิชยกรรมบริการประเภทผับ ซึ่งการ

ประกอบกิจกรรมเกิดขึ้นในช่วงเวลากลางวันเท่านั้น และกิจกรรมประเภทนี้ได้เป็นตัวดึงดูดให้คนไทยได้หันกลับมาสนใจ และเข้ามาทำกิจกรรมบนถนนข้าวสารมากขึ้น

จ. คุณภาพที่ว่าง แม้ทางเข้าจะมีลักษณะแคบ และมีความอึดอัดก่อนเข้าอาคาร แต่มีความต่อเนื่องทางกายภาพสูง สามารถเข้าออกสะดวกสบาย ดูภายนอกไม่รู้ว่าในที่ว่างโล่งที่โอบล้อมด้วยอาคารอื่นอยู่ด้านใน

ฉ. การรับรู้ด้วยประสาทสัมผัส จากสภาพทางเข้าที่มีความแคบ แต่สุดท้ายกลายเป็นเว็จที่กว้าง สามารถสร้างความน่าสนใจให้กับการใช้พื้นที่ว่าง มีความลึกกลับนำค้นหาเมื่อเข้าไปทำกิจกรรมในพื้นที่ว่างนี้ เหมือนหลุดเข้าไปอยู่ในอีกสถานที่หนึ่งที่มีความแตกต่างจากถนนสายหลัก

2.2.2 ตัวอย่างที่ 2 การใช้ที่ว่างประเภทที่พักอาศัยแบบประหยัคผสมกับร้านอาหาร (Wally House หรือ โรงแรมเจริญดี)

ภาพที่ 97 แปลนขยายและสภาพพื้นที่จริงการใช้ที่ว่างประเภทกะเปาะตัวอย่างที่ 2

ก. ลักษณะทางกายภาพ คล้ายตัวอย่างที่ 1 แต่มีลักษณะเฉพาะที่อาคารที่อยู่ด้านในเป็นบ้านเก่าสมัยเจ้าพระยา และลานที่ว่างโล่งที่อยู่หน้าอาคารเป็นลานที่สามารถเชื่อมต่อ

ทางกายภาพสู่พื้นที่ทางด้านหลังได้ ซึ่งเป็นการเชื่อมต่อระหว่างอาคารที่อยู่ติดกันเท่านั้นไม่มีความสำคัญในการใช้ที่ว่างแต่อย่างใด ส่วนทางเข้าจากถนนสายหลักมีลักษณะของเส้นถนนเป็นเส้นตรงและมีทางตันอยู่ทางด้านปลายด้านหนึ่ง มีลักษณะคล้ายหลุม และเชื่อมต่อโดยตรงกับถนนข้าวสาร

ข. การเข้าสู่พื้นที่ สามารถเข้าสู่พื้นที่ได้จากถนนข้าวสารโดยตรง การรับรู้ทางเข้าจากการมองระยะไกลไม่มีความชัดเจน นอกจากป้ายหน้าบริเวณทางเข้าซึ่งขนานไปกับตัวถนนที่สามารถรับรู้ได้ในระยะใกล้ และการเข้าสู่พื้นที่ต้องผ่านการใช้ที่ว่างอีกหนึ่งกิจกรรมก่อนถึงจะเข้าไปเจอการใช้ที่ว่างเพื่อกิจกรรมแบบที่พักอาศัยแบบประหยัดที่อยู่ด้านหลังนั้นได้

ค. องค์ประกอบของที่ว่าง บ้านเก่าซึ่งอยู่บริเวณด้านหลัง (■), อาคารด้านข้างที่ปรับการใช้ที่ว่างภายในใหม่เป็นอาคารที่พักสำหรับลูกจ้าง (■) และการใช้เส้นทางเข้าถึงส่วนบุคคลที่มีความเป็นตรอก (■) ปรับเปลี่ยนบทบาทการใช้ที่ว่างให้เป็นที่ว่างกึ่งส่วนบุคคล ในลักษณะของกิจกรรมประเภทร้านอาหารที่รองรับนักท่องเที่ยวที่มาจากถนนข้าวสารและนักท่องเที่ยวที่พักอาศัยภายในบ้านเก่าที่อยู่ด้านใน

ง. กิจกรรม ส่วนใหญ่เป็นกิจกรรมบริการ และกิจกรรมหลักดูเหมือนจะเป็นที่พักของนักท่องเที่ยวแบบประหยัด ส่วนกิจกรรมรองคือร้านค้าอาหารที่รองรับนักท่องเที่ยวทั่วไปและแขกที่พักอยู่ด้านใน

จ. คุณภาพที่ว่าง ความสัมพันธ์ของเส้นทางและกิจกรรมที่เกิดขึ้น ดูไม่น่าสัมพันธ์กันหรือไม่เอื้อประโยชน์ต่อกันเลย จากทางเข้าที่แคบมากแถมยังมีกิจกรรมร้านอาหารอยู่ตลอดแนวทั้งเส้น ทำให้ไม่สะดวกต่อการสัญจรเดินเข้าเดินออก และไม่ปรากฏชัดถึงที่พักที่อยู่ด้านหลัง พื้นที่ว่างถูกแบ่งตามลักษณะทางกายภาพที่เกิดขึ้น กิจกรรมร้านอาหารจะเกิดขึ้นแค่ช่วงเส้นทางสัญจร พอเลยผ่านเส้นทางสัญจรจะกลายเป็นอีกคุณภาพที่ว่างของที่พักแบบประหยัดที่มีความโปร่งสบายมากกว่าคุณภาพที่ว่างแรกซึ่งมีแต่ความอึดอัด

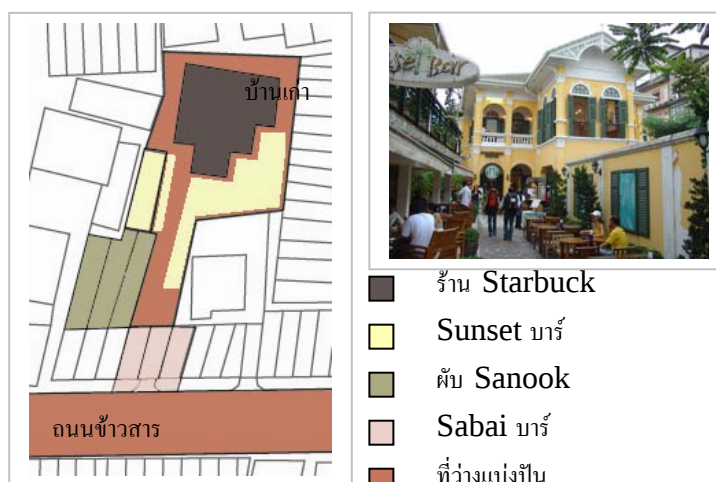
ฉ. การรับรู้ด้วยประสาทสัมผัส พื้นที่นี้มีความน่าสนใจตรงที่มีความเป็นตรอกและมีสภาพบ้านเก่าซึ่งอยู่ด้านหลัง ทำให้เกิดการค้นหาเชิงบริเวณด้านในมีความสงบแตกต่างจากด้านนอกมาก ยิ่งเป็นตัวดึงดูดให้คนอยากที่จะเข้าไปพักในด้านในมากขึ้น แต่สภาพกิจกรรม

ร้านอาหารที่อยู่ด้านหน้าเป็นตัวเลือกความอยากรู้ อยากเห็นหรือความมีชีวิตชีวาของสภาพที่พับแบบ
ประหยัดโดยสิ้นเชิง ไม่ว่าจะเป็นเรื่องของกลิ่น บรรยากาศดูแออัดเวลาเดินเข้าเดินออก

2.3 ที่ว่างประเภทใช้พื้นที่บางส่วนร่วมกันหรือแบ่งปัน (Sharing Space) เป็นการใช้ที่ว่าง
ทางองค์ประกอบทางกายภาพ และมีทางสัญจรเสมือนเป็นที่ว่างทางสาธารณะร่วมกัน ซึ่งประเภท
การใช้ที่ว่างนี้เป็นการใช้ที่ว่างเพื่อกิจกรรมประเภทร้านอาหารและสถานบันเทิง

ภาพที่ 98 แปลนการใช้ที่ว่างประเภทแบ่งปัน (Sharing Space)

ภาพที่ 99 แปลนขยายและสภาพพื้นที่จริงการใช้ที่ว่างประเภทแบ่งปัน

ก. ลักษณะทางกายภาพ ที่ว่างแบบแบ่งปัน (Sharing) มีลักษณะใหญ่กว่า 2 แบบแรก มีอาคารเก่าเป็นตัวดึงดูดอยู่ภายใน เส้นทางสัญจรเป็นแบบเส้นตรงเส้นเดียว มีกลิ่นอายของความ เป็นถนนที่ชัดเจนตามชื่อของมัน มีขนาดความกว้างประมาณ 1.50 เมตร และมีองค์ประกอบของ การใช้พื้นที่ว่างอยู่รายล้อมรอบของเส้นถนนดังกล่าวที่ 100

ข. การเข้าสู่พื้นที่ สิ่งที่น่าสนใจคือการรับรู้การเข้าสู่พื้นที่ รับรู้จากตัวอาคารของมันเองที่มีการปรับปรุงร่างลักษณะใหม่ แต่ยังคงไว้ซึ่งรูปแบบของลักษณะอาคารเดิมอยู่ รวมทั้งป้ายโฆษณาที่อยู่บริเวณหน้าอาคารก็เป็นตัวบ่งชี้ได้ดีถึงจุดทางเข้าสู่พื้นที่ด้านหลังได้ ลักษณะของเส้นทางเข้าสู่พื้นที่ด้านหลัง ถึงแม้จะมีการเชื่อมโยงระหว่างผนังด้านข้างทั้ง 2 ด้านของทางเข้า และมีการปรับพื้นผิวทางเดินใหม่ แต่ยังคงไว้ซึ่งความเป็นตรอกอยู่ แสดงความเป็นชอกชอยได้ชัดเจน และลักษณะพิเศษที่เกิดขึ้นยังคงต้องเดินผ่านทะลุอาคารพาณิชย์ที่อยู่ด้านหน้าเพื่อไปสู่กิจกรรมต่างๆ ที่เกิดขึ้นอยู่ด้านหลัง (ภาพที่ 100)

ภาพที่ 100 ด้านหน้าและด้านในของ Sunset Street

ค. องค์ประกอบของที่ว่าง สิ่งที่น่าสนใจคือการใช้อาคารเก่าทั้งหมด 3 อาคารและ ส่วนที่สร้างขึ้นใหม่อีก 1 ส่วนโดยที่ไม่ขัดกับสภาพแวดล้อมเดิมเลย ดังภาพที่ 69 แบ่ง องค์ประกอบการใช้พื้นที่ว่างเป็น 5 ประเภท คือ

ส่วนที่ 1 บ้านเก่าที่มีการอนุรักษ์ปรับปรุงทั้งสภาพตัวอาคารและบริเวณใหม่

(■ Starbucks Coffee)

ส่วนที่ 2 อาคารเก่าที่มีการปรับลักษณะสภาพของอาคารใหม่จนไม่เหลือความเป็นอาคารเก่าแบบเดิมไว้ สิ่งที่ยังคงเหลือรูปร่างลักษณะภายนอกของอาคารเดิมอยู่ (▢ Sabai Area)

ส่วนที่ 3 จากการสำรวจสันนิษฐานว่าน่าจะเป็นบ้านเก่าในชุมชนเดิม ที่มีการปรับเปลี่ยนหน้าตา และลักษณะการใช้งานจนไม่เหลือลักษณะความเป็นบ้านไว้เลย เนื่องจากส่วนนี้เป็นส่วนที่เชื่อมต่อจากอาคารพาณิชย์ที่อยู่ด้านหน้า (▢ Sanook Area)

ส่วนที่ 4 ส่วนที่สร้างขึ้นใหม่เป็นส่วนที่เชื่อมต่อติดกับส่วนที่ 3 มีความกลมกลืนต่อสภาพพื้นที่ภายในเป็นอย่างดี (▢ Sunset Bar)

ส่วนที่ 5 บริเวณโดยรอบอาคารบ้านเก่าที่มีการปรับสภาพการใช้งานใหม่ มีลักษณะของที่นั่งแบบ Outdoor (▢ , ▢ Share Space และ ส่วน Outdoor ของ Sunset Bar)

ภาพที่ 101 องค์ประกอบและโครงข่ายการสัญจรในบริเวณ Sunset Street

ง. กิจกรรม ลักษณะกิจกรรมเป็นแบบผสมผสานในการครอบครองการใช้ที่ว่างแต่ละแห่ง โดยมีกิจกรรมทางการบริการเป็นกิจกรรมหลัก ซึ่งเป็นข้อสนับสนุนในการใช้ที่ดินอย่างผสมผสาน ที่ช่วยทำให้บริเวณนี้มีความน่าสนใจและมีชีวิตชีวาขึ้น

จ. คุณภาพที่ว่าง มีความชัดเจนในเรื่องของระบบการใช้ที่ว่างคือมีลักษณะระบบการใช้ที่ว่างแบบเส้นตรง มีความเชื่อมต่อทางที่ว่าง ทางสายตา และทางกายภาพ จากบริเวณภายนอก

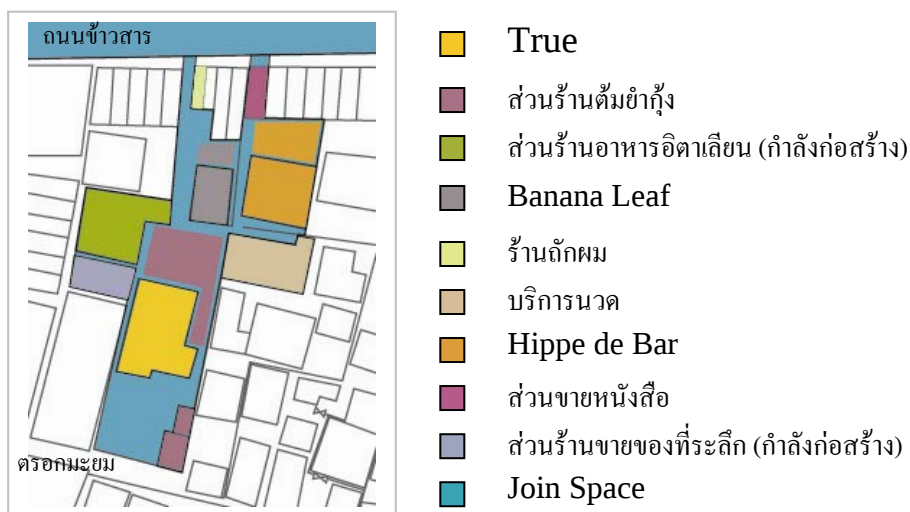
สูงมาก (ภาพที่ 100) ซึ่งสามารถรับรู้ได้ตั้งแต่ทางเข้าพื้นที่ด้านหน้า โดยเฉพาะบริเวณองค์ประกอบ ส่วนที่ 2 และ 3 หรือส่วนที่ 1 ส่วนที่ 4 และส่วนที่ 5 ที่มีการเชื่อมต่อทางกายด้านกายภาพสูงมาก เช่นกัน

จ. การรับรู้โดยประสาทสัมผัส สิ่งที่สังเกตเห็นได้ในอันดับแรกคือสภาพการรับรู้ถึง ความเป็นเส้นถนน ไม่ว่าจะจากสัญลักษณ์ของชื่อ หรือทางด้านกายภาพ คงความเป็นเส้นถนนคน เดินหรือตรอกได้ชัดเจน แม้จะมีการปรับรายละเอียดพื้นผิวให้ทันสมัย บรรยากาศโดยรวม เหมือนเดินเข้ามาอีกเส้นถนนหนึ่ง ซึ่งแท้จริงแล้วคือที่ว่างในชุมชนที่อยู่ด้านหลังถนนข้าวสาร แต่ สภาพแวดล้อมจะมีกลิ่นอายของความเป็นต่างชาติปะปนกับบนสภาพแวดล้อมความเป็นไทย อัน เนื่องมาจากกลุ่มคนที่เข้ามาใช้พื้นที่ ไม่ว่าจะเป็นทั้งเวลากลางวันหรือกลางคืน ชาวต่างชาติจะมีเข้า มาตลอด โดยเฉพาะบริเวณ Starbuck Coffee หรือ ส่วนที่ 1 , ส่วนที่ 4 และส่วนที่ 5 ผสมกับ ลักษณะทางกายภาพที่เป็นบ้านเก่าสมัยรัชกาลที่ 5

2.4 ที่ว่างประเภทการใช้พื้นที่ว่างที่มีการเชื่อมโยงถึงกัน (Joining Space)

ภาพที่ 102 แผนการใช้ที่ว่างประเภทใช้พื้นที่ที่มีการเชื่อมติด (Joining Space)

ภาพที่ 103 แปลนขยายการใช้ที่ว่างประเภทพื้นที่ว่างเชื่อมติด

ก. ลักษณะทางกายภาพ มีคุณลักษณะพิเศษ คือ มีการเติบโตอย่างเป็นธรรมชาติมาก การใช้พื้นที่ร่วมกันของหลายๆอาคารได้เกิดขึ้นมาภายหลัง และมีการปรับเปลี่ยนลักษณะกิจกรรมให้มีความหลากหลายมากขึ้นแต่ยังคงอยู่ในอาณาบริเวณเดิม ทางสัญจรภายในพื้นที่ว่าง มีการเชื่อมต่อโดยตรงกับถนนเมนหลักคือถนนข้าวสาร ส่งผลให้เส้นทางสัญจรแบบส่วนบุคคลกลายเป็นเส้นทางสัญจรสาธารณะไปโดยปริยาย และยังส่งผลกระทบไปถึงลานน้ำพุที่อยู่หน้าอาคารบ้านเก่ากลายเป็นที่สาธารณะและมีบทบาทสำคัญขึ้นโดยฉับพลัน ไม่เพียงแค่นี้โครงข่ายของเส้นทางสัญจรยังสามารถทะลุออกสู่ตรอกมะยม ซึ่งเป็นเส้นถนนคนเดินด้านหลังอาคารนี้ได้

ข. การเข้าสู่พื้นที่ ลักษณะของการเข้าถึงมีลักษณะของการลอดใต้อาคารพาณิชย์ เพื่อไปสู่กลุ่มอาคารที่อยู่ด้านหลัง อาจเคยเป็นเส้นทางสัญจรสำหรับรถยนต์มาก่อน เนื่องจากลักษณะเส้นทางการเข้าพื้นที่มีลักษณะคล้ายตรอก และมีความกว้างขนาดรถเข้าได้ สิ่งที่น่าสังเกตจากการสำรวจพื้นที่คือ อาคารที่ต้องเดินลอดเข้าสู่พื้นที่ด้านหลังถนนข้าวสาร อาจมีการต่อเติมสร้างขึ้นเองหรือจากการเช่าก็เป็นได้

ร้านอาหารต้มยำกุ้ง

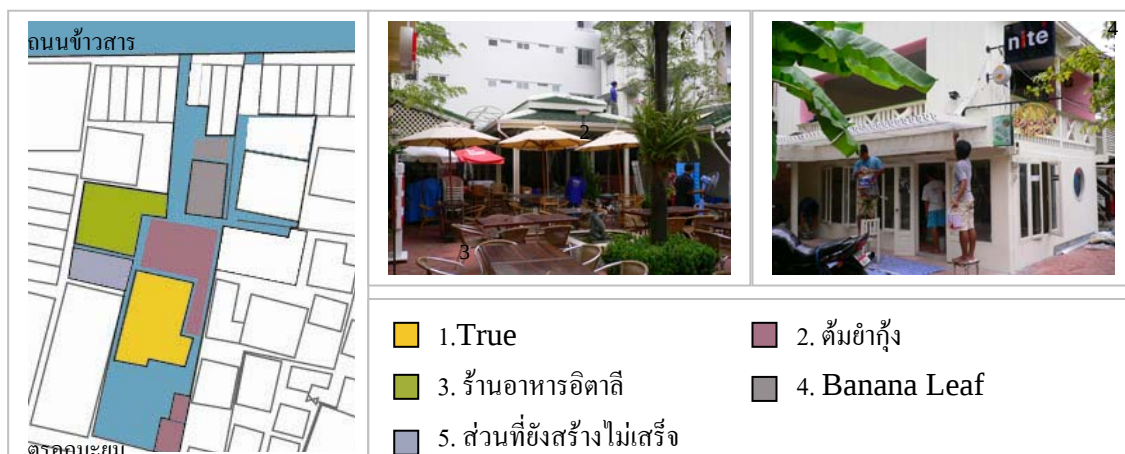

ตู้ Hippe De Bar

ภาพที่ 104 ทางเข้าด้านหน้าสู่ร้านอาหารต้มยำกุ้งและทางเข้าด้านหน้าสู่ Hippe De Bar

ค. องค์ประกอบของที่ว่าง สิ่งที่น่าสนใจ คือ องค์ประกอบส่วนใหญ่เป็นบ้านเก่า แต่มีการอนุรักษ์ดูแลรักษา พร้อมทั้งคัดแปลงกิจกรรมที่เกิดขึ้นภายในอาคาร เพื่อสนองต่อการเติบโตทางด้านเศรษฐกิจรวมทั้งตำแหน่งการจัดวางตัวอาคารเดิมและอาณาบริเวณ ไม่ได้ถูกเคลื่อนย้ายหรือถูกรื้อทิ้งแต่อย่างใด (ภาพที่ 105) แม้จะมีการใช้ที่ว่างในบริเวณพื้นที่ว่างระหว่างอาคารอย่างเต็มพื้นที่ในรูปลักษณะของการจัดวางสิ่งอำนวยความสะดวกต่อกิจกรรมทางการค้า (โต๊ะและเก้าอี้) ตรงบริเวณลานน้ำพุ หน้าบ้านเก่าที่ปัจจุบันถูกครอบครองเพื่อทำกิจกรรมทางบริการอินเทอร์เน็ตอย่างเต็มรูปแบบ หรือการสร้างสิ่งก่อสร้างใหม่ขนาดเล็กเพื่อทำพาณิชยกรรม การบริการร้านอาหารในพื้นที่อาณาบริเวณเดิม ก็ไม่ได้ทำให้เกิดความแปลกแยกจากองค์ประกอบโดยรวม กิจกรรมทางการบริการเมื่อก่อนบริเวณนี้คือร้านต้มยำกุ้งซึ่งถือเป็น landmark แห่งหนึ่งบนถนนข้าวสารที่ไม่มีใครไม่รู้จัก พอเริ่มปี 2548 ร้านอาหารประเภทต้มยำกุ้ง ได้ถือเปลี่ยนกรรมสิทธิ์ให้คนอื่นครอบครองในลักษณะของการเช่าโดยถูกแบ่งพื้นที่การใช้ที่ว่าง ออกเป็น 3 ส่วนคือ 1. ร้านอาหารอิตาเลียน 2. ทู 3. ต้มยำกุ้ง ซึ่งได้สังเกตเห็นถึงประโยชน์ของการใช้พลาซ่าเป็นพื้นที่สำหรับประกอบกิจกรรมทางการบริการ สามารถแบ่งการใช้ที่ว่างตามกิจกรรมที่เกิดขึ้นได้ 3 ส่วน

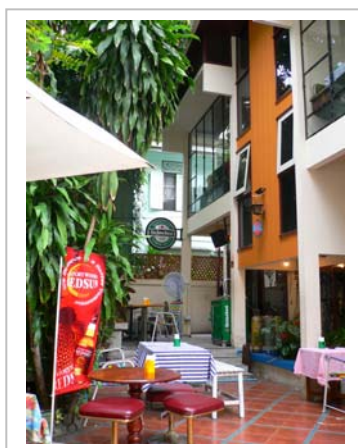
1) ส่วนที่ 1 หมายถึง บ้านเก่า เจ้าของเดิมได้ให้แบ่งเช่า ซึ่งบริเวณถูกแบ่งให้เช่าออกเป็น 4 ส่วน ด้วยกัน คือ

ภาพที่ 105 แปลนพื้นที่บ้านเก่าเดิมและภาพองค์ประกอบส่วนที่ 1

2) ส่วนที่ 2 หมายถึง บ้านเก่าที่นำมาดัดแปลงทำเป็นร้านบริการนวดแผนไทย มีการรื้อกำแพง ใช้ทางเข้าออกร่วมกับส่วนที่ 1 เป็นหลัก

3) ส่วนที่ 3 หมายถึง บ้านเก่าที่นำมาดัดแปลงเป็นร้านอาหารและสถานบันเทิงตอนกลางคืน มีการรื้อผนังออก ซึ่งเป็นข้อตกลงร่วมกันกับเจ้าร้านของดัมยังก์ และร้านนวดไทยว่าอยากให้พื้นที่เชื่อมถึงกันจากการสัมผัสทัศนียภาพ (เจ้าของกิจการ)

ภาพที่ 106 ภาพองค์ประกอบส่วนที่ 3 ร้าน Hippe de Bar

ง. กิจกรรม ลักษณะของกิจกรรมที่เกิดขึ้น อยู่ในรูปของกิจกรรมทางการบริการซึ่งยังคงรูปแบบของโครงสร้างและองค์ประกอบทางอาคารไว้เหมือนเดิม แต่มีการปรับเปลี่ยนและเพิ่มเติมประเภทกิจกรรมของการบริการจนมีความหลากหลายขึ้น

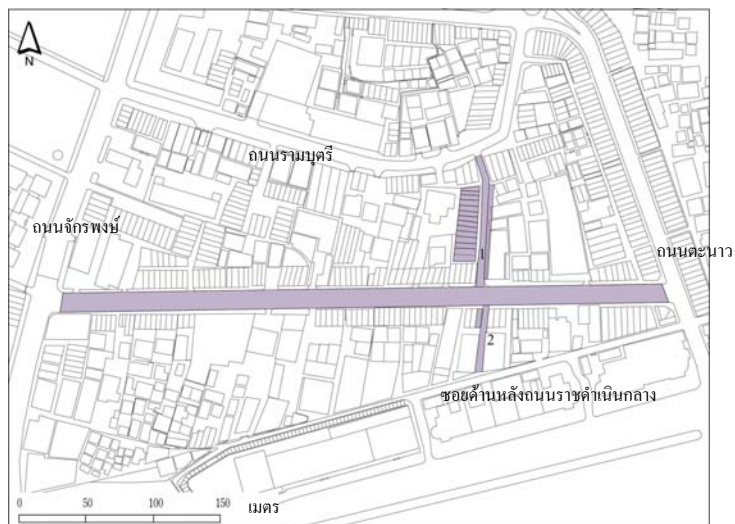
จ. คุณภาพที่ว่าง มีความสัมพันธ์ระหว่างการใช้พื้นที่ว่างภายในกลุ่มอาคารแบบใช้เส้นทางการสัญจรร่วมกัน บริเวณที่เห็นได้ชัดคือบริเวณหมายเลข 2 3 และ 4 จากภาพที่ 5 แสดงให้เห็นถึงการอยู่บนพื้นที่ว่างแบบถ้อยที่ถ้อยอาศัยกัน สิ่งที่น่าสนใจอีกอย่างหนึ่งคือไม่มีตัวแบ่งทางกายภาพที่แสดงถึงขอบเขตของการใช้พื้นที่ว่างในแต่ละประเภทที่ชัดเจน แต่ถูกแบ่งพื้นที่การใช้ที่ว่างด้วยกิจกรรมต่างๆ ที่เกิดขึ้น ซึ่งลักษณะของกิจกรรมในแต่ละประเภทจะจบอยู่ในขอบเขตของพื้นที่การใช้งานในบริเวณนั่นเอง

เมื่อพิจารณาลงไปในเรื่องของระบบที่ว่างที่เกิดขึ้น แสดงให้เห็นถึงการทับซ้อนกันของใช้พื้นที่ว่างบนลักษณะการใช้พื้นที่ว่างประเภทนี้ ถ้ามองพื้นที่ทั้งหมดของการใช้พื้นที่ว่างจะเห็นว่าลักษณะของระบบที่ว่างที่เกิดขึ้นเป็นแบบกลุ่มก้อน (Cluster Organizatrion) แต่ถ้าพิจารณาลงไปแค่บริเวณหมายเลข 2 3 และ 4 ดังภาพที่ 5 จะทำให้เห็นถึงระบบของที่ว่างแบบพุ่งออกจากจุดศูนย์กลาง (Radial Organization)

ฉ. การรับรู้โดยประสาทสัมผัส ดังที่ได้กล่าวมาแล้วข้างต้นเกี่ยวกับการแบ่งพื้นที่การใช้ที่ว่างโดยมีลักษณะทางกายภาพที่เป็นตัวอาคารและบริเวณ รวมทั้งประเภทกิจกรรมเป็นตัวกำหนด อย่างไรก็ตามวิถีพฤติกรรมของผู้ที่เข้าไปใช้พื้นที่ว่างถือว่าเป็นอีกปรากฏการณ์หนึ่งที่สามารถสนับสนุนในเรื่องของการแบ่งการใช้พื้นที่ว่างในแต่ละส่วนได้เป็นอย่างดี

แม้ลักษณะของกลุ่มอาคารมีความหนาแน่นแต่ไม่อึดอัด รวมทั้งความซับซ้อนทั้งทางด้านกายภาพ หรือระบบของที่ว่างที่เกิดขึ้น มีการเชื่อมโยงเข้าถึงกันได้ทั่วพื้นที่ไม่ว่าจะเป็นในเรื่องของที่ว่าง ทางกายภาพ หรือทางสายตา ส่งผลให้ความรู้สึกในการรับรู้การใช้พื้นที่ว่างมีชีวิตชีวา และเพิ่มความน่าสนใจต่อพื้นที่ว่างประเภทนี้มากขึ้น

2.5 ที่ว่างประเภททะลุ (Through Space)

ภาพที่ 107 การใช้ที่ว่างประเภททะลุ (Through Space)

2.5.1 ตัวอย่างที่ 1 คือบริเวณทางเข้าซูชิ

ภาพที่ 108 ลักษณะทางกายภาพและกิจกรรม รวมทั้งแผนขยายการใช้ที่ประเภททะลุตัวอย่างที่ 1

ก. ลักษณะทางกายภาพ ทางสัญจรสาธารณะขนาดใหญ่ มีลักษณะคล้ายตรอก เป็นเส้นตรงยาวทะลุออกอีกเส้นถนนหนึ่งได้ การใช้งานเหมือนเดินเข้าสู่อาคาร เพราะมีการปิด ล้อมจากทางด้านบน มีการมุงหลังคาเพื่อกันแดดและฝน จากทางด้านข้างทั้งสองด้านด้วยอาคาร พาณิชยกรรม และพื้นที่ว่างที่มีการแบ่งให้เช่าเพื่อทำกิจกรรมทางพาณิชยกรรม

ข. การเข้าสู่พื้นที่ มีสองเส้นทาง คือ สามารถเข้าจากถนนข้าวสารและถนน งามวงศ์มาโดยตรง มีความชัดเจนตรงบริเวณทางเข้า จากการไหลของคนเดินเข้าสู่ที่ว่างประเภททะเล่ หรือช่องว่างโล่งขนาดใหญ่

ค. องค์ประกอบของที่ว่าง แบ่งออกเป็น 2 ส่วน

1) ส่วนที่ 1 คือบริเวณดึกแถวที่มีการปรับเปลี่ยนกิจกรรมใช้สอยภายใน ใหม่ เพื่อรองรับความต้องการของนักท่องเที่ยว ■

2) ส่วนที่ 2 คือบริเวณพื้นที่ว่างที่มีการแบ่งให้เช่า เป็นเนื้อที่ขนาดเล็ก ที่ แบ่งให้เช่าส่วนใหญ่มีขนาดตั้งแต่ 3 ตารางเมตรขึ้นไปแต่ไม่เกิน 10 ตารางเมตร ■

ง. กิจกรรม มีความหลากหลายทางพาณิชยกรรมค่อนข้างสูงมาก มีทั้งพาณิช ยกรรมการค้าในรูปแบบร้านขายของที่ระลึก ซึ่งพบเห็นตลอดของเส้นทางสัญจร และร้านขายเสื้อผ้า และเครื่องประดับเป็นส่วนน้อย พาณิชยกรรมบริการในอาคารพาณิชย์ในรูปของบริษัททัวร์และ จำหน่ายตั๋ว บริการอินเทอร์เน็ต หรือบริการนวด รวมไปถึงจนกระทั่งสถานบันเทิง

จ. คุณภาพที่ว่าง

- 1) มีความต่อเนื่องทางการสัญจร สายตา และที่ว่างโล่งสูง
- 2) มีการไหลของคนตลอดเวลา มีความเคลื่อนไหวไม่หยุดนิ่ง
- 3) ขนาดการใช้ที่ว่างพอเหมาะกับสัดส่วนมนุษย์ มีความสว่าง ปลอดภัย ไม่อึดอัด

4) การสร้างหลังคาขึ้นมาปกคลุม กลายเป็นอีกที่ว่างหนึ่งที่มีลักษณะพิเศษ
ขึ้นมา

5) เป็นการรวมส่วนย่อยต่าง ๆ เข้าด้วยกัน และมีการแบ่งพื้นที่ว่างส่วนย่อย
นั้นด้วย ทำให้มีความรู้สึกเกี่ยวเนื่องโยงใยซึ่งกันและกัน มีความรู้สึกเป็นองค์รวม

6) ใช้รูปทรงที่เรียบง่ายละมีความสมบูรณ์ในตัวเอง

จ. การรับรู้โดยประสาทสัมผัส เป็นทางเดินที่จะต้องเดินไปตลอดไม่สามารถ
หยุดนิ่งได้ในระยะเวลาที่ยาวนาน หรือทำกิจกรรมเพื่อเกิดที่ว่างทางสังคมได้ แตกต่างจากถนน
ข้าวสาร แม้จะมีความเป็นเส้นทางสัญจรเช่นกัน

2.5.2 ตัวอย่างที่ 2 คือบริเวณทางเข้า Khaosarn Clothes Center

ภาพที่ 109 ลักษณะทางกายภาพด้านหน้าและกิจกรรมที่ว่างประเภททะเลาะลักษณะที่ 2

ก. ลักษณะทางกายภาพ เกิดจากการรวมกันขององค์ประกอบของที่ว่างสอง
ส่วนทำให้มีเส้นทางการสัญจรที่เชื่อมถึงกัน แต่เนื่องจากเมื่อมีการใช้ที่ว่างร่วมกันแล้ว เส้นทาง
สัญจรเลยกลายเป็นเส้นทางสัญจรเดียว ที่กิจกรรมต่างอยู่ตลอดแถวของเส้นทางการสัญจร

ภาพที่ 110 แผนขยายการใช้ที่ว่างประเภททะเลาะอย่างที่ 2

ข. การเข้าสู่พื้นที่ จากถนนข้าวสารและซอยด้านหลังถนนราชดำเนินกลาง โดยตรง

ค. องค์ประกอบของที่ว่าง แบ่งออกเป็น 2 ส่วน

- 1) ส่วนที่ 1 คือ ทางเดินที่เป็นเส้นตรง และการแบ่งพื้นที่ ว่างออกเป็น ส่วนย่อยให้ผู้ประกอบการเช่า
- 2) ส่วนที่ 2 คือ พื้นที่ว่างเสมือนเป็นที่พักส่วนบุคคล ติดกับซอยด้านหลังถนนราชดำเนินกลาง พร้อมมีการแบ่งพื้นที่ให้เช่าด้วยเช่นกัน

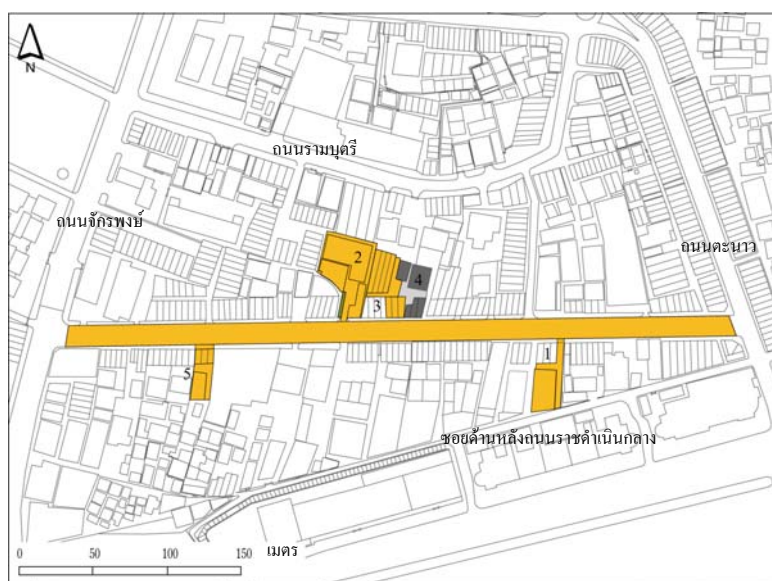
ง. กิจกรรม จากที่กล่าวมาแล้วข้างต้นว่าเป็นองค์ประกอบที่มีการแบ่งให้เช่า ดังนั้นรูปแบบของกิจกรรมและกรรมสิทธิ์ในการครอบครองการทำกิจกรรมมีหลากหลายและผสมผสานกันในลักษณะแนวนอน ตั้งแต่หน้าทางเข้าด้านหนึ่งจนจรดปลายทางอีกด้านหนึ่ง กิจกรรมส่วนใหญ่เน้นกิจกรรมทางการค้าเป็นหลัก ขายของที่ระลึกและเสื้อผ้า

จ. คุณภาพที่ว่าง จากการรวมที่ว่างที่คาดว่าจะเป็นสาธารณะและที่ว่างส่วนบุคคลทั้งสองส่วนเข้าด้วยกัน สามารถเดินทะลุผ่านไปยังถนนอีกเส้นหนึ่งได้ รวมทั้งมีการสร้างหลังคาปกคลุมเพื่อป้องกันแสงแดดและลมฝน ทำให้ที่ว่างประเภทนี้มีความน่าสนใจ มีลักษณะของทางเดินที่มีขนาดคล้ายตรอก แต่เป็นตรอกที่มีการพัฒนามาจากรูปแบบทางพาณิชย์กรรม ขนาดและสัดส่วนค่อนข้างสูงชะลูด ไม่สามารถที่จะเกิดที่ว่างทางสังคม ณ บริเวณนี้ได้ หรือไม่

สามารถหยุดพักเพื่อทำกิจกรรมใดกิจกรรมหนึ่งได้นาน ยกเว้นอยู่ในรูปของการซื้อขาย ความที่เป็นทางแคบทำให้พื้นที่ว่างนี้มีการไหลของคนตลอดเวลา แม้จะมีกิจกรรมการค้าที่อยู่สองข้างทาง แต่ความที่มีขนาดเล็กเป็นตัวบีบให้ต้องรีบเดินออก มีความสมบูรณ์ในตัวเองของแต่ละกิจกรรม มีการใช้ที่ว่างที่เรียบง่าย แต่ก็สร้างความอัดอัดให้กับพื้นที่ว่างส่วนรวม

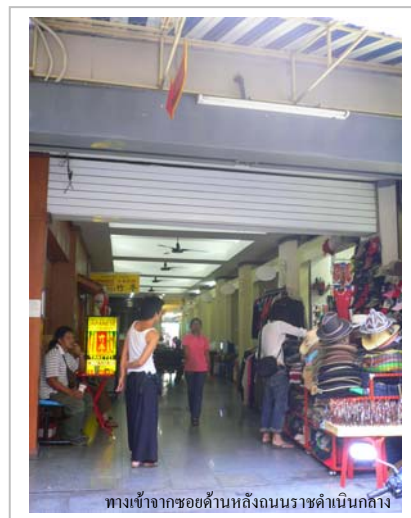
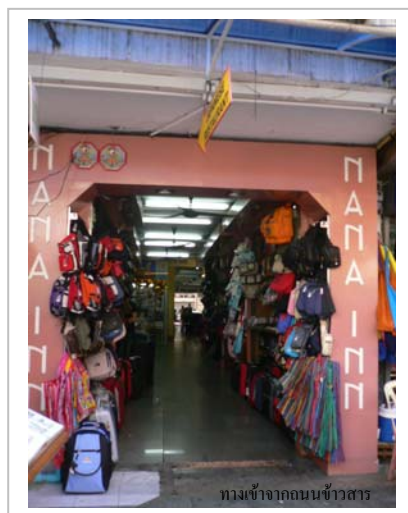
จ. การรับรู้โดยประสาทสัมผัส การรับรู้ในการใช้พื้นที่ต่างกันในเวลากลางวัน และกลางคืน เพราะกลางวันเป็นเส้นถนนและที่ว่างที่มีการทำกิจกรรมการค้า ผนวกกับมีหลังคาปกคลุม เส้นทางสัญจรแคบ ทำให้ที่ว่างประเภทนี้เสมือนเป็นที่ว่างถึงส่วนบุคคล คนที่เข้าไปทำกิจกรรม ต้องมีจุดประสงค์ หรือพูดได้อีกลักษณะหนึ่งกลุ่มคนที่เข้าไปใช้ที่ว่างนี้เป็นกลุ่มคนเฉพาะกลุ่มมากขึ้น แต่ในเวลากลางคืน ความเป็นเส้นทางสัญจรสาธารณะปรากฏเห็นอย่างได้ชัด จากการที่พื้นที่ว่างที่ถูกแบ่งให้เข้าทำการปิดร้าน ดังนั้นเลยเหลือแต่ความเป็นเส้นทางสัญจร จากการศึกษาได้เข้าไปทำกิจกรรม ณ บริเวณนี้ประมาณ ครึ่งชั่วโมง ทำให้ทราบว่า คนนอกพื้นที่ใช้เส้นทางสัญจรนี้ในการเดินผ่านไปยังถนนด้านหลังราชดำเนินกลางพอสมควร

2.6 พื้นที่ว่างประเภทรวมกลุ่มอาคารเพื่อกิจกรรมประเภทเดียวกัน (Group Space) จากการศึกษาพบว่าการใช้ที่ว่างประเภทนี้มีอยู่ทั้งหมด 5 แห่งด้วยกัน (บางบริเวณยังอยู่ในช่วงกำลังดำเนินการก่อสร้าง) แต่ในกรณีศึกษานี้ขอยกตัวอย่างมาแค่สองลักษณะ ดังนี้

ภาพที่ 111 แปลนการใช้ที่ว่างประเภทรวมกลุ่มอาคารเพื่อกิจกรรมเดียวกัน (Group Space)

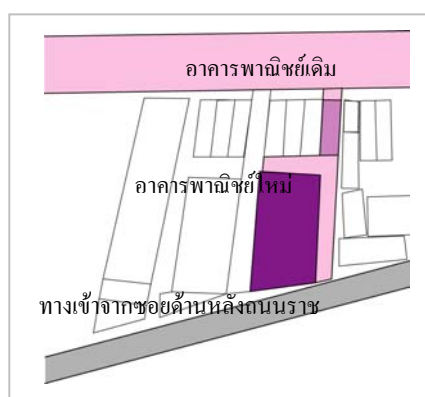
2.6.1 ตัวอย่างที่ 1 ทางเข้าโรงแรมนานาชาติ

ภาพที่ 112 ลักษณะทางกายภาพและกิจกรรมของที่ว่างประเภทรวมกลุ่มอาคาร

ก. ลักษณะทางกายภาพ เป็นที่ว่างส่วนบุคคล 3 ที่ว่างที่รวมกลุ่มกัน ทางเดินเข้าทั้งสองทางมีลักษณะเป็นเส้นตรงคล้ายตรอก แต่มีขนาดใหญ่กว่าและสามารถเดินทะลุอีกฝั่งของถนนได้ พร้อมกับมีกิจกรรมทางพาณิชย์กรรมทางการค้าและบริการตลอดเส้น

ข. การเข้าสู่พื้นที่ สามารถเข้าจากถนนข้าวสารโดยตรง และต้องเดินลอดใต้อาคารพาณิชย์เข้าไป

ภาพที่ 113 แผนขยายการใช้ที่ว่างประเภทรวมกลุ่ม ตัวอย่างที่ 1

ค. องค์ประกอบของที่ว่าง ประกอบด้วย 3 ส่วนคือ

1) ส่วนที่ 1 คือ บริเวณตึกอาคารพาณิชย์ด้านหน้าที่มีการปรับพื้นที่ภายในให้อยู่ในรูปของเส้นทางสัญจรมากขึ้นและมีกิจกรรมทางการค้าอยู่ทั้งสองด้านของเส้นทาง ■

2) ส่วนที่ 2 คือ อาคารที่อยู่ด้านหลังของถนนข้าวสาร และอยู่ติดกับถนนด้านหลังราชดำเนินกลาง ถูกปรับเป็นร้านอาหารญี่ปุ่นขนาดใหญ่ ส่วนด้านบนเป็นที่พักแบบประหยัด ■

3) ส่วนที่ 3 คือ ที่ว่างที่เป็นตัวเชื่อมกับส่วนที่ 1 และส่วนที่ 2 ในรูปของเส้นทางสัญจรและแบ่งพื้นที่ให้เข้าในกิจกรรมการค้าและการบริการเป็นหลัก ■

ง. กิจกรรม มีความหลากหลายและผสมผสานกันในรูปแบบของการให้เช่า โดยเน้นเป็นที่พักแบบประหยัดเป็นหลัก ที่ต้องการให้มีพาณิชยกรรมในด้านอื่นๆ ที่สามารถรองรับและครอบคลุมความต้องการของนักท่องเที่ยวให้มากที่สุด และสามารถดึงคนนอกพื้นที่ที่ไม่ใช่นักท่องเที่ยวแบบประหยัดเข้ามาทำกิจกรรมภายในที่ว่างประเภทนี้มากขึ้น

จ. คุณภาพที่ว่าง

1) มีความชัดเจนของเส้นทาง

2) จากที่ว่างส่วนบุคคล 3 ส่วนมารวมกันทำให้เกิดคุณภาพที่ว่างใหม่ที่มีลักษณะคลุมเครือ เพราะมีการเชื่อมต่อของที่ว่างสาธารณะทางกายภาพ ทางสายตา และที่ว่างโล่งสูงอย่างชัดเจน

ฉ. การรับรู้โดยประสาทสัมผัส

1) จากการสังเกตจากภายนอกที่ว่าง ไม่สามารถรับรู้ได้ว่าภายในตัวอาคารมีกิจกรรมใดเกิดขึ้นบ้าง เพราะทางเข้าจากถนนข้าวสารเหมือนเป็นทางเข้าสู่อาคารพาณิชย์ธรรมดา และมีความสูงแค่สองชั้น ลักษณะกิจกรรมเหมือนมีแค่สองกิจกรรมที่เกิดขึ้น คือ กิจกรรมแบบที่

พักแบบประหยัด และกิจกรรมทางการค้า แต่เนื่องด้วยมีป้ายโฆษณาชวนเชื่อเกี่ยวกับร้านอาหารญี่ปุ่นตั้งอยู่ ทำให้ทราบได้ว่าน่าจะมีกิจกรรมอื่นๆ แทรกตัวอยู่ด้านใน

2) ไม่มีความดึงดูดที่จะให้เข้าไปทำกิจกรรมแต่อย่างใด เพราะไม่สามารถรับรู้ได้ว่าการไหลของพื้นที่ว่าง

2.6.2 ตัวอย่างที่ 2 คือ บริเวณโรงแรมข้าวสารพาเลซอินน์

ภาพที่ 114 ทางเข้าด้านหน้าและแปลนขยายการใช้ที่ว่างประเภทรวมกลุ่มอาคาร ตัวอย่างที่ 2

ก. ลักษณะทางกายภาพ มีลักษณะพุ่งเข้าสู่ตัวอาคารที่อยู่ด้านใน มีเส้นทางสัญจรเดียว ไม่สลับซับซ้อนเหมือนเส้นทางสัญจรขนาดเล็กบนถนนข้าวสาร

ข. การเข้าสู่พื้นที่จากถนนข้าวสารโดยตรง เป็นที่ว่างระหว่างอาคารพาณิชย์ 2 หลัง

ค. องค์ประกอบของที่ว่าง มีทั้งหมด 3 ส่วนด้วยกัน

1) ส่วนที่ 1 คือ ตัวโรงแรม

2) ส่วนที่ 2 คือ ส่วนที่แบ่งให้เข้าไปในรูปของอาคาร ว่าด้านบนเป็นกิจการของโรงแรม

3) ส่วนที่ 3 คือส่วนที่แบ่งให้เช่าและมีการสร้างสิ่งก่อสร้างขนาดเล็กขึ้นมา กลายเป็นที่ว่างที่มีการใช้งานอย่างถาวร

ง. กิจกรรม เป็นการรวมกลุ่มอาคารเพื่อจุดประสงค์ของการทำพาณิชยกรรม เดียวคือ กิจกรรมบริการในรูปแบบของโรงแรม

จ. คุณภาพที่ว่าง

- 1) การใช้ที่ว่างไม่ซับซ้อนและเข้าใจง่าย
- 2) มีความชัดเจนของทางเข้า
- 3) มีการเชื่อมต่อทางที่ว่างทางกายภาพ ทางสายตา และที่ว่างโล่งสูง
- 4) การรวมที่ว่างแต่ละส่วนเข้าด้วยกัน กลายเป็นที่ว่างใหม่มีขนาดใหญ่

ฉ. การรับรู้โดยประสาทสัมผัส แม้จะมีพื้นที่ว่างโล่งที่เชื่อมต่อกับถนนข้ามสาร ด้านนอกสูง แต่ที่ว่างในการใช้งานจริงคือเป็นที่ว่างที่มีลักษณะเฉพาะสำหรับกลุ่มคนบางกลุ่ม เท่านั้น มีความเป็นทางการค่อนข้างสูงเพราะรูปลักษณะของที่ปักปรักฏออกมาในรูปของโรงแรม แตกต่างกับถนนข้ามสารที่มีบรรยากาศเป็นกันเอง

ลักษณะการใช้ที่ว่างที่ส่งเสริมความเป็นย่านของถนนข้ามสาร

จากการศึกษาลักษณะของที่ว่างทั่วไปที่มีทั้งที่ว่างสาธารณะ และส่วนบุคคล กับที่ว่าง พิเศษทั้ง 6 แบบ พบว่าสิ่งที่ส่งเสริมให้ถนนข้ามสารมีความเป็นย่านที่พิเศษกว่าที่อื่นที่มีธุรกิจที่ปัก แบบประหยัดเหมือนกัน คือ

1. การใช้ที่ว่างทั่วไปไม่ว่าจะเป็นที่ว่างสาธารณะและที่ว่างส่วนบุคคล ต่างรองรับการใช้ ที่ว่างที่เป็นที่ว่างสัญจร อาทิเช่น การใช้งานบนถนน ซึ่งมีความเข้มข้นสูง เนื่องจากมีผู้คนเดินเข้า ออกตลอดเวลา นอกจากนั้นยังรองรับที่ว่างทางสังคมโดยที่มีกลุ่มคนนิยมมาทำกิจกรรมบนถนน และทางเท้า ซึ่งเห็นได้ชัดในช่วงเวลากลางคืน ที่ว่างทางพาณิชยกรรมที่มีการค้าขายและบริการใน รูปของหาบเร่แผงลอยแบบถาวรและชั่วคราวตลอดตามแนวยาวของถนนและทางเท้าตลอดทั้ง กลางวันและกลางคืน ถือได้ว่ากิจกรรมต่างๆ ทำให้เกิดการ使用该ที่ว่างทั่วไปที่สมบูรณ์ขึ้น ซึ่งพื้นฐาน

ของการเกิดที่ว่างเหล่านี้เกิดขึ้นโดยธรรมชาติ มีการเปลี่ยนแปลงแบบค่อยเป็นค่อยไป แม้จะมีการพัฒนาเปลี่ยนแปลงรูปแบบของที่ว่างเดิมอยู่บ้าง แต่ยังคงไว้ซึ่งพื้นฐานของการเกิดเดิม

2. ที่ว่างแบบพิเศษ เป็นที่ว่างที่มีลักษณะทางกายภาพส่งผลต่อคุณภาพของการใช้ที่ว่างนั้น ๆ เป็นที่ว่างที่มีพัฒนาการเติบโตแบบค่อยเป็นค่อยไป สิ่งที่สำคัญที่สุดคือที่ว่างประเภทนี้ต้องมีคุณภาพของที่ว่างที่เชื่อมต่อกับถนน ซึ่งได้กลายเป็นกลยุทธ์ทางการตลาดที่สำคัญในปัจจุบัน มีการปรับปรุงทั้งที่ว่างเก่าและเสริมที่ว่างใหม่ในภาพของอาคารหรือพื้นที่ว่างโล่ง ทั้งนี้เพื่อต้องการให้มีการเชื่อมต่อที่ว่างหรือการไหลของที่ว่างให้มีปริมาณที่มากขึ้น และมีการออกแบบพร้อมการจัดการให้ที่ว่างพิเศษเหล่านี้ใช้งานได้เต็มประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น

3. แม้จะมีความสมบูรณ์ในการใช้ที่ว่างของตัวเองในแต่ละประเภท แต่การใช้ที่ว่างทั้งสองประเภทนี้ ล้วนมีความสัมพันธ์กัน ต่างส่งเสริมซึ่งกันและกัน ทำให้การใช้ที่ว่างบนถนนข้างสาธิตมีความหมายและมีคุณค่า และถือได้ว่าเป็นเสน่ห์ของย่านอย่างหนึ่งที่ไม่สามารถหาได้จากที่อื่น

4. เมื่อการใช้ที่ว่างบนถนนทำให้อย่านมีความพิเศษ ย่อมมีความสำคัญในระดับเมืองด้วย

จุดเด่นและข้อดีของการใช้ที่ว่างบนถนนข้างสาธิต

จุดเด่น

1. มีความหลากหลายทางกิจกรรมและสร้างชีวิตชีวาให้กับทางกายภาพและองค์ประกอบทางกายภาพ

2. การที่ผู้คนมาอยู่ร่วมกันอย่างใกล้ชิด ไม่ว่าจะมีการสัมพันธ์กันทางตรงหรือทางอ้อม หรือไม่มีเลย ย่อมก่อให้เกิดกิจกรรมทางสังคมและวัฒนธรรมที่มีความหลากหลาย สร้างความน่าสนใจให้กับพื้นที่

3. การใช้ที่ดินภายในพื้นที่ถูกใช้อย่างมีประสิทธิภาพสูงสุดและมีคุณภาพที่ดีขึ้น สังคมอบอุ่นขึ้นด้วยกิจกรรมที่เกิดจากการปฏิสัมพันธ์ของผู้คนซึ่งจะช่วยให้กันสอดส่องดูแลความปลอดภัยให้แก่กันไปโดยปริยาย

4. การสนับสนุนให้ใช้ทางเดินเท้าส่งผลให้มลภาวะลดลง ลดปัญหาการจราจรติดขัด และประหยัดพลังงานได้มาก

5. รูปแบบการขยายตัว จากความหนาแน่นที่เกิดขึ้นบนถนนข้าวสารทำให้เห็นถึงการขยายตัวของรูปแบบลักษณะเศรษฐกิจแบบถนนข้าวสาร กระจายออกไปสู่บริเวณข้างเคียงดังนี้

ภาพที่ 115 รูปแบบการขยายตัวจากการใช้ที่ว่างบนถนนข้าวสาร

6. เกิดการอนุรักษ์อาคารเก่า ถือได้ว่าเป็นจุดขายที่สำคัญที่สามารถดึงดูดคนนอกพื้นที่มาทำกิจกรรมภายในถนนข้าวสารได้มากขึ้น จะสังเกตได้จากธุรกิจทางพาณิชย์กรรมหลายแห่งได้ดึงเอาบ้านเก่ามาเป็นภาพหลักในการประกอบการ

7. การใช้ที่ว่างส่วนบุคคลลดน้อยลง กลายเป็นพื้นที่สาธารณะมากขึ้น มีการเชื่อมต่อพื้นที่เปิดโล่งให้ใช้งานร่วมกันได้มากขึ้น

จุดด้อย

1. การที่มีปัจจัยหลากหลายและซับซ้อนด้านการใช้ที่ว่างทางกายภาพ องค์ประกอบทางกายภาพ รวมทั้งสังคม เศรษฐกิจ สภาพแวดล้อม และทุกส่วนล้วนมีความสัมพันธ์กันทั้งสิ้น

ส่งผลให้มีอุปสรรคในการพัฒนา เพราะไม่สามารถพัฒนาได้ในทีเดียว ต้องค่อยเป็นค่อยไป

2. พื้นที่เปิดโล่งลดลง มีความหนาแน่นและแออัดของสภาพทางกายภาพเพิ่มมากขึ้น
3. ในบางจุดมีการพัฒนาแบบมุ่งเศรษฐกิจเพียงอย่างเดียว คือการเพิ่มพื้นที่ขายของ แต่ไม่มีการปรับพื้นที่ให้มีคุณภาพขึ้น
4. การเก็งกำไรที่ดินและเกิดกลุ่มผลประโยชน์ในพื้นที่
5. มีผู้ประกอบการที่มุ่งพัฒนาเพื่อกำไร โดยไม่คำนึงถึงคุณภาพของพื้นที่เปิดโล่ง ทำให้เกิดความหนาแน่นมากยิ่งขึ้น และไม่คำนึงถึงเอกลักษณ์โดยรวมของย่านข้าวสาร